

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DİYARBAKIR
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERDİNÇ YORULMAZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSEL ERAT

AĞUSTOS 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DİYARBAKIR
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERDİNÇ YORULMAZ
ORCID:0009-0004-0756-2716

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSEL ERAT

AĞUSTOS 2023
BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Göçün Kentler Üzerindeki Etkisi: Diyarbakır Örneği” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim....../.../2023

Erdinç YORULMAZ

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Göçün Kentler Üzerindeki Etkisi: Diyarbakır Örneği” başlıklı yüksek lisans
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak
hazırlanmıştır. ....../...../2023

Tezi Hazırlayan
Erdoğan YORULMAZ

Danışman
Doç. Dr. Veysel ERAT

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı
Doç. Dr. Veysel ERAT

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Kamu Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Erdiñç YORULMAZ tarafından hazırlanan “Göçün Kentler Üzerindeki Etkisi: Diyarbakır Örneği” adlı Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../2023 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Doç. Dr. Veysel ERAT
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye:
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Üye:
(Bitlis Eren Üniversitesi)

.....

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans olarak kabulü onaylanmıştır.

.../.../2023

Doç. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdürü

T.C.
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ
Yüksek Lisans Tezi
Erdinç YORULMAZ
Danışman: Doç. Dr. Veysel ERAT
Ağustos 2023

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Diyarbakır kentine yapılan göçlerin kent üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada göç ve kent kavramlarının yer aldığı ilk bölüm ile göçün kentler üzerindeki etkisi ile Türkiye’de kentlere yönelik göçlerin incelendiği ikinci bölüm literatür taramasına dayanılarak ele alınmıştır. Son bölümde Diyarbakır kentine yaşanan göçlerin kent üzerine etkileri yapılandırılmış mülakat tekniği ile elde edilen veriler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda, araştırmada 13 katılımcıyla (11 erkek, 2 kadın) yapılan görüşmelerde her bir katılımcıya 6’sı demografik ve 18’i göçün Diyarbakır’da ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve yerel kamu hizmetlerine etkilerini ölçme amaçlı toplam 24 soru yöneltilmiştir. Gerçekleştirilen 13 görüşme önce kodlanmış, ardından MAXQDA Analytics Pro 2022 nitel veri analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir.

Analiz sonucunda göçün özellikle ekonomik boyut açısından kentte olumsuz bir algıya neden olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte politik, sosyo-kültürel, yerel kamusal hizmetler, kentsel güvenlik açısından da olumsuzlukların söz konusu olduğu belirtilmiştir. Göçün olumlu yönlerine ilişkin vurgulamaların ise çok az olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Diyarbakır, Kent, Kentleşme, Kentlileşme, Göç.

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Public Administration
THE EFFECT OF MIGRATION ON CITIES: THE CASE OF DİYARBAKIR
Master's Thesis
Erdoğan YORULMAZ
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Veysel ERAT
August 2023
ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the effects of migrations to the city of Diyarbakır on the city. In the study, the first part, which includes the concepts of migration and the city, and the second part, which examines the effects of migration on cities and migration to cities in Turkey, are discussed based on the literature review. In the last part, the effects of migrations to Diyarbakır province on the city were tried to be analyzed through the data obtained by the structured interview technique.

In this context, in the interviews conducted with 13 participants (11 men, 2 woman) in the research, a total of 24 questions were asked to each participant, 6 of which were demographic and 18 were aimed at measuring the effects of migration on the economic, political, socio-cultural and local public services in Diyarbakır. The 13 interviews were first coded and then analyzed using the MAXQDA Analytics Pro 2022 qualitative data analysis program.

As a result of the analysis, it was revealed that migration caused a negative perception in the city, especially in terms of economic dimension. However, it has been stated that there are also negativities in terms of political, socio-cultural, local public services and urban security. It has been understood that the emphasis on the positive aspects of migration is very low.

Keywords: Diyarbakır, Urban, Urbanization, Urbanization, Migration.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	III
ÇİZELGELER DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KENT VE GÖÇ

1.1. Kent	3
1.1.1. Tarihsel Süreçte Kent	5
1.1.2. Kent Kuramları.....	6
1.1.2.1. Klasik Kent Kuramları.....	6
1.1.2.2. Chicago Okulu.....	6
1.1.2.3. Çağdaş Kent Yaklaşımları	8
1.2. Kentleşme.....	8
1.2.1. Kentleşmeyi Ortaya Çıkaran Nedenler.....	12
1.2.1.1. Teknolojik Nedenler	12
1.2.1.2. Ekonomik Nedenler	13
1.2.1.3. Siyasi Nedenler	13
1.2.1.4. Sosyo-psikolojik Nedenler	14
1.3. Kentleşme.....	14
1.4. Göç Tanımı	17
1.5. Göç Nedenleri	17
1.5. Göç Teorileri.....	19
1.5.1. Ravenstein'in Göç Teorisi	19
1.5.2. Lewis'in Göç Teorisi	20
1.5.3. Lee'in Göç Teorisi.....	20
1.5.4. Petersen'in Göç Teorisi.....	21
1.5.5. Wallerstein'in Göç Teorisi	22
1.5.6. Network (Ağlar) Göç Teorisi.....	23
1.5.7. Diğer Göç Teorileri	23

1.5.7.1. Stouffer'in Göç Teorisi	23
1.5.7.2. Sjaastad'ın Göç Teorisi	24
1.5.7.3. Harris ve Todaro'un Göç Teorisi	24
1.5.7.4. Mabongunje'in Göç Teorisi	25
1.5.7.5. Piore'nin Göç Teorisi.....	25
1.5.7.6. Wolpert'in Göç Teorisi	26
1.5.7.7. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi.....	26
1.6. Göç Türleri	27
1.6.1. İç Göç	28
1.6.2. Dış Göç	29
1.6.3. İşçi Göçü.....	29
1.6.4. Beyin Göçü.....	30
1.6.5. Mevsimlik Göç.....	30
1.6.6. Sürekli Göç	30
1.6.7. Gönüllü Göç.....	31
1.6.8. Zorunlu Göç.....	31
1.6.9. Yasal Göç	31
1.6.10. Yasadışı Göç	31
1.6.11. Kademeli Göç	31
1.7. Türkiye'deki Göçün Nedenleri	32

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNE ETKİSİ

2.1. Göçün Kentleşme Üzerine Etkileri	33
2.2. Göçün Kentler Üzerine Etkileri.....	37
2.2.1. Ekonomik Etkisi.....	37
2.2.2. Politik Etkisi	37
2.2.3. Sosyo-Kültürel Etkisi.....	38
2.2.4. Kentsel Altyapı ve Hizmetlere etkisi	38
2.3. Türkiye'de İç Göç ve Kent İlişkisi.....	38
2.3.1. Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihsel Gelişim	39
2.3.2 Türkiye'de 1927-1950 Dönemi Kentsel Gelişim ve İç Göç	41
2.3.3 Türkiye'de 1950-1980 Yılları Arasında Kentleşme ve İç Göç	43
2.3.4 Türkiye'de 1980 -2010 Yılları Arasındaki Kentsel Gelişim ve İç Göç	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTLEŞME SÜRECİNDE DİYARBAKIR VE GÖÇ

3.1. Diyarbakır Hakkında	51
3.2. Göçün Diyarbakır Kenti Üzerine Etkisi: Yöntem ve Bulgular.....	60
3.2.1. Yöntem	60
3.2.1.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları	60
3.2.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni.....	60
3.2.1.3. Evren ve Örneklem	61
3.2.1.4. Veri Toplama Aracı ve Çözümleme Tekniği	61
3.2.1.5. Güvenirlik Geçerlik	62
3.2.2. Araştırmanın Bulguları	62
3.2.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	62
3.2.2.2. Çalışma Kapsamında Oluşturulan Temalar ve Kodlar	64
3.2.2.3. Göçün Diyarbakır Kenti Üzerine Etkileri	65
3.2.2.3.1. Göçün Ekonomik Etkileri.....	65
3.2.2.3.2. Göçün Politik Etkileri.....	66
3.2.2.3.3. Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri.....	67
3.2.2.3.4. Göçün Yerel Kamu Hizmetlerine Etkileri	68
3.2.2.3.5. Göçün Kentsel Güvenlik Algısına Etkileri.....	69
3.2.2.3.6. Yerel Halk ve Göçmen Etkileşimi.....	70
3.2.3. Temaların Genel Değerlendirmesi ve Kod Bulutu Modeli.....	71
SONUÇ.....	73
KAYNAKLAR	75
EKLER.....	80

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1. 1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kır-Kent Nüfusu	42
Çizelge 2.2. 1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kentsel ve Toplam Nüfus Artışı .	42
Çizelge 2.3. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kent-Kır Nüfusunun Gelişimi ve Oranları	44
Çizelge 2.4. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye Toplam ve Kentsel Nüfusun Yıllık Artış Hızları.....	45
Çizelge 3.1. 2018 - 2021 Yılları Arasında Göç Etme Nedenlerine Göre Diyarbakır İlinin Göç Aldığı İstatistik Verileri.....	57
Çizelge 3.2. 2018 - 2021 Yılları Arasında Göç Etme Nedenlerine Göre Diyarbakır İlinin Göç Verdiği İstatistik Verileri.....	58

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1.Chicago okulu öğrencilerine ait Boğa Gözü modeli.....	7
Şekil 1.2.Kentleşmenin ekonomi üzerindeki etkisi.....	13
Şekil 1.3.Göç etmedeki karar mekanizması.....	18
Şekil 1.4.Göç kavramsal haritası	28
Şekil 2.2.19. yüzyılda Osmanlı Devletinde yaşanan büyük göçler	40
Şekil 3.1. Diyarbakır ilinde tarihsel süreçlerdeki yuvarlak ve ızgara planlı kulübeler...	51
Şekil 3.2.Diyarbakır ili Sur ilçesi.....	52
Şekil 3.3. Diyarbakır ili Çayönü Höyüğü	53
Şekil 3.4.2010 – 2022 Yılı Diyarbakır il nüfusu.....	56
Şekil 3.5.2018 - 2021 yılları arasında göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin göç verdiği istatistik verileri	58
Şekil 3.6. 2018 - 2021 yılları arasında göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin göç aldığı istatistik verileri.....	59
Şekil 3.7.Çalışma Kapsamında Oluşturulan Temalar ve Kodlar (Kod Birlikte Oluşum Modeli).....	64
Şekil 3.8.Katılımcıların İkamet Sürelerine Göre Göçün İşsizlik Üzerine Etkisi Konusunda Görüşlerini Gösteren Karşılaştırma Modeli	65
Şekil 3.9.Diyarbakır’da Göçün Ekonomik Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	66
Şekil 3.10.Diyarbakır’da Göçün Politik Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	67
Şekil 3.11.Diyarbakır’da Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	68
Şekil 3.12.Diyarbakır’da Göçün Yerel Kamu Hizmetlerine Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	69
Şekil 3.13.Diyarbakır’da Göçün Kentsel Güvenlik Algısına Etkisini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	70
Şekil 3.14.Katılımcılara Göre Diyarbakır’da Yerel Halk ile Göçmenler Arasındaki Etkileşim Düzeyini Gösteren Kod-Alt Kod Bölümler Modeli	71
Şekil 3.15.Araştırmada Katılımcıların Cevaplarında Değindikleri İfadelerden Frekans Büyüklüğüne Göre Oluşturulan Kod Bulutu Modeli	71

Şekil 3.16. Araştırmada Katılımcıların Cevaplarında Değindikleri İfadelerden Frekans Büyükliğüne Göre Oluşturulan Kod Bulutu Modeli	72

KISALTMALAR

KVKK	: Kişisel Verileri Koruma Kurumu
NELM	: Yeni Emek Göçü Ekonomisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Kentler ilk andan itibaren, kurulduğu toprakların kültürel, sosyo-ekonomisini coğrafi özelliklerine yansıtırken; Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ile birlikte kendisi bir kültür haline gelmiştir. Sanayisi gelişmiş toplumların kentleşme süreci sanayinin az geliştiği topluma göre daha hızlı olur. Bu nedenden dolayı sanayileşmenin kentler üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye’de kentleşmenin yavaş olması, teknoloji ve sanayileşmenin oluşum sürecinin yavaş olmasına bağlanabilmektedir. Ülkemizde kentleşmenin oluşumu toplumun yapısına etki etmekte ve ekonomik dalgalanmalarla eş zamanlı ilerlemektedir[1].

Kentler, toplumun kültürlerinin oluşumu, büyümesi ve gelişimi aşamalarını kapsayan bir süreci içermektedir. Mezopotamya, Eski Mısırdan Antik Yunan’a kentlerin kuruluş biçimi Sanayi Devrimi ile birlikte çağ atlamış ve farklı bir boyut kazanmıştır[2]. Kentleşme sürecine etki eden birçok faktör olmakla birlikte sebebi ne olursa olsun kentlere yönelik insan hareketliliği kentleşmenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Bu nedenle göç ve kent ilişkisi çok temel ve aynı zamanda karmaşık bir toplumsal dinamiği içerisinde barındırmaktadır. Öncelikle her iki kavram da nüfus faktörü üzerinden tanımlanmaktadır. Temel bir anlamı ile başka bir yere hareket etmek anlamına gelen göç, çoğu zaman daha büyük ve gelişmiş şehirlere doğru gerçekleşmektedir. Bunun ekonomik, siyasal, toplumsal nedenleri olabilir. Ancak göçün öznesi insandır. Aynı zamanda içerisinde yoğun nüfus barındıran yerleşim yerleridir.

İnsanlar çoğu zaman (eğitim, iş olanakları, sağlık ve diğer imkanlar gibi) daha iyi bir yaşam için göç ederek yeni fırsatlar ararlar. Bu durum kentlerin giderek büyümesini sağlar ve daha fazla altyapı hizmetine, konut talebinde artışa, iş gücüne ve ekonomik potansiyelde iyileşmelere, kültürel çeşitliliğe yol açar. Aynı zamanda göçle birlikte kentlerde çeşitli sorunlar ortaya çıkar. Altyapı eksikliği, konut sorunu, çevre kirliliği, gelir eşitsizliği, kültürel çatışmalar vb. birçok sorun göçle birlikte ortaya çıkar.

Türkiye de kentleşme süreçlerinin olumlu ve olumsuz boyutlarının bir arada yaşandığı ve göçlere dayalı olarak kentleşmenin arttığı yerleşim alanlarının bulunduğu bir ülkedir. Göçlerin kentler üzerine etkisinin neler olduğunun ortaya çıkarılmasını

amaçlayan bu çalışmada yoğun göç ile kentleşme süreci devam eden Diyarbakır örnek olarak seçilmiştir.

Çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölümde kent ve göçe dair kavramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, genel olarak göçün kentler üzerindeki etkisi ve Türkiye’de göç temelinde kentsel gelişim incelenmiştir. Yöntem kısmının da anlatıldığı çalışmanın son bölümünde, yapılandırılmış mülakat tekniği ile göçün Diyarbakır kenti üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: KENT VE GÖÇ

Bu bölümde, üç alt başlık altında sırasıyla, “kent, kentleşme ve kentlileşme”, konuları, bu konularda daha önce yapılmış çalışmalar göz önünde bulundurularak araştırılmıştır.

1.1. Kent

Kent kavramı, Türkçe kökenli olmayıp, İran dillerinden eski Soğdca’dan gelmiş ve şehir kelimesine eş değer olarak kullanılmıştır. Şehir kelimesi ise Farsça’dan Türkçe’ye geçmiş bir kavramdır. İslamiyet’in kabul edildiği dönemlerde yaygın olarak şehir kelimesi kullanılırken Cumhuriyetin ilanından sonra yerini Kent kavramına bırakmıştır[1].

Kent; geçmişten günümüze değişik anlamlara sahip olmuş bir kavramdır. Bundan dolayı kenti net bir şekilde tanımlamak oldukça zordur. Şehir plancıları, iktisatçılar, hukukçular, sosyologlar, tarihçiler vb. kendi uzmanlık alanlarına göre kente dair farklı tanımlamalardan bahsederler. Genellikle tanımlamalar nüfusun yapısı, nüfusun büyüklüğü, iş bölümü, idari statü, uzmanlaşma, yaşam alanlarındaki farklılaşma, iş göçünün firmalardaki dağılımı, üretimin yapısı ve fiziksel doku kullanılarak yapılmaktadır. Her ne kadar kenti tanımlamaya yeterli olmasa da şehir tanımı, ekonomik, hukuki ve toplumsal bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent kavramını tanımlarsak Keleş kenti; “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” şeklinde tanımlamaktadır [3].

Kent kavramı tarihsel süreçlerde toplumlar içerisinde değişiklik gösteren statik bir kavram olarak değerlendirilmektedir [4].

Bir kenti tanımlarken o kentin yapısına göre tanımlamalar yapan araştırmacılar da bulunmaktadır. Örneğin kent ekonomik alanlarındaki, sosyolojik bakış açısına göre veya siyasal düşünceye göre yorumlanabilmektedir. Araştırmacılar kentin tanımını yapanların bakış açılarına göre değişiklikler gösterdiğini savunmaktadırlar[2].

Kent, yaşam standartlarının benzersiz olduğu bireylerin birlikte yaşadığı yerleşim yerleri olarak değerlendirilebilmektedir[5].

Kentin birçok tanımının olabilmesi çeşit alanının geniş olması ve çok yönlü unsurları içinde barındırmış olmasına bağlanmaktadır. Kent kavramı söylendiğinde ilk akla gelen bireylerin yaşadığı mekân veya nüfus yoğunluğu olarak değerlendirilmektedir. Oysaki birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Bir başka bakış açısı olarak da tarımsal faaliyetlerden uzak olan kırsal alanlardan uzak mekânlar olarak da değerlendirilmektedir[6].

Kent kavramı, karmaşık insan ilişkilerinin olduğu, kurumsallaşmanın yoğun olarak görüldüğü ve toplumsal yaşamın işbölümüne, birbirinden farklı kültürel gruplara dayanılarak organize edildiği yerleşme yerleri olarak tanımlanabilir. Kentler tarih kültürünün en belirgin şekliyle öne serildiği mekân olarak belirlenmektedir. Tarihi derinliklerinde yaşatmış olması kentlerin cazibeliğini arttırmaktadır. Ülkemizde tarih kokusunun en çok yayıldığı kentlerden birisi de Diyarbakır ildir[7].

Kent insanlığın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Kent içerisindeki her bir gelişim kentin dünya üzerindeki gelişimine etki etmektedir. Bu da kentin gelişimindeki rekabet unsurunu beraberinde getirmektedir. Elbette ki teknolojinin gelişmesi kentlerde birçok olanakları beraberinde getirmektedir.

Kentlerin nüfus yoğunluğu bakımından kırsal kesimlere göre daha fazla olması birçok alanda etkisinin hızla ilerlemesini getirmektedir. Bu kapsamda kentlerdeki ulaşım, sağlık, kültür ve ekonomik gelişmeler kırsal kesimde yaşayan bireylere göre daha fazla imkân sağlamaktadır. Bu da kırsal kesimlerden kentlere göçün nedenleri arasında görülmektedir[7].

Kentler gelişim süreçlerini kendileri daha iyi gözlemleyip belirliye bilmektedir. Örneğin bir kentin coğrafi konumuna göre gelişim süreçlerini bu konum kapsamında yapması diğer gelişmiş kentler üzerindeki etkisini arttırmaktadır. Kentlerin gelişmesi kendisini oluşturan faktörlerin gelişimine bağlıdır. Ya da bir başka deyiş ile sanayi alanında kendini geliştirebilecek kentler sanayileşmenin gelişimi ile farkındalık oluşturabilmektedir. Coğrafi konumu bakımından dağlık alanların sanayileşme değil de tarım alanlarındaki gelişimine yönelmesi kentin daha iyi bir alt yapıya sahip olabileceğinin göstergesidir[6].

1.1.1. Tarihsel Süreçte Kent

Kentin tarihsel araştırmacıları birçok yaklaşımlarla kentin süreçlerini belirlemişlerdir. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçiş sırasındaki tarımsal faaliyetleri kentin oluşum sürecinin başlangıcı olarak gözlemlenmektedir. Tarımsal faaliyetlerin canlanması ile ticarileşme anlayışının gelişmesi süreci elbette kaçınılmaz olmuştur. Ticarileşme sürecinde insanoğlunun savunma alanındaki askeri nizamın kendi içerisindeki oluşumunu tetiklemiş olması temel ihtiyaçların güvenliğinin birer göstergesidir. Dini inançlar çerçevesinde değerlendirildiğinde ise tapınaklar inşa edilmiş ve tapınaklara yakın yerlerde kent bilinci oluşturulmuştur. Bu kapsamdaki birçok düşünceler farklı kabilelerdeki görüş alışverişleri ile kent kültürünün oluşum süreci olarak değerlendirilmektedir[8].

Kent kültürünün oluşumunun en etken rolü hiç şüphesiz tarımsal faaliyetlerdir. Tarımsal faaliyetlerin kendi içerisindeki çeşitliliği ile daha da cazip hale geldiği görülebilmektedir. Sulu tarımın yerini kuru tarıma bırakmış olması kentlerin oluşum sürecini tetiklemiştir. “Ortadoğu’da Dicle-Fırat nehirleri arasında Mezopotamya, Mısır’da Nil, Hindistan’da İndus, Vietnam’da Me-Kong, Çin’ de Sarı Nehir vadileri” sulu tarımın ilk kez yapıldığı yerler olmuştur. Tarım alanındaki en elverişli yerlerin seçilmiş olması elbette ki tesadüf değildir. Bu nedenden dolayı insanlık tarihinde ilk medeniyetin bu alanlardan çıktığı görüşü bilinmektedir[8].

Araştırmacılara göre insanlar milattan önceki yüzyıllarda köy hayatını sürmekte ve tarımsal faaliyetler ile ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Yapılan analizler neticesinde tarımsal alanların sulama sistemleri ile birliktelik oluşturduğu görülmektedir. Kentler çeşitli özellikleri ile dikkat çekmektedir. İnsanoğlunun ilk kent kavramını yaygın olarak yaşadığı bölgelerin tesadüf olarak seçilmediği çıplak gözle görülmektedir. Coğrafi konumun iklim şartlarının ve tarıma elverdiği toprakların birbirini desteklediği bu bölgelerin seçkin kişilerce seçilmiş olduğu görülmektedir[9].

Kentlerin oluşumu inanç faktörünün yaygınlaşmasını beraberinde getirmektedir. Ortaçağ zamanında kalelerin yapılmış olması kent kültürünün en belirgin özelliklerini yansıtmaktadır. Kalelerin yanı sıra şatolar gibi sanat eserlerinin oluşumu da mimari medeniyetleri beraberinde getirmektedir[10].

Kentin oluşum süreçleri aslında birbiriyle bağlantılı birer yol haritasıdır diyebiliriz. Kentler oluşum aşamasında insanoğlunun öncelikli barınma ihtiyacı

sonrasında beslenme ihtiyacı bu da tarımsal faaliyetlerin oluşum sürecini tetiklemiştir. Daha sonra pazar kültürü ve ticarileşme sonrasında savunma ve dini inançlar derken kentler aslında insanların ihtiyaçları doğrultusunda kendi iç sesleriyle oluşum sürecini tamamlamakta ve ileri zamanlarda kentlerin gelişim sürecine adım atmaktadır[10].

1.1.2. Kent Kuramları

1.1.2.1. Klasik Kent Kuramları

Araştırmacılar 19. yüzyılın başlarında yapmış olduğu teorilere göre kentin oluşumunun kendi toplumsal faktörlerin çeşitliliği ile ele almıştır. Kent sosyolojisi kavramı bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Marx, Weber ve Simmel kenti tek başına anlamlandırmanın yanlış olduğunu ve kenti oluşum sürecinin toplumun yaşam tarzlarındaki çeşitliliği ile adlandırmıştır[1].

Klasik dönemdeki araştırmacılar kent kültürünün modern bir mekan anlayışında olduğunu öne sürmektedirler. Weber ve Durkheim, kent kavramını halkın ihtiyaçları ile birlikte oluşum sürecine başladığını savunmuşlardır. Modern kent kavramının sanayinin gelişim sürecine bağlı olarak hızla geliştiğini ve insan nüfusunun arttığını belirtmiştir. Bu gelişmeler sonucunda toplumsal ilişkilerin belirginliğinin oluştuğunu ve kent kavramının yaygınlaştığı gözlemlenmektedir[2].

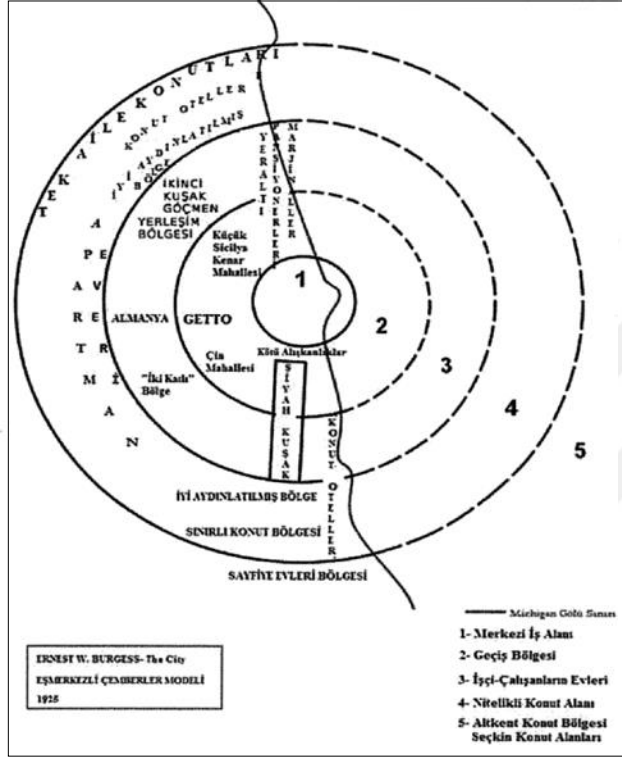
Engels ve Marx araştırmasında, ekonomik alandaki gelişmelerin artması ile kapitalizmin yaygınlaştığının ve işçi sınıfının oluştuğunu savunmuş ve işçi sınıfının hızla arttığını belirtmiştir. İşçi sınıfının fazla olduğu kentlerdeki sömürgeciliğin başladığı ve sınıf ayrımlarının belirginleştiği görülmüştür. Bu düşünce ile araştırmacıların sadece kentin tarımsal veya barınma olarak gözlemlememiş, insanların toplum üzerindeki etkilerinin önemini belirtmiştir. Bu da kentin toplum üzerindeki bir başka teorisidir diyebiliriz[10].

1.1.2.2. Chicago Okulu

Chicago Okulu'nun savunmuş olduğu fikir ve öne sürdüğü çalışmalar, kentlerin 20. yüzyıllarda oluşum sürecinin başlamasının bir başka adımı olarak değerlendirilmektedir. Bu okulun birçok çalışması araştırmacıların gözünden kaçmamış ve hızla ileri sürdüğü fikirleri savunmuşlardır[3].

Chicago, Amerika'nın demiryolu ağının hızlıca geliştiği kent konumuna gelmiş ve hızlıca çevresine ulaşım ve ekonomik alt yapı sunmuştur. Bu kentin oluşumu gelişmiş

bir kent oluşumundaki ilk adım olarak gözlemlenmektedir. Hızlıca büyümesi araştırmacıların kent çalışmalarında konu üzerinde durmasına neden olmuştur. Bu da Amerika topraklarındaki gelişimin ilk kıvılcımı olmuştur. İhtiyaçları zamanında karşılayabilme olanağı elbette ki Chicago'yu cazip bir kent haline getirmiş. Bu da göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. İnsanların yaşam şartlarının gelişmiş olduğu bu kent 20. yüzyılda en çok göç alan ilk kent konumundadır[9].

Şekil 1.1.Chicago okulu öğrencilerine ait Boğa Gözü modeli [9]

Şekil 1.1.'de okulun öğrencileri olan Burgess ve McKenzie sosyo-ekolojik düşünceleri gereğince oluşturduğu kentlerin dışa dönük merkezsel halkaların yer aldığı model olarak tanımladığı, "Bull'seye" (Boğa Gözü) modelini tasarlamışlardır[9].

Kapitalizmin hızla yayıldığı bu dönemdeki siyahi insanların Chicago'ya hızlıca göç ettiklerinin görülmesi gözden kaçmamıştır. Kendi yaşam tarzlarındaki rahatlığı düşünmeleri elbette ki bu kentin toplumsal huzursuzluğunun başlamasına etki ettiği de görülmektedir. Bu da araştırmacıların gözünden kaçmamış ve araştırmalarını bu konu üzerine yoğunlaştırmışlardır. Chicago Okulu, bu kapsamda birçok araştırmaları ile kent içerisinde yaşayan bireyleri gözlemleyerek davranışsal ve yaşamsal faaliyetleri kapsamında araştırmacı bir okul olması ve kentin sosyal bir alandaki önemine vurgu yapmıştır[9].

Louis Wirth, Chicago Okulunun en önemli yöneticilerinin başında gelmektedir. Louis Wirth, kentlerde yaşayan hane halkının günümüz yaşantısındaki komşuluk anlayışından uzak olduğunu savunmuştur. Yani bireylerin kendileri için yaşayış anlayışına sahip olduğunu belirtmiştir[10].

1.1.2.3. Çağdaş Kent Yaklaşımları

Saymış olduğumuz iki yaklaşımdan sonra 1970 senelerinde araştırmalarıyla ünlü David Harvey, Henri Lefebvre ve Manuel Castells gibi düşünürlerin önderlik ettiği bir yaklaşım olarak bilinmektedir. Araştırmacılar kent kavramını sermayeci üretim adımları ile anılması gerektiğini savunmuştur[11].

Lefebvre'e göre kent, üretimin toplumun ihtiyaçlarına göre belirlendiğini savunmak olarak değerlendirmektedir. Bu da üretim pazarının oluşumu ve bu oluşumun yeni ilişkiler ile topluma etki edeceğini belirtmektedir. Lefebvre, kentin kendi içinde oluşturacağı pazar rantını sermayeci üretimin toplumsal bir refah düzeyi olduğunu belirtmiştir. Bu da yeni ürünler için yeni alanların oluşturulacağı ve bu alanlar ile mekanların belirleneceğinin göstergesi olarak görülmektedir[11].

Castells kenti, tüketim yapılan mekânlar olarak değerlendirmektedir. Bu da kentlerdeki tüketim birlikteliğinden oluştuğunu belirtmektedir. Tüketim ihtiyaçlarının doğrudan insanlığın ihtiyaçlarına yansımaları beraberinde getirmektedir. Sağlık, ulaşım ve güvenlik ihtiyaçları tüketim ihtiyaçlarından sonra karşılaşılabilecek ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu da kent kavramının oluşumunun bir başka aşaması olarak görülmektedir. Castells biraz daha devlet anlayışı ile kentleri tanımlamış ve devlet millet içindir anlayışını savunmuştur. Devlet toplumun ihtiyaçlarına göre üretim sermayesini hazırlamakla mükellef ve toplumun hayati gereksinimlerini karşılamakla mükelleftir. Bu da iş gücünü beraberinde getirmektedir. Bir başka ifade ile kentleri işgücünün oluşum süreci olarak tanımlamaktadır[12].

1.2. Kentleşme

Kentleşme, Ülkelerin kırsal kesimlerindeki nüfus hareketliliğinin kentlere akın etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu da kırsal kesimdeki yaşam standartlarının insan ihtiyaçlarındaki eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Kentleşme bu süreci toplumsal ihtiyaç olarak görmektedir[13].

Kentleşme süreci oluşum aşamasında toplumun ihtiyaçlarını barındıran silsileler bütünüdür. Bu silsileler, ekonomik nedenler, teknolojik gelişmeler, siyasi düşünceler ve

insan psikolojisini etkileyen faktörler olarak sıralanabilir. Kentleşmenin kırsal alandan kentlere göç vermesi olarak değerlendirilirken buna en çarpıcı örneği tarım alanlarındaki makineleşmelerin yaygınlaşması, kentlerin sanayileşme sürecine girmesi ve iş istihdamlarının artması olarak verilebilmektedir. Teknolojinin de hızla büyümesi kentleşme sürecindeki adımı hızlandırmıştır[14].

Kentleşme sanayileşme ile başlayan bir olgudur. Sanayileşmenin kentleşme üzerinde birçok etkisi olmakla beraber, özellikle üretim araçlarındaki yenilik, nüfustaki artış ve sosyal yapıda farklılık en önemli etkiler olarak söyleyebiliriz. Bundan dolayı modern üretim kurumları ortaya çıkmış, ekonomik ve sosyal düzende yeni oluşumlar meydana çıkmıştır. Buna bağlı olarak sosyal alanda farklılıklar artmış, uzmanlaşma ve iş bölümünde çeşitlenme ve artışlar görülmeye başlanmış, geleneksel yapıdaki geniş aile yerini kentte çekirdek aileye bırakmıştır. Sanayileşmenin meydana çıkması ile birlikte kırdan kente hızlı bir göç olmuş ve kentlerin nüfusları fabrikalar aracılığı ile artmıştır. Kentler eski yapılarından koparak hem işleyiş hem yoğunluk hem de fiziki açıdan silüetler kazanmıştır. Başka bir ifade ile kentler, demografik, siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimlerin ve dönüşümlerin mekânı olmuşlardır. Castells; “kent sorunu çevre sorunsalı ile birlikte kapitalist toplumların, siyaset ve toplum sahnesinde pek çok nedenle ön sıralarda yer alır” diye belirtir[15].

Dolayısıyla kentleşmeyi; demografik, sosyal ve ekonomik açılardan tanımlarsak doğru olur. Demografik açıdan bakarsak, kırdan kente gelen göçlerle şehirlerdeki nüfusun arttığını, sosyal açıdan bakarsak, uzmanlaşma, farklılaşma ve örgütlenme sürecini kapsayan bir değişimi ve biçimi, ekonomik açıdan ise kentleşme, tarım dışı faaliyetlerin artmasıdır.

Kentleşme her ne kadar kent sayısını ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını ifade etse de bu tanımın demografik bir nitelik taşıdığını görmekteyiz. Kentleşme sadece bir nüfus hareketinden ibaret değildir. Kentleşme, toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişimlerden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bundan dolayı kentleşmenin toplumsal, ekonomik ve hatta siyasal boyutunu da hesaba katarak tanımlamasını yapmak daha yerinde olur. Bu bağlamda kentleşme, ekonomi ve sanayileşmenin gelişmesine bağlı olarak kentlerin büyümesi ve bu büyümeye bağlı olarak toplumda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmanın olmasını sağlamıştır. Kentleşme insan davranışlarına ve aralarındaki ilişkilerinde kentlere özgü değişimlere yol açan bir nüfus yoğunluğunun yaşanması sürecini oluşturmuştur. Kentleşmeden söz edebilmek için sosyal, ekonomik ve kültürel

değişmelerin ve gelişmelerin bir arada gerçekleşmiş olması ve süreklilik göstermesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile kentleşme bir değişim göstergesidir. Bu değişim ülkelerin kültürel, sosyal, siyasal ve ekonomik niteliklerine göre değişkenlik gösterebilir. Bundan yola çıkarak kentleşme; “*insan ilişkileri açısından ancak belirli bir nüfusa sahip toplumlarda karşılanması mümkün olan fizyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçların belirli düzeylerde karşılandığı, her ülkenin kendi özelliklerine göre kriterlerini belirlediği fiziki yerleşme alanları*” olarak tanımlanmaktadır. Bir başka araştırmacı kentleşmeyi; sanayileşmenin iş istihdamını oluşturması, tarımsal alanlardaki nüfus yoğunluğunu azaltması, toplulukların kırsal bölgelerden kentlere yönelmesi, aileleri kentlere doğru akın etmesi ile oluşan sosyolojik bir gerçek olarak tanımlamaktadır. Düşünürler ve yazarların bu tanımlamalarına baktığımızda birbirine benzer ve birbirlerini tamamlayan nitelikte olduklarını görmekteyiz. Bu tanımlamaların temelinde sosyal, ekonomik ve kültürel gelişme ve dönüşmenin olduğunu görmekteyiz[16].

Kent kavramı milattan önce anılmaya başlamış olsa da kentleşme kavramı hızla yayılmıştır. Kent kavramı ile kentleşme kavramını birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Kent genel anlam itibarıyla yerleşik hayata geçişten sanayi devrimine kadar olan kısım olarak gözlemlenebilmektedir. Kentleşme ise sanayi devriminden sonra kırsal kesimlerden kentlere yaşanan göçler olarak değerlendirilmektedir. Sanayi devrimi ile teknolojik çağ başlamış ve makineleşme ile tarımsal faaliyetler baş göstermiştir. Bu da kırsal kesimlerdeki insan gücünü zayıflatmış ve kentlere göç edilmelere öncü olmuştur. Bu devrimin ilk başlangıcı İngiltere’de gerçekleşmiş ve hızlıca dünya genelinde yayılmıştır. Makineleşme aslında insanoğlu için çok büyük bir avantaj olmuş zaman ve mekan kavramlarındaki farklılaşmayı beraberinde getirmiştir[14].

Şehirleşmelerin oluşumu bir nevi kentlerin kentleşme sürecine adım atması ile başlamış ve bu adımları, tarımdaki makineleşme, insan iş gücündeki oluşum süreçleri, teknolojinin Pazar kültürüne dönüşmesi, firmaların hızla arması, rekabet anlayışındaki farkındalıkların oluşum süreci, ikili ilişkilerdeki gelişim süreci gibi birçok toplum ihtiyacını sıralayabiliriz.

Kentleşme olgusu aslında bir disiplin göstergesi olarak nitelendirilebilir. Tarihin ilk adımlarından itibaren coğrafyaya yayılan toplumların ekonomik çerçeve ile mimari alanlardaki yaratıcılıkları olarak görülmektedir. Birçok disiplini içinde barındırması çalışma alanlarının genişliğinden kaynaklanmaktadır. Sosyoloji alanının hızla gelişmesi

kentleşmenin bir diğer disiplin göstergesi olarak gözlemlenmektedir. Bunun oluşumu da tarihsel süreçlerdeki birçok farklı toplumların birleşmesi olarak görülmektedir. Sosyoloji alanında araştırma yapan teorisyenler de sosyolojinin kent üzerindeki etkilerinin, yapmış oldukları çalışmalarla önemine vurgu yapmışlardır[17].

Kentleşme olgusu planlanmış bir süreç yönetimi olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç yönetimini biraz irdeleyecek olursak nüfus artışının ekonomik dalgalanmalarla orantılı olarak artması olarak değerlendirilebiliriz. Bu da kentleşme sürecindeki bilinçlenmenin göstergesi olarak görülmektedir. Kentleşme süreç yönetimindeki gözlemlenen konulardan bir diğeri iş ve uzmanlık alanlarının gelişimidir. İş gücü uzmanlık alanlarını beraberinde getirdiği için makineleşme süreçlerinde uzmanlık alanlarının artmış olması kentleşme süreç yönetiminin oluşumunu hızlandırmıştır. Kırsal alanda yaşayan bireyler almış oldukları eğitimler çerçevesinde uzmanlık alanlarını genişleterek farkındalık oluşum sürecine adım atmışlardır. Bu da kentleşme süreç yönetimindeki politikaların ne kadar hızlı geliştiğinin göstergesidir[18].

Bir başka araştırmaya göre kırsal kesimde yaşayan toplumların sanayi devrimi ile birden saf değiştirmiş olması istatistiksel olarak gözlemlenmektedir. Bu da göçün hızlıca başlamasına ve kentlerin kentleşme sürecindeki adımlarına neden olmuştur. Kentlerin fiziki alt yapılarındaki hızla değişim sürecinin yaşanması kentleşme sürecindeki yaşam kalitesini arttırmıştır. Coğrafi konum itibari ile her kentte sanayileşme olmadığından dolayı sanayileşmiş kentlere göç aniden yüksek olmaya başlamış. Bu da tarımsal faaliyet gösteren kentlerde nüfusun hızlıca azalarak iş istihdamı ve yaşam kalitesini düşmesine neden olmuştur.[10].

Ülkemizde kentleşme 2. Dünya Savaşına kadar kendini gösterememiştir. Bu savaş dünya üzerinde büyük etki oluşturduğundan dolayı Türkiye kentleşme sürecini uzaktan takip etmiştir. Savaşın bitiminden sonra ülkemizde nüfus patlaması yaşanmış ve tarımsal alandaki faaliyetler kendini kentlere göç etmeye sevk etmiştir. Türkiye ilk olarak 1950 yılları içerisinde makineleşme sürecine başlamış ve hızlıca kentleşme sürecine girmiştir. Kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler Türkiye'nin kentleşme sürecindeki ilk adım olarak görülmüştür[17].

Ülkemizde 20. Yüzyılının sonlarında şehirlere göçler yoğun olarak görülmüştür. İnsanlar yaşam kalite standartları gereği zorunlu göç olarak görse de bu göçler Türkiye'nin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Göç olan büyük kentlerin iş gücü ve

uzmanlık alanlarındaki farklılaşmaları ile gelişimlerini daha hızlı tamamlamış ve ekonomik refah düzeyine çıkılarak daha çok göç almalarına neden olmuştur. Sonlara doğru ülkemizde özellikle büyük kentler olmak üzere birçok kente yoğun bir göç olmuştur[18].

1.2.1. Kentleşmeyi Ortaya Çıkaran Nedenler

Kentleşme, ortaya çıkma nedenleri birçok unsuru içerisinde barındıran çeşitliliğe sahiptir. Kentleşme sürecinin sanayi devrimiyle ayağa kalktığını bir önceki konu içerisinde detaylandırarak açıkladık. Bu konu içerisinde kentleşmenin ortaya çıkmasındaki nedenler başlıklar halinde incelenerek gerekli literatür çalışması yapılmıştır. Bu da kentleşmenin daha iyi bir farkındalık oluşturmasını sağlayacaktır.

1.2.1.1. Teknolojik Nedenler

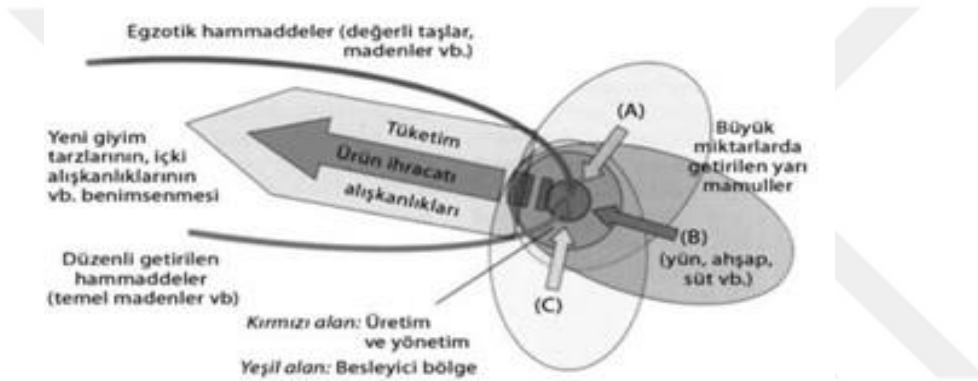
Tarımsal alanlardaki makineleşmenin kentleşme üzerindeki etkisini bir önceki başlıklarda dile getirmiştik. Makineleşmenin yaygınlaşması teknolojinin gelişim sürecindeki etkisinin bir belirtisidir. Bu da sanayileşmenin hızla gelişim göstergesinin bir kanıtıdır. Sanayileşmenin hızla gelişim süreci elbette ki teknolojinin bir önceki günden daha gelişim göstermesi olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin gelişmesi yeni icatların üretilmesi ve bu icatların pazar piyasalarındaki etkisi ile kentleşmeyi dünya geneline yaymıştır. Teknolojik aletlerin hızla üretimi için sektörler kendi politikaları çerçevesinde ilerleme aşaması göstermiş. Bu da kentleşme sürecindeki etkisini içinde barındırmaktadır. Teknolojinin sağlık açısındaki bir diğer gelişimi insan faktörü üzerinde büyük etki yarattığı için öncelikli alanlar içerisine girmeyi başarmıştır[7].

Teknolojik gelişimin kentleşme üzerindeki bir diğer etkisi ise ulaşım imkânlarındaki zaman ve güvenlik faktörünü oluşturuyor olmasıdır. Ulaşımın hem zaman hem de güvenlik açısından en önemli etkisi; hiç kuşkusuz teknolojinin kentleşme sürecindeki etkisidir. Bir diğer etken ise iletişim kaynaklarındaki ileri teknolojinin gelişmesidir. İletişimin rahat ve güvenilir olması kentleşmenin teknolojik alandaki bir diğer nedeni olarak sayılmaktadır [12].

Kentleşme sürecinin en hızlı nedenleri arasında yer alan teknolojik nedenler tüm faktörleri içerisinde barındırmaktadır. İnsanoğlu teknolojinin hızla gelişmesi için hızlı bir süreçten geçmiştir. Bulunan icatlar ile kentleşme sürecinde teknolojik etkenler olumlu karşılanmış, toplum üzerinde kendine bir pay çıkarmıştır. Teknolojinin her alana yayılması ekonomik alanda birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir[13].

1.2.1.2. Ekonomik Nedenler

Kentleşmenin ekonomik nedenlerinin en başında kırsal alanda yaşayan bireylerin kentlere göçünün oluşum sürecidir. Bu süreç makineleşmenin kırsal kesimlerdeki etkisi ile insan ihtiyacının yetersiz ve zaman kaybına yol açması ve eski usullerle yapılan tarımın yerini makineleşmeye bırakmasıdır. Kırsal alanda yaşayan insanların yeni üretilen makinelerin alım gücündeki güçlüklerden kaynaklı kentlere göçler başlamıştır. Geçimini tarımdan karşılayan kırsal kesimde yaşayan bireyler zamanın getirdiği ihtiyaçları karşılayamaz olmaları, topraklardaki hak iddia edilmesi, toprak kaymaları gibi riskli çalışmalar kentlere göçlerin başlangıç aşaması olmuştur [11].

Şekil 1.2. Kentleşmenin ekonomi üzerindeki etkisi[11]

Ekonomik nedenlerin ülke üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda kentlere göç edilmesi kentleşme sürecindeki insan gücünün ve uzmanlaşma sürecinin olumlu bir adım olarak görülmektedir. Bu da ülkenin gelişimi için önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik nedenler iş istihdamını, eğitimlerle iş alanlarındaki uzmanlaşmayı, sağlık ve ulaşım alanlarındaki farkındalıklar insanların kentleşmeye ekonomik alandaki nedenleri olarak görülmektedir[11].

1.2.1.3. Siyasi Nedenler

Siyaset meydanlarındaki kaoslar, üst düzey yöneticilerin vermiş oldukları kararlar, idari düzenlemeler kentleşmelerin siyasi nedenleri olarak gözlemlenebilmektedir. Kırsal alanlarda yaşanan bireylerin topraklarındaki adaletsiz paylaşımlar da bir diğer siyasi neden olarak görülmektedir. Üst yöneticilerin vermiş oldukları politik düşünceler ile savaş kararları da kentler arasındaki göç nedenlerinin

siyasi neden olarak görülmesi sayılmaktadır. Bir ülkenin yönetim anlayışı da artı ve eksi yönleri ile kentleşmenin siyasi bir nedeni olarak sayılabilmektedir. Bir ülkenin hukuk açısındaki her türlü olumsuz gelişmesi de kentleşme sürecindeki siyasi bir neden olarak görülmekte ve bireyler üzerinde bu konudaki olumsuz etkisini göstermektedir[19].

1.2.1.4. Sosyo-psikolojik Nedenler

Kentlerin göç almalarındaki bir diğer etken kentin sosyal alanlardaki gelişmişliğidir. Ekonomik nedenler gibi sosyal nedenler de insanlığın yaratılış itibariyle cezbeden bir diğer etkidir. İnsanoğlu sosyal refahın kentin sosyal alanlardaki çeşitliliği ile yaşamaktadır. Buda kentlerden sosyal alanlarda gelişmiş kentlere göçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. İnsanoğlunun iç dünyasının etkisini tam anlamıyla yaşantısına döktüğü ve bunu sosyo-psikoloji alanı ile rahatlatığı gözlemlenebilir bir örnektir. Buda kentleşmedeki sosyal ve kültürel gelişmişlikleri beraberinde getirmektedir. Sosyal ve kültürel alanlarda gelişmiş kentler bireylerin kendi iç dünyasında özgür kıldığı psikolojik bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu da kırsal kesimlerden kentlere göçlerin yaşanmasındaki bir diğer neden olarak görülmektedir[20].

1.3. Kentlileşme

Kentlileşme, kentleşme sürecinden sonra bireylerin kent içerisindeki uyum sağlaması ve kentsel yaşama ayak uydurması olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer ifade ile kentsel yaşam tarzlarına adaptasyon sürecidir. Bireylerin kentlerdeki sosyal yaşantıya ayak uydurması olarak değerlendirilmektedir. Kentleşme toplumun sayısal değerlerin ele alırken, kentlileşme ise toplumun özelliklerine adapte olma konusunu ele almaktadır. Bir diğer ifade ile şehirler kentleşme yolundaki adım olurken nüfus kentlileşme yolunda adım atmaktadır. Türkiye'nin kentleşme sürecine hızla geçmiş olması kentlileşme sürecindeki nüfus artışını tam sağlayamamıştır[1].

Kentlileşme de kentleşme gibi süreç yönetim sistemine tabidir. Bu süreç yönetim sistemi kent içerisinde yaşayan toplumların kent içerisindeki uyumunu ve eylemlerini içermektedir. Kentlileşme süreci bir anda oluşum gösterebilen bir süreç olmadığından dolayı toplumun zaman içerisindeki göstermiş olduğu eylemleri neticesinde şekillenmektedir. Bu kapsamda kentlerin kentlileşme süreçleri uzun bir zaman diliminden geçmektedir. Kısaca kentlileşme sürecinde insanları kentleşmeye yönleltmek değil, insanların kentlileşme sürecindeki gelişimini gözlemlemek gerekmektedir[5].

Kentlileşme, kırsal alanlardan göç alan kentlerin kentleşmesi aşamasından sonra bireylerin kent içerisindeki sosyal düzene ayak uydurması olarak tanımlanmaktadır. Bireyler bu sosyal düzene ayak uydurabilmeleri için topluma ayak uydurması ve sosyal alandaki davranış biçimlerini kendi içsel yaşantısına uydurmasıdır. Bu da kırsal alandan kentlere göçler sonrasındaki kent içerisindeki değerlerin toplumun yaşam standartlarına uyum sağlamasıdır. Kentsel değerler neticesindeki yaşam stili olarak kavramsallaştırılmaktadır[8].

Kentlileşme, insanların kente entegre olmasını ifade eder ve bu, bir insan topluluğunun geniş bir insan topluluğuyla uyum sağlaması anlamına gelir. Kentleşme sürecinden sonra kentlileşme süreci, oluşan toplumsal değişme, birey tavırlarına, insan ilişkileri, maddi ve manevi yaşam biçimlerindeki değişimleri ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle kırdan göç, planlanmış sosyal yaşantıya ilk adım olarak değerlendirilmektedir[21].

Kentlileşmenin ya da kaynaşmanın toplumsal kültürel ekonomik ve psikolojik olarak gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Eğer kır ile kent arasında kültürel, toplumsal ve psikolojik olarak fark fazla değilse kentlileşme kolay olmaktadır. Eğer kır ile kent arasındaki yapılar farklı ise uyum sorunları meydana çıkarak kentlileşme istenilen düzeyde gerçekleşmez. Kırdan kentsel alanlara yönelen ailelerdeki kentlileşme sürecini, sosyo-ekonomik kent kavramını kullanarak açıklayabiliriz. Bu da kırdan kente göç eden insanların kente uyum sağlayıp sağlamadıklarına bağlayabiliriz. Ekonomik bakımdan kentlileşme, kente göç eden kişinin geçimini tamamen kentten sağlayacak duruma gelmesi ile sağlamak, sosyal bakımdan kentlileşme ise kente göç ile gelen kişinin her türlü konularda kente ayak uydurması ve kentin değer yargılarını benimsemesi ile açıklayabiliriz[21].

Sosyal ve ekonomik yönleriyle köyden göç ederek kente gelen kişinin adaptasyon süreci toplumun iç dünyasına yansımaları ile beraber olmaktadır. Kentin sosyal yapısındaki dönüşümü ile kişinin sosyal yapısındaki dönüşümü benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde bu benzerlik sosyal mekân için de geçerlidir[9].

Kentleşme ile kentlileşme kavramı birbirinden farklı kavramlar olarak değerlendirilmektedir. Kentleşme kırsal alanlardan kentlere yapılan göçlerdeki bireylerin göçünün ihtiyaç ve tercihleri doğrultusunda yapılması olarak tanımlanırken, kentlileşme

bireylerin nüfuslarındaki değişim olarak tanımlanmaktadır. Bu da kentleşmenin kentlileşmeyi içinde barındırdığının açık bir örneğidir

Kırsal yörelerdeki gelenek ve göreneklerin yaşanmışlığı kentlere göre daha rahat olduğu görülmektedir. Kentlerde daha katı kuralların uygulanması bireyleri kurallara göre yaşamaya zorunlu kılmaktadır. Bu da kentlerde yaşayan bireylerin üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Kentlileşme sürecinde ise kentlerin kendi içerisinde barındırdığı kuralların uyum sürecindeki aşamasıdır. Kentler içerisindeki kuralların yaşam standartlarındaki uyuma ayak uydurması bireyler içerisindeki uyumun kolaylığını sağlamaktadır. Bu da insanların kent içerisindeki sahiplik duygusunu arttırmaktadır. İnsanların kent içerisindeki sahiplik duygusu kentlileşme sürecindeki en önemli etken olarak gözlemlenmektedir[17].

Kentlileşme insanoğlunun bir nevi uyum sağlama yapısının varoluşudur. Kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler sonucundaki adaptasyonunu sağlayan insan kendi içindeki sahiplik süreci kadar kentlileşebilecektir.

Kentlileşme, bireylerin toplum ile kente adaptasyon sürecindeki bütünleşmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu kavramsal açıklama genelinde bir nüfus topluluğunun kendinden daha büyük bir nüfus topluluğuna adaptasyon süreci ile birleşmesi olarak değerlendirilmektedir[14].

Kentlileşme sürecinin bir diğer ifade ile tanımlayacak olursak bireylerin zorunlu olarak kentlere göç etmeleri ve kentlerin kentleşme sürecindeki adaptasyonunun nüfus yoğunluğuna etki etmesidir. Özellikle eğitim alanındaki göçlerin yaşanması toplu bir göç gerektirdiğinden bu konu kentlileşme konusundaki bir diğer sürecin adımıdır[11].

Kentlileşme süreci bireylerin sosyo-ekonomik aşamasındaki değişim sürecidir. Zorunlu ekonomik göçlerde insanların kentlere uyumunun kırsal alanlardaki öz değerlerinden uzaklaşması ile gerçekleşmektedir. Sosyal alanlardaki göç kavramlarını ekonomik alanda yapılan göçlerden çok farklı bir kavram olması sosyal alanların psikolojik anlamda insan içerisindeki düşüncelerine etki etmektedir. Sosyal yaşam hayatı bireylerde kişisel adaptasyon için önemli bir etken olmuştur. Sonuç olarak kentlileşme süreci insanlardaki toplumsal nüfusa adaptasyon sürecinin etkileşimi olarak değerlendirebilmektedir [15].

1.4. Göç Tanımı

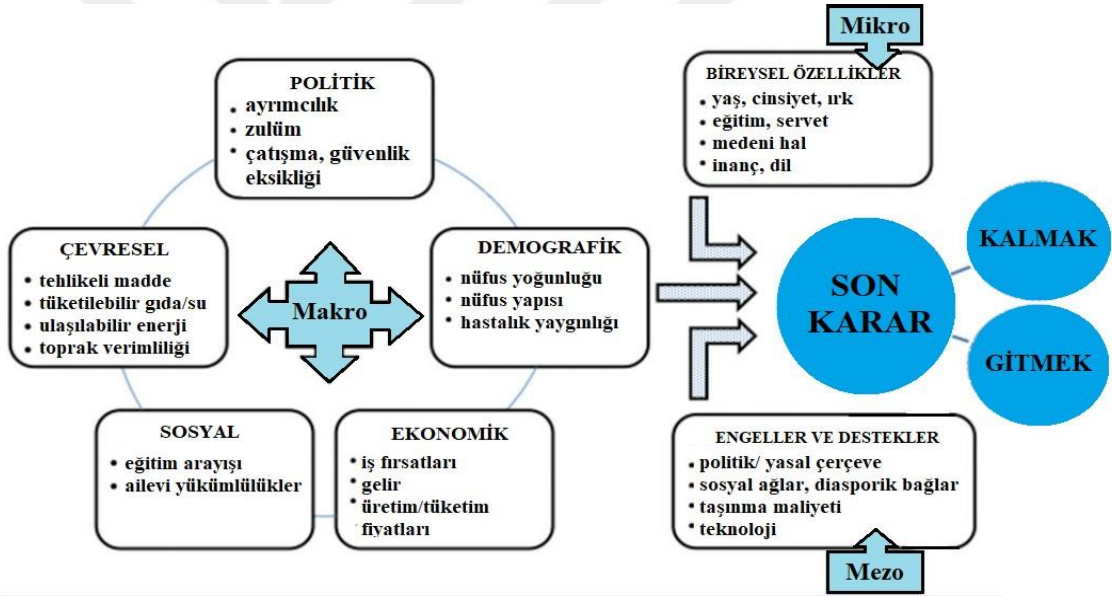
Birçok tanımının olmasına karşın göç; en geniş tanımıyla bir yer değiştirme hareketidir. Nüfusun belirli bir zaman ve mekânda bireysel veya sosyal gruplar halinde belirli bir amaç doğrultusunda ya da amaç olmaksızın kısa zamanlı veya süreli bir yere ve sosyo-kültürel alana yerleşmeleri olarak da söyleyebiliriz. Göç sosyolojisinde, göç bir yer değiştirme hareketi olarak görülmekle birlikte bunun coğrafi, kültürel ve toplumsal olabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca süresinin kısa, orta ya da uzun vadeli olabileceği belirtilmektedir. Siyasi, ekonomik, ekolojik ya da bireysel nedenler göçün nedeni olarak sayılmıştır. Göçmenlerin göç hareketine başlarken sürekli yerleşim ya da geri dönüş niyetleri göç tanımına etki etmemektedir. Göç toplumların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarıyla yakından ilişkili ve bu alanları etkileyen bir süreçtir. Aslında göç, bireylerin sosyal yaşamında ve toplumsal yapısında büyük değişiklikler yapması nedeniyle en geniş şekilde incelenmesi gereken bir konudur. Bunu da kavramamızın yolu göç türlerini ve özelliklerini iyice anlamamızdan geçer[22].

1.5. Göç Nedenleri

Göç etme nedenleri bağlamında dört farklı göç tipinden bahsetmek mümkündür. Bunlar; gönüllü, zorunlu, zorlayıcı ve ilkel göçlerdir. Kırsal alandan kentlere olan göçlerin nedenleri açıklanırken öncelikle kırsal alanın iticiliği, kentin ise çekici etkisine değinilmektedir. Kırsal alandan kentlere olan düzensiz göçle birlikte çarpık kentleşme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu kontrolsüz göç neticesinden kentlere göç ile gelenler kendi yaşam içimlerini kentlere taşıyarak kentlerin köyleşmesine neden olmaktadır. Göçün çekici ve itici faktörlerine ek olarak Ülkemizde sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlı olarak ta iç göç hareketi yaşanmaktadır. Ülkemizdeki iç göç hareketleri genellikle ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullarla sıkı bir ilişki içinde olduğundan dolayı genellikle göçler ülkenin geri kalmış yerleri ve kentlerinden, gelişmiş ve iyi koşulların olduğu bölge ve kentlerine doğru gerçekleşmektedir. Buradaki göç nedenlerine Diyarbakır ilini örnek alacak olursak; Diyarbakır'a olan göçlerin temel nedenleri, kan davaları, terör ve güvenlik nedeniyle köylerin boşaltılması, çaresizlik, ekonomik sorunlar, sağlık sorunları, eğitim sorunları gibi nedenlere bağlanabilir [25].

İradeye göre göçleri sınıflandırdığımızda zorunlu göçler ve gönüllü göçler olmak üzere iki ayrı kategoride çıkmaktadır. Genel olarak göçlere baktığımızda göçlerin büyük çoğunluğu gönüllülük esasına dayanmaktadır. Gönüllü göçlere örnek gösterecek olursak,

göç etmek isteyen insanların daha iyi bir hayat, eğitim, çalışma ve sağlık gibi nedenlerle daha gelişmiş kentlere göç ederek yerleşmek istemelerini gösterebiliriz. Zorunlu göçler ise kendi istekleri dışında gelişen olaylara bağlı olarak göç etme olayıdır[26]. Bunun nedenleri arasında güvenlik, doğal afet ve baraj yapılacak yerde yaşayan insanların başka yerlere yerleştirilmesini gösterebiliriz. Devletin ekonomik, sosyal ve güvenlik gibi çeşitli nedenlerle aldıkları kararlar neticesinde nüfusta meydana gelen hareket zorunlu göçü oluşturur. Özellikle son yıllarda Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesinde yaşanan terör olayları nedeniyle bölge halkının güvenliğini sağlamak amacıyla bazı köylerin boşaltılması zorunlu göçü ortaya çıkarmıştır. Fakat göç etmek için artılar ile eksileri iyi hesaplamak gerekmektedir. Bu da bize göçün bir kişi ya da topluluğun; sosyo-ekonomik, mekânsal değişiklik ve demografik özellikleri kendi içerisinde barındıran faktörlerin bulunma karar sebebidir[27]. Şekil 1.3.'de göç etmedeki karar mekanizması yer almaktadır.

Şekil 1.3. Göç etmedeki karar mekanizması[27]

İnsanların göç edecekleri yerlerdeki kalış süresine göre geçici göçler ve devamlı göçler olarak ta sınıflandırabiliriz. Göçlerin bir kısmının devamlı bir kısmının geçici olması bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Örneğin mevsimlik işçi olarak bir yerden başka bir yere çalışmak için giden insanların işleri bittiği gibi yaşadıkları yere dönmelerine geçici göçler diyoruz. Daha iyi bir yaşam koşulu ya da eğitim gibi çeşitli nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere kalıcı olarak yerleşen insanların durumuna ise devamlı göçler olarak gösterilebilmektedir[27].

Bireylerin yurtlarını terk edip başka yerlere göç etmelerinin pek çok nedeni olmakla birlikte yapılan araştırmalarda en dikkat çekici etkenin sosyo-ekonomik nedenler olduğu gözlemlenmektedir.

İç göçte bölgesel bazda gelir eşitsizliğinin önemli rol oynadığı ve bu rolün göç veren şehirlerden çok göçmen şehirlerin gelir düzeyinin yüksek olmasından kaynaklandığı vurgulanmıştır.

Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç kararı işlevsel olarak iki temel değişkenle ilişkilidir:

- Kır-kent reel gelir farkı
- Kentsel bir iş bulma olasılığı.

Ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimdeki sıkıntılara rağmen, başta sanayi olmak üzere diğer sektörlerde iş bulma imkânı insanları büyük şehirlere göç etmeye teşvik etmektedir. Bu da genel olarak, kırsal alanlardan büyük şehirlere göç sorunudur.

1.5. Göç Teorileri

1.5.1. Ravenstein'in Göç Teorisi

İlk göç teorisyenlerinden biri olan Ravenstein, “Laws of Migration” adlı eserinde, göçün bir itme ve çekme süreci tarafından yönetildiği sonucuna varmıştır. İtici faktörlerin hareket etmeye zorlayan elverişsiz koşullar (ağır vergilendirme vb.), Çeken faktörlerin ise kişiyi hareket etmeye teşvik eden olumlu koşullar (daha iyi ekonomik fırsatlar vb.) olduğunu açıkladı. Göç, çeşitli nedenlerle bireylerin veya insan gruplarının bir coğrafi bölgeden diğerine geçici ya da kalıcı olarak taşınması anlamına gelir. Bu nedenler arasında daha iyi çalışma olanaklarından zulme kadar farklı etmenler bulunabilir. Göç, insanlık tarihi ile var olsa da göç üzerine yazılan teoriler görece yenidir[28].

19. yüzyılın ortalarında sanayi devrimi etkisini; insanların, toplumun yaşam standartlarını ve hayat tarzları değiştirerek, iş istihdamlarının artması ve ulaşımın rahatlığa dönüşmesi ile insanların iş arayışlarının yoğunlaşmasına yol açmış ve kentlere göçler artış göstermiştir. Bu zaman dili içerisinde İngiltere’den dört milyon kişi kentlere göç etmiştir. Ravenstein’in göç teorileri de göçlerin yoğun olduğu bu yüzyıl içerisinde ön plana çıkmıştır. Ravenstein’in araştırmalarında elde ettiği veriler 19. Yüzyılın sonlarına doğru İngiltere’de yapılan doğum yeri analizlerini kapsamaktadır[28].

Sonuç olarak ilk göç modellerinden biri olan bu teori, yerçekiminin fiziksel kavramını kullanarak göçü kaynak ve hedef nüfusun büyüklüğünün bir fonksiyonu olarak açıklamış ve göçün mesafe ile ters orantılı olduğu tahmin edilmiştir[28].

1.5.2. Lewis'in Göç Teorisi

Lewis göç teorisi, işgücü zenginliğinin pazar çeşitliliği ile birlikte artış göstermesi ekonomik kalkınma politikasının göç üzerindeki etkisini yansıtması teorisi olarak tanımlanmaktadır. Yapmış olduğu araştırmalar neticesinde ülkelerin işgücü piyasa dengesindeki hareketliliğin ücret farklılaşması ile ortaya koyduğunu benimsemiştir[29].

1950 yılında çift ekonomi teorisi ile ön plana çıkan Lewis, ülkeler için refah düzeyini ortaya çıkarmıştır. Lewis, göçün kırsal ve kentsel emek sektörü arasındaki emek ve arz talebinden doğan farklılıklar sonucu meydana geldiğini vurgulamaktadır. Böylece gittikçe çeşitlenerek tanımlanmaya başlayan göç teorileri; mikro, mezo ve makro düzeylerde sınıflandırılarak geliştirilmeye devam etmiştir[29].

Bütün bu süreçte göçün kuramsallaştırılması, belli bir tanım etrafında şekillendirilmesi ve devletlerin öncelikli konularından birisi haline gelmesinin nedeni, aslında göç eden kişilerin göç ettikleri ülkeye nasıl entegre olabilecekleri ile ilgilidir. Özellikle tarih boyunca periyodik göç dalgaları yaşamış ülkeler, gelen kişileri kendi toplumlarına ne şekilde entegre edeceklerini, düzenleri ve belki de etnik kimlikleri bozulmadan beraber yaşama yollarını düşünmüşlerdir. Belli bir formül geliştirme ihtiyacının temelinde bu soruların yarattığı çözümsüzlükten doğan panik yatmaktadır. 20. yüzyılın başlarında gerçekleşen Avrupa göçünden itibaren bilim insanları ve düşünürler, göçmenlerin uyum süreçleri üzerine düşünmüşler ve bu konu hakkında fikirler üretmeye başlamışlardır. Ortaya atılan önemli görüşlerden biri de göç ile ilgili yapılan araştırmalara uzunca bir süre egemen olan klasik asimilasyon teorisidir[29].

1.5.3. Lee'in Göç Teorisi

1950'lerde göç, basit mekanik yaklaşımdan daha karmaşık teorilere doğru evrim geçirmiştir. Lewis'in 1950/60'larda geliştirdiği ikili ekonomi modellerinde, göç akışlarının teorik tahminleri, kırsal ve kentsel sektörler arasındaki emek arzı ve talebindeki farklılıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır[30].

Karar verme teorileri, literatürde çeşitli yazarlar tarafından ele alınmaktadır. Lee, en eski karar verme teorilerinden birini geliştiren kişi olarak bilinmektedir. Lee'nin erken karar verme teorisi, göç edip etmeme kararını dört faktöre bağlamaktadır:

1. Menşe yeriyle ilgili olumlu ve olumsuz faktörler (örneğin istihdam olanakları, yaşam koşulları, iklim, kültür, boş zaman etkinlikleri, ayrımcılık durumu vb.).
2. Gidilecek yerle ilgili olumlu ve olumsuz faktörler (yukarıdaki örneklerle benzer).
3. Müdahale engelleri (örneğin okyanuslar veya çöller, göç yasaları vb.).
4. Kişisel faktörler (örneğin kişisel veya ailevi özellikler, kişisel hassasiyet ve diğer ülkelerdeki koşullar hakkındaki bilgi)[30].

Lee göç teorisi, göç süreçlerinde olumsuz koşulların karar merciinin bir çıkış ve bir varış noktalarının etkisi ile özdeşleştiğini vurgulamış ve bu etkileri 4 madde olarak belirlemiştir:

- Çıkış yerine ilişkin faktörler
- Varış yerine ilişkin faktörler
- Araya giren engeller
- Bireysel faktörler

Lee, göçün itici faktörlerine daha fazla vurgu yapmak amacıyla Ravenstein'in teorisini yeniden tasarlamıştır. Göçün çıkış ve varış bölgelerinde belirleyici olanlar, “artı”/“eksi” faktörler olarak sıralanmıştır, bu da itme ve çekme faktörlerine eşdeğerdir. İtme-çekme modeli, birçok bilim insanı tarafından sürekli olarak geliştirilmiştir ve pek çok teorisyen, göçün itme ve çekme modeline olan ilgisini sürdürmüştür. Bu teoriler zamanla geliştirilmiş ve yeni itici ve çekici faktörlerle desteklenmiştir[30].

1.5.4. Petersen'in Göç Teorisi

1958 yılında William Petersen tarafından hazırlanan "Göçün Genel Tipolojisi (A General Typology of Migration)" adlı makale, göç alanında önemli bir araştırmayı temsil eder. Petersen, göç fenomenini kapsamlı bir şekilde ele alarak, belirli bir sınıflandırma içinde analiz eder ve bu çalışmasına göçün genel bir tipolojisi adını verir[31]. Bu önemli çalışmada, Petersen göç teorisine odaklanarak, göç kararlarının sosyo-ekonomik etkileri

üzerine yoğunlaşır ve insanların göç tercihlerini belirleyen faktörlerin yüksek önemini vurgular[31].

Peterson göç teorisi, diğer araştırmacıların da ilgisini çeken en kapsamlı göç teorilerinden biridir. Bu teori, göçün bireyler üzerindeki itme ve çekme etkilerini anlamaya yönelik varsayımları savunur ve göçün insanlar üzerindeki sosyal ve ekonomik yaşantılarına nasıl etki ettiğini analiz eder[31]. Öte yandan, Peterson'un araştırmalarında benimsediği tanımlayıcı süreç adımları ve bütünlüğü ele alma yaklaşımı, dar alanlardaki göç verilerinin daha anlaşılır hale getirilmesine ve genel göç teorisi oluşturma sürecine katkı sağlar[31].

Petersen, göç alanındaki çalışmalarında tarihselliğe büyük önem verir ve geçmiş göç olaylarını incelemek suretiyle günümüzdeki göç eğilimlerini anlamaya çalışır. Göçün ekonomik etkileri üzerine de odaklanan Petersen, göç süreçlerinin itici ve çekici faktörlerinin zamanla değişebileceğine ve ekonomik faktörlerin göç kararlarında her zaman belirleyici bir rol oynadığına işaret eder[31].

Sonuç olarak, William Petersen'in "Göçün Genel Tipolojisi" adlı makalesi, göç alanında önemli bir katkı sunar ve göçün sosyal, ekonomik ve tarihsel boyutlarını kapsamlı bir şekilde ele alır. Petersen'in göç teorisi, bu fenomenin anlaşılmasına ve açıklanmasına yönelik araştırmaların temelini oluştururken, gelecekteki göç çalışmalarına da ilham kaynağı olmaya devam edecektir[31].

1.5.5. Wallerstein'in Göç Teorisi

Immanuel Wallerstein'in göçle ilgili çalışması, yaygın olarak "merkez-çevre kuramı", "dünya sistemleri analizi" ve "modern dünya sistemler teorisi" olarak bilinir. Wallerstein, göçle ilgili araştırmalarında ve çalışmalarında, göçün nedenlerini diğer teorilerden farklı bir perspektiften ele almıştır. Göç hareketliliğinin temelinde kapitalist sistem, ülkeler arası ilişkiler ve kolonyal bağlar gibi etmenlerin olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Wallerstein, 1974 yılında yayınladığı dünya sistemleri analizi ile göçün merkez ve çevre ülkeler arasında gerçekleştiği temel noktasına vurgu yapmıştır[32].

Wallerstein'in göç teorisinin eklenmesi, kökenlerin ve varış yerlerinin neden var olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Bu model genellikle daha az gelişmiş ülkeler ile çekirdek ülkelerin çokuluslu şirketleri arasındaki sömürücü ilişkiyi açıklamak için kullanılır. Bununla birlikte, ülkelerdeki ekonomik merkezler ile periferik hinterlandın arasındaki sömürü ilişkisini açıklamakta da yararlıdır. Kapitalist ekonomik ilişkilerin

kırsal hinterlanda sızması, işçileri yerinden ederek, daha çeşitli ekonomik faaliyet merkezlerine göç etmeye eğilimli hareketli bir nüfus yaratır. Bağımsız değişkenler olarak kırsallık düzeylerinin ve işe gidip gelme modellerinin kullanılması, Wallerstein tarafından açıklanan bir merkez-çevre ilişkisini gösterme olasılığını güçlendirir[32].

1.5.6. Network (Ağlar) Göç Teorisi

Network (Ağlar) göç teorisi, sosyal ilişkiler veya sosyal sermaye gibi kavramların kullanılmasıyla, makro faktörlerin mikro karar vermeyi şekillendirdiği mekanizma daha net hale getirilir. Ağ teorisi, göçün kalıplarını ve hacmini anlamak için sosyal bağların ve sosyal sermayenin pratikteki bir örneğidir. Göçmen ağlarının mikro ya da mezo düzeydeki rolü, sosyal bağlantıların ve özellikle göçmen ağlarının önemli bir unsuru olarak öne çıkar. Göçmenlerin pek çok zorlukla karşı karşıya kaldıkları öncü bir dönemin ardından, öncü göçmenler aracılığıyla daha iyi bilgilendirildikleri için takipçilerinin hedef ülkeye ulaşımı daha kolay olmaktadır. Alıcı ülkede yeni iletişim kanalları kurulur ve göçmen toplulukları oluşturulur. Yeni göçmenler, öncü göçmenlerden seyahat ayarlamaktan iş bulmaya kadar çeşitli konularda yardım alacak ve böylece göçü giderek daha maliyetsiz ve risksiz hale getirecek. Ağların ampirik uygulamaları tüm dünyada bulunabilir ve bu belki de göç teorisinin en görünür yönlerinden biridir. Göçmen ağları kurumsallaşma, yol bağımlılığı vb. nedeniyle kendilerini sürdürürler, ancak aynı zamanda işgücü piyasasındaki değişikliklerden de etkilenirler[33].

Bir ağın kurumsal kısmı, ağı yöneten işlem ve göç maliyetlerini düşüren kural ve normlara vurgu yaparken, örgütsel yönler, ağ içindeki öncülere sağlanan pratik yardıma işaret eder. Ağlar, yol bağımlılığına bağlıdır ve her zaman en verimli çözüm olmayabilir; bir öncünün başına gelen rastgele bir olay tüm ağı şekillendirebilir. Göçmen ağları, sosyal sermaye olarak da bilinen bu kurumsallaşmış normlar tarafından korunur, ancak dış göçmen kurumlarıyla tamamlanır. İnsan kaçakçılarından işe alım ajanslarına ve insani yardım STK'larına kadar uzanan bu kurumlar, göç akışının sürekliliğine de katkıda bulunuyor[33].

1.5.7. Diğer Göç Teorileri

1.5.7.1. Stouffer'in Göç Teorisi

Samuel Stouffer, 1940 yılında ortaya attığı "Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)" adlı makalesinde, göç ile mesafe arasındaki ilişkiyi araştırarak göçü kesişen

fırsatlar açısından ele almıştır. İlk olarak, “*Belirli bir mesafeye giden insan sayısının o mesafedeki fırsat sayısıyla doğru orantılı ve araya giren fırsat sayısıyla ters orantılı olduğunu*” vurgulayan araya giren fırsatlar teorisi ile açıklanabilir[34].

Ortaya koyduğu teoriyi sınamak için 1935-1940 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ohio eyaletinin Cleveland Metropolitan Bölgesi sayım verilerini kullanarak evlerini taşıyan bireyler üzerinde bir inceleme yapmıştır[34].

Stouffer'in kesişen fırsatlar teorisine göre, belli bir uzaklığa göç edenlerin sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla doğru orantılıdır. Yani, gidilecek yerde iş bulma imkânı fazlaysa, oraya göç eden insan sayısı da artacaktır. Aynı şekilde, göç mesafesinin kısalığı da o yere göç eden kişi sayısını arttırmaktadır [34].

Stouffer, 1960 yılında yayımladığı yeni çalışmasına “rekabet eden göçmenler” (competingmigrants) değişkenini eklemiştir[34].

1.5.7.2. Sjaastad’ın Göç Teorisi

Beşeri sermaye yaklaşımı, göçte neoklasik mikro düzey göç teorisidir ve Sjaastad'ın 1962 yılındaki çalışmasına dayanır. Bu yaklaşıma göre, göç, bireylerin beşeri sermayesini artırmak için yaptığı bir yatırım kararı olarak ele alınır, böylece yeniden işgücü piyasasına odaklanır ve aynı zamanda heterojen göçmenlerin seçiciliği de açıklanır. Bireyler, sadece beklenen getirilerin pozitif olduğu durumlarda göç ederek, gelecekteki göçün beklenene indirgenmiş getirilerini rasyonel bir maliyet-fayda analiziyle değerlendirirler[35].

1.5.7.3. Harris ve Todaro’un Göç Teorisi

1970/80’lerde Harris-Todaro göç teorilerini, bu teorileri genişleterek çeşitli ampirik gözlemleri dikkate almak ve özellikle göçle ilgili teoriler oluşturmak için kullanmıştır. Diğer makro teoriler arasında dünya sistemleri teorisi ve ikili emek piyasası teorisi de yer alır ve bu teoriler, kurumları daha detaylı bir şekilde ele almaktadır[36].

Todaro ve Harris, bu modeli daha az gelişmiş birçok ülkede ortaya çıkan önemli kentsel işsizliği açıklamak için genişletmişlerdir. Göç, tamamen risksiz bir süreç değildir, çünkü göçmenin şehre vardığında hemen bir iş bulacağı garanti edilmez. Kırdan kente göç, beklenen reel gelir farkının pozitif olduğu durumlarda gerçekleşir. Beklenen gelir, katı ve kurumsal olarak belirlenmiş kentsel ücretlerin ve kentsel istihdam oranının bir

fonksiyonudur. Ayrıca, geçiş maliyetleri de dikkate alınmalıdır. İstihdam oranı, işgücü havuzundan seçilme olasılığını ifade etmektedir[36].

1.5.7.4. Mabongunje'in Göç Teorisi

Mabongunje, göçü dinamik bir mekansal süreç olarak açıklayan bir sistem modeli olan göç teorisini tanıttı. Toplu göç akışları ve etkileşimler, göç kararında çeşitli faktörlerden etkilenen bir kırsal potansiyel göçmen havuzundan başlayarak modellendi. Göç, kırsal kontrol alt sistemi çıkışlarını kontrol eder, kentsel kontrol alt sistemi girişlerini kontrol eder ve geri bildirim potansiyel göçmenlere geri yönlendirilir; arka plan ortamı da göç akışlarını belirler. Çevre ve alt sistemler, geçiş akışlarının bir sonucu olarak sürekli değişir, bu da sistemi açık ve dinamik hale getirir. Diğer yazarlar da, uluslararası göçü, gönderen ve alan ülkeler için birbirine bağlı ancak kendi sistemleri ve göç sürecinin geri bildirim ve uyumuyla bağlantılı dinamik bir sistem olarak vurgulamıştır. Bu, yukarıda tartışılan dünya sistemleri teorisiyle bağlantılı olabilir. Göçün dinamik doğasını vurgulamak ve farklı aktörler arasındaki etkileşimleri göz önünde bulundurmak önemlidir. Ancak, göç sistemi modelleri belirsizdir ve somut göç eğilimlerinin tahminine izin vermez[37].

1.5.7.5. Piore'nin Göç Teorisi

Piore'nin göç teorisi, yani bölünmüş işgücü piyasası teorisi”, modern endüstriyel toplumda köklü özelliklerden kaynaklanır. Piore, göçün gönderen bölgelerdeki itici faktörlerden (düşük ücretler veya yüksek işsizlik gibi) değil, alıcı bölgelerdeki çekici faktörlerden (göçmen işçilere yönelik sürekli ve kaçınılmaz ihtiyaç) kaynaklandığını ifade eder. Ucuz ve esnek işçilere olan yerleşik talep, gelişmiş endüstriyel ekonomilerin üç temel özelliğinden kaynaklanmaktadır. Piore, bu teoriyi bir süreç olarak tanımlar ve üç ana bölümde açıklar[38].

İlk olarak, yapısal enflasyon, ücretlerin sadece arz ve talep koşullarını yansıtmadığını; aynı zamanda işlerin doğasında bulunan statü ve prestij gibi sosyal niteliklerin de belirleyici olduğunu vurgular.

İkinci olarak, mesleki hiyerarşiler içinde ucuz ve esnek emeğe olan talebi, sosyal kısıtlamalar ve motivasyonlar üzerindeki etkilerini vurgular.

Son olarak, ekonomik dualizm, göçmen işgücüne olan talebin kaynağıdır. Sermaye, daha düşük taleple atıl durumda bırakılabilen ancak işten çıkarılamayan sabit bir üretim faktörüdür; bu nedenle, sermaye sahipleri işsizliğin maliyetini karşılamak durumundadır. Emek ise talep düştüğünde serbest bırakılabilen değişken bir üretim faktörüdür, bu yüzden işçiler kendi işsizlik maliyetlerini üstlenmek zorunda kalırlar[38].

1.5.7.6. Wolpert'in Göç Teorisi

Wolpert'in stres eşiği göç teorisi, maliyet-fayda analizine benzer bir davranışsal iç göç modelini tanımlar, ancak önceden rasyonel olma niyetinde olan, ancak zorunlu olarak böyle olması gerekmeyen bireyleri varsayar. Bireylerin ulaşmak istedikleri bir eşik fayda düzeyi vardır. Göç edip etmemeye ve nereye göç edip etmeyeceğine karar verirken, bireyler yer faydalarını bu eşikle karşılaştırır. Mevcut konumdaki yer faydaları geçmiş ve gelecekteki ödüllere dayanırken, potansiyel varış noktalarındaki yer faydaları beklenen ödüllere bağlıdır. Bilgi, bireylerin kişisel eylem alanlarında sahip olduğu eksik ve subjektif bilgilere dayandığından rasyonellik sınırlıdır. Eylem alanları, bireyin kişisel özelliklerine, çevrenin değişkenliğine ve yaşam evresine bağlı olarak farklılık gösterir. Bu nedenle, göç akışları, bireylerin bu kişisel yer fayda değerlendirmelerinin sonucu olarak ortaya çıkar ve her zaman rasyonel ve mükemmel bilgi standartlarına göre optimal olmayabilir. Bu model, beşeri sermaye yaklaşımının bazı gerçekçi olmayan varsayımlarını dışarıda bırakır, ancak test edilmesi daha da zor hale getirir. Bu durumda, Wolpert'in sadece terminolojiyi değiştirerek, beşeri sermaye yaklaşımıyla karşılaştırıldığında farklı bir yaklaşım sunduğu söylenebilir[39].

1.5.7.7. Stark ve Bloom'un Göç Teorisi

Klasik göç yaklaşımlarına atıfta bulunan NELM, potansiyel olarak daha yüksek gelir elde etmenin potansiyel göçmenler için önemli olduğunu kabul ederken, hane halkının görece gelirinin veya buna bağlı olarak görece yoksunluğunun da önemli olduğunu ekliyor. Stark ve Bloom, göç teorilerinde *"Gerçek hayatta, göç kararlarının hem mutlak hem de görece gelir değerlendirmelerinden etkilendiği"* bakış açısını benimsemektedirler[40].

Yeni Emek Göçü Ekonomisi (NELM), daha ileri bir adım atmaktadır ve bu yaklaşıma göre kararlar genellikle hane halkı üyeleri tarafından ailenin refahı için birlikte ve bir bütün olarak alınmaktadır. Haneler, birlikte göç etmek yerine bir veya daha fazla hane üyesini göçmen olarak göndermektedir. NELM, Oded Stark tarafından 1980'lerde

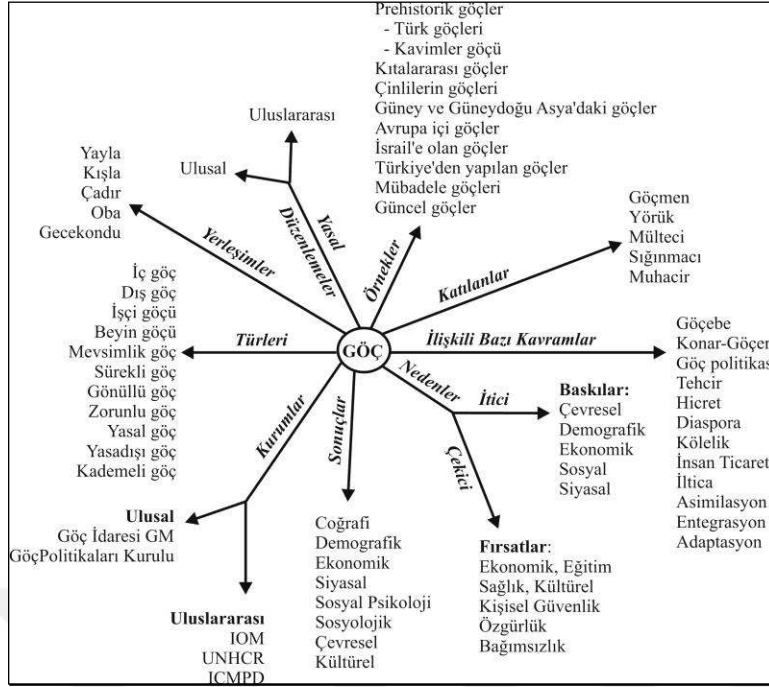
David Bloom ile işbirliği içinde geliştirilen temelde farklı bir göç teorisidir. NELM, göç kararını açıkça göçün etkileriyle ilişkilendiren tek göç teorisidir ve havaleler bu bağlantıyı sağlamaktadır. NELM, bir hane halkının ortak geliri ve statüsünü en üst düzeye çıkarmayı ve göçle ilişkili riskleri en aza indirmeyi amaçlar. Bu üç husus da hane halkının göç kararına katkıda bulunmaktadır [40].

1.6. Göç Türleri

Bileşmiş Milletler göçü yedi türe ayırmaktadır. Bu türler; yerleşmek amacıyla yapılan göç, tecrübeye dayalı göç, iltica amacıyla yapılan göç, mesleki göç, tecrübeye dayalı göç, eğitim için yapılan göç ve antlaşma ile yapılan göçlerdir[22].

Göç türleri üç farklı biçimde ele almaktadır. Bunlar, hareketliliğin yönü açısından göçler (iç göç, dış göç), nitelikleri açısından göçler (iş gücü göç, beyin göçü) ve karar verme süreçleri açısından göçler (zorunlu göç ve gönüllü göç). Türkiye açısından değerlendirdiğimizde göç türleri etkinliğini daha çok göstermektedir. Ülkemizdeki iç göç hem gönüllü göç hem zorunlu göç olarak kendini göstermektedir. Çünkü iç göçler ülkemizde genellikle iş gücü göçü olarak kendini göstermektedir. Araştırmakta olduğum konu gereği göç türleri arasında iç göçü daha ayrıntılı bir biçimde değineceğim. İç göç kendi içinde zorunlu göç ve gönüllü göç olarak belirtebileceğimiz, kırdan kente, kentten kente, mevsimlik, devamlı ve azda olsa kırdan kıra göçler olarak ayırtabiliriz[23].

Genel olarak bir ülke içinde yaşayan nüfusun ülkenin bir yerinden başka bir yerine, eğitim almak, çalışmak, yerleşmek ve iş kurmak amacıyla yer değiştirme olayına iç göç denilmektedir. İç göçleri yerleşim yerine bağlı olarak üç türe ayırabiliriz. Bunlar; kırdan kente, kentten kente, kırdan kıra olan göçlerdir. Bu göç türleri arasında ülkemizde en çok görülen göç türü kırdan kente olan göçtür. Buda ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı kırım itici etkisi buna karşın ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı da kentin çekici etkisine bağlayabiliriz. Kırdan kıra olan göçler ise, bir köyden başka bir köye geçici veya kalıcı olarak gitmesi olayıdır. Kırdan kıra geçici göçe tarımda çalışma olarak örnek gösterebileceğimiz gibi kalıcı göçe ise evlenerek başka köye yerleşme olayını gösterebiliriz. Kentten kente göçte ise ekonomik ve sosyal anlamda gelişmemiş kentlerden ekonomik ve sosyal anlamda gelişmiş kentlere doğru olan göç hareketlerini gösterebiliriz[24].

Şekil 1.4. Göç kavramsal haritası[24]

Şekil 1.4.'de göçün kavramsal haritasının içerisinde kullanıldığı bağlaçlar ile birlikte verilmiştir. Göçün kavramsal haritasında yer alan göç türleri başlıklar altında araştırılmıştır.

1.6.1. İç Göç

İnsanlar daha iyi bir iş bulmak, daha çok kazanmak, daha iyi bir hayat standardına sahip olmak için göç ediyorsa bu tür göçler köyden kente veya kentten kente iç göç olarak tanımlanmaktadır[41].

Bir ülkenin sınırları içinde gerçekleşen nüfus hareketleri "iç göç" olarak tanımlanır. İç göçler, bir bölgeden başka bir bölgeye, bir kentten başka bir kente, kırsaldan kente ya da kentten kırsala çeşitli yollarla gerçekleşir. İç göçle birlikte ülkenin toplam nüfusu değişmezken, bölgelerin ya da kentlerin nüfus yoğunluğunda değişiklikler olabilir. Bu tür hareketler, ülkenin içindeki nüfus dağılımının dinamiklerini etkiler[41].

İç göç ile ilgili teorik kavramlar, bölgelerarası göçü mukayeseli üstünlükle açıklamanın mümkün olduğunu ifade eden uluslararası iktisat teorisinden ödünç alınarak geliştirilmiştir. Buna göre, bir bölgede diğerlerine nazaran istihdam fırsatları ve/veya işçi ücretleri daha iyi ise bu bölge diğerlerinden göç almakta ve cazip hale gelmektedir. Ticaret haddinin uzun dönemde tarım aleyhine değişmesi sonucu tarım dışı sektör, sürekli göç alan bir sektör haline gelmiştir[41].

1.6.2. Dış Göç

Dış göçler, nedenleri ve isimleri farklı olsa da gönderen ve alan ülke arasında bir bağ oluşturarak “küresel göç örüntülerini” oluşturmaktadır. Ülkeler ve iş yerleri arasında ise yapılan göç ise dış göç olarak adlandırılmaktadır[42].

Bir ülkenin vatandaşlarının başka bir ülkeye kalıcı olarak gidip yerleşmesi, dış göç olarak tanımlanır. Bu göç, bireylerin daha iyi yaşam koşulları arayışı gibi gönüllü ve bireysel kararlara dayanabileceği gibi, devletlerin vatandaşlarını zorlaması nedeniyle de gerçekleşebilir. Dış göç, beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere üç grupta incelenir[42].

1.6.3. İşçi Göçü

İşçi göçü, gönderen ve alan ülkelerin karşılıklı anlaşması nedeniyle mevcuttur. Buna göre geri dönüş, insanların gittikleri ülkede bir yıldan fazla kaldıktan sonra ülkelerine geri dönmeleri olarak tanımlanabilir. Bu tür göçler genellikle işçi (emek) göçü altında karşımıza çıkmaktadır. Bu göç türünde işçiler, sözleşmeleri sona erdiğinde veya çalışma süreleri sona erdiğinde ülkelerine geri dönerler. Bu göç türü hem gönderen ülke ekonomisine katkı sağlarken hem de nitelikli işgücü açığını ucuza kapatarak alan ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır[43].

Bir ülkedeki işgücü açığının başka bir ülkedeki işgücü fazlasıyla giderilmesi işçi göçüyle mümkündür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nispeten ucuz olan vasıfsız işgücü, gelişmiş ülkelerdeki pahalı işgücünün yerini alabilmektedir. Bu durum işgücü piyasasında rekabeti arttırarak ücretleri düşürebilir. Göç alan ülkedeki gelir seviyesi yüksek işverenler için, uluslararası piyasalarda kaybettikleri 'mukayeseli üstünlüğü' maliyeti düşürerek yeniden yakalama imkânı anlamına gelir[43].

Göç veren ülke ise işgücü piyasasındaki yoğunlaşmayı azaltmayı ve giden işçilerin bir gün dönecekleri düşüncesiyle onların tecrübelerinden yararlanarak yerli sanayiye geliştirmeyi amaçlar. Bu sayede ülke içindeki fazlalığı hafifleyen işgücü arzı, yerli işçi ücretlerinin aşırı düşük değerlere inmesini önleyebilir. Ayrıca, göçmen işçilerin gelirlerinin bir kısmını döviz olarak memleketlerine aktarmaları da göç veren ülke için bir pozitif katkı sağlayabilir[43].

1.6.4. Beyin Göçü

Bir ülke “eğitimli, nitelikli işgücü” gönderen konumda ise bu göç seferberliği “beyin göçü” olarak tanımlanmaktadır. Kaldı ki bir ülke eğitimli, iyi yetişmiş, çalışkan insanları, bilim alanında değerli eserler üreten akademisyenleri gönderiyorsa bu göç seferberliği beyin göçü olarak tanımlanmaktadır. Beyin göçüne en iyi örnek, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'den Almanya'ya olan ve giderek artan nüfus göçüdür. Beyin göçü ile kendi ülkesinden başka ülkelere seferber olduğunda, gönderen ülke nitelikli işgücünü kaybeder[43].

Beyin göçü, genel anlamda gelişmekte olan ülkeden gelişmiş ülkeye, ama bazen de gelişmiş ülkeden bir başka gelişmiş ülkeye yetişmiş, kalifiye, iyi eğitimli ya da yetenekli bireylerin göç etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bireyin yaşadığı ülkede uzmanlaştığı alanla ilgili iş olanaklarının kısıtlı olması, yaptığı işin yeterince karşılığını alamaması, daha iyi yaşam standartları altında yaşamak istemesi, daha iyi bir eğitim ve araştırma imkânının ancak yurtdışında mümkün olması gibi nedenlerden dolayı bireyin bu imkânları kendisine sunan gelişmiş bir ülkeye yerleşmesi olarak tarif edilmektedir. Göç veren ülke için bu durum, beşeri sermayesinden ciddi bir kayıp anlamına gelmekte ve beyin göçü önüne geçilemeyen bir süreç haline gelirse göç veren ülkenin gelişme hızını da yavaşlatabilmektedir[43].

1.6.5. Mevsimlik Göç

Çiftçiler her yıl yağışlı mevsimde yoğun tarım yapmak için bir köye göç ettiğinde ve daha sonra daha kalıcı bir mesken yerine döndüklerinde buna mevsimlik göç denir[44].

Birçok hayvanın iklimsel ve çevresel değişkenliğin üstesinden gelmesine olanak tanıyan, taksonomik olarak yaygın bir özellik, mevsimler boyunca konumlar arasındaki tersine çevrilebilir bireysel hareketler olarak tanımlanan göçe mevsimsel göç adı verilir[44].

Mevsimsel göç, bireylerin kısıtlı mevsimsel kaynak zirvelerinden yararlanmalarına olanak tanır, böylece hayatta kalma ve/veya üremeyi artırır ve doğrudan mekânsal-mevsimsel nüfus dinamiklerine neden olur[44].

1.6.6. Sürekli Göç

Göç, bireylerin mevcut yaşadıkları yeri terk ederek başka bir yerde yerleşmeleri durumunu ifade eder. Göçler gönüllü veya zorunlu olarak gerçekleşebilir. Bireyler, daha

iyi bir yaşam sürmek veya yeterli eğitim almak gibi nedenlerle göç etmeye kendi iradeleriyle karar verebilirler. Aynı zamanda, savaş, doğal afetler veya kan davası gibi “geleneksel” sebepler nedeniyle devlet tarafından da göç kararları alınabilir[45]. Sürekli göç, geçici göçün aksine, kalıcı bir değişiklikle sonuçlanır ve göç edenlerin artık eski yerleşim yerlerine dönmeyi planlamadıkları anlamına gelir.

1.6.7. Gönüllü Göç

Gönüllü göç, bireylerin kendi iradeleriyle daha iyi fırsatlardan yararlanmak ve daha yüksek bir yaşam standardı elde etmek amacıyla gerçekleştirdikleri göçleri ifade eder. Bu tür göçler, kişilerin kendi istekleri ve tercihleri doğrultusunda gerçekleşir ve genellikle daha iyi bir gelecek arayışıyla ilişkilidir[45].

1.6.8. Zorunlu Göç

Devletin, bazı zorlayıcı nedenlere dayanalı olarak veya aldığı kararlarla bir bölgedeki vatandaşlarını başka bir bölgeye "sürekli" olarak göndermesi, zorunlu göç olarak adlandırılır. Örnek olarak, 1990'larda Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinden ekonomik ve siyasi sebeplerle göç etmek zorunda kalmış kadınlar, İstanbul gibi metropol şehirlere zorunlu göçün bir örneğidir. Bu tür göçler, kişilerin kendi istekleriyle gerçekleşmemekte, devletin müdahalesiyle ortaya çıkmaktadır ve genellikle acil durumlar veya iç güvenlik gibi faktörlerle ilişkilendirilir[43].

1.6.9. Yasal Göç

Yasal göç, gönderen ve alan ülkelerin karşılıklı anlaşması nedeniyle mevcuttur. Buna göre yasal göç, insanların gittikleri ülkede bir yıldan fazla kaldıktan sonra ülkelerine geri dönmeleri olarak tanımlanabilir[43].

1.6.10. Yasadışı Göç

Hem gönderen hem de ev sahibi ülkenin bilgisi dahilinde olan göçmenlerin göçleri ve hakları yasal bir çerçeve içindeyken, başka ülkelere yasa dışı yollardan giren kişilerin o ülkede herhangi bir yasal hakkı bulunmamakta ve bu göç türü her anlamda sorunlara yol açmaktadır[43].

1.6.11. Kademeli Göç

Göç olayında çıkış ülkesi ile varış ülkesi arasında araya giren fırsatlar veya engeller nedeniyle göçe ara verilip engel veya fırsatın bitmesi durumunda tekrar sürdürülmesi kademeli göç olarak isimlendirilmektir. Türkiye özellikle doğu ve

güneyindeki ülkelerden Avrupa ve Amerika'ya gitmek isteyenlerin en önemli ara duraklarından biridir. Türkiye'yi ilgilendiren göç tanımlamasıdır[45].

1.7. Türkiye'deki Göçün Nedenleri

Temelde göç sanayi toplumunun bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır kırdan kente olan iç göç hareketleri ilk kez sanayi devrimiyle birlikte artış kazanmıştır. Bunun sonucunda kırsal alanlardan kentlere doğu büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Bu açıdan göç geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru yönelen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarımla uğraşan toplumlar da makineleşmeyle birlikte insan gücüne dayanan emeğin azalmasından kırdan kente olan göçün nedenleri arasındadır[27].

Türkiye'deki iç göçün başlamasını etkileyen faktörlerin başında, tarım tekniklerinin gelişmesi, parçalanan tarım arazileri, kamulaştırma çabaları, imalat sektörünün gelişmesi, kalkınma projeleri, ulaşımın gelişmesi, deprem, erozyon ve terör olarak sıralayabiliriz. Bu nedenle Türkiye'deki kentleşme sürecini tetikleyen temel faktör kırsal alanın itici etkisi ve kentsel alanın çekici etkisiyle ifade edebiliriz[26].

Kırdaki itici nedenler arasında nüfus artışı, dengesiz toprak dağılımı, tarıma yeni teknolojik araçların girmesi, miras yoluyla parçalanan tarım arazileri nedeniyle artan işsizlik, sağlık, eğitim ve eğlence gibi sosyal ihtiyaçların karşılanmaması göçün itici güçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin çekici nedenleri arasında da ulaşımın gelişmesi, sanayileşme, uluslararası ilişkiler, sağlık ve eğitim, uygulanan politikalarla sağlanan ilerlemeler, kentlerin çekiciliğini artırarak nüfusun kentlere yönelmesini gösterebiliriz[25].

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNE ETKİSİ

2.1. Göçün Kentleşme Üzerine Etkileri

Değişen nüfus dağılımında göçün rolünü belirlemeye yönelik araştırma çabaları, ilk kavramsallaştırmalarını Ravenstein'in çalışmasında bulmuştur. Ravenstein, Büyük Britanya ve İrlanda'daki nüfus sayımlarının kesitsel bir karşılaştırmasına dayanarak, Göç Yasalarını özetledi ve 19. yüzyıldaki hızlı sanayileşme nedeniyle kırsalın kentsel hareketliliğe doğru hâkimiyetini tespit etti. Yine de, kentten kıra karşı hareketler, 1970'lerde birçok Batı Avrupa bölgesinde belirginleşmeye başladı[46].

Göçün yaş kalıplarındaki düzeni Rogers ve Castro tarafından kabul edilmiştir. Yazarlar, heterojen alan tanımlarını ve yerel verilerin güvenilirliğindeki sınırlamaları dikkate alarak, geniş bir ülke örnekleminde yaşa özel iç göç oranlarındaki bölgesel farklılıkları hesaplamış ve göçün yaş profiline yönelik bir model oluşturmuştur. Göçün yoğunluğu ile kentleşme arasındaki sistemli değişen mekânsal yerleşimler üzerindeki etkinliğin uluslararası farklılıklar ve göçün etkileşimlerinden kaynaklandığı sonucuna ulaşmayı amaçlayan yazarlar, nüfus dağılımındaki iç hareketliliğin rolünü değerlendirmiştir. Kentleşme ve bölgesel net göç arasındaki karmaşık demografik kalıpları anlamak için nüfus yoğunluğunu bir vekil olarak kullanmışlardır. Bu çalışma, göçün nüfusun yeniden dağılımı üzerindeki rolünü vurgulayan önceki araştırmaların yanı sıra, kırsal ve kentsel nüfusların yaşa özgü özelliklerini anlamak için ekonomik kalkınmaya odaklanmıştır. Lewis'in modeli aracılığıyla sınırsız işgücü arzına sahip sanayi sektörü ile aile emeğine dayalı tarım sektörü arasındaki göç hareketini açıklamış ve nüfus-gelişme etkileşimlerine ilk kavramsal çerçeveyi sunmuştur. Ancak, akademisyenler Lewis'in modelinin, yapısal değişikliklerin ve sektörel kompozisyonun modern toplumların genel dengesini açıklamadaki eksikliklerini tartışmışlardır. Örneğin, yapısal değişim paradigması, kentleşmenin, göçün önemli bir katkısı olmaksızın, kırsal alanlardaki doğurganlık ve ölüm oranlarındaki değişikliklerden kaynaklanabileceğini, Lewis'in klasik kalkınma kavramsallaştırmasının önerdiği gibi açıklamıştır[46].

Günümüzde Avrupa ülkeleri demografik ve göç geçişinin ileri aşamalarını yaşamaktadır, ancak sürecin hızında göreceli farklılıklar bölge bazında farklılık göstermektedir. Avrupa ülkelerinde yaşlanma, önemli bir demografik eğilimdir ve kısa

ve orta vadede kentleşme dinamikleri, net göçteki yaş farklılıkları tarafından şekillenmektedir: yaşlı yaş gruplarının kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru hareket etme eğilimine karşın, kentsel alanlar çekiciliğini özellikle genç nüfus için korumaktadır[47].

Kentleşmenin büyümesini sağlayan göç; şehirlere, göçmenlere ve devletlere fırsatlar ve zorluklar getiren güç konulardan biri olmuştur. İster iç göç olsun ister dış göç olsun hükümetleri ve yerel kurumları zorlayan bir mesele olarak göçün daha iyi yönetilmesi için sağlıklı verilere ihtiyaç vardır. Ancak bu her zaman mevcut değildir. Özellikle düşük gelirli ülkelerde verileri ayrıştırmak zordur ve gelişmiş ülkelerde ise mevcut veriler kentsel düzeyde zaman zaman kullanılabilir değildir. Verilerin kapsamı dardır ve karşılaştırma yapmaya imkân vermemektedir. Hem göç hem de kentleşme ile ilgili veriler müstakil olarak vardır. Bulunması zor olan göç ve kentleşme verilerini birleştiren güvenilir, kapsamlı ve karşılaştırılabilir verilerdir. Bu güçlüklerle rağmen mevcut veriler ekseninde günümüzde yaşanan göçlerin belirgin bir şekilde kentsel olduğu ifade edilmektedir. Kısaca insan hareketliliği olarak tanımlanabilecek göç insanlık tarihinin bir parçasıdır. Hatta göç ilk uygarlıklarda yaşam tarzıdır. İlk insanlardan avcılık ve toplayıcılık yapanlar besin aramak için bir yerden başka bir yere gitmiş ve bu süreç ikamet ettikten sonra da devam etmiştir. Bu nedenle insanlık tarihinin göç tarihi olduğu mantıksal bir çerçevede açıklanabilir. Nitekim dünyanın bugün evirildiği şeklinde göçün etkisi yadsınamayacak kadar önemlidir. Bu etki olumlu olabildiği gibi olumsuz yönde de olabilir[47].

Kentleşme ve göç, birbiriyle sıkı bir ilişkisi olan iki süreçtir. Kentleşme, kentsel alanlarda yaşayan nüfusun artan oranı olarak tanımlanır ve genellikle iç ve dış göçü içerir. Nüfus değişikliklerinin ötesinde, kentsel alanların nüfusları; ülke içinde ve ülkeler arasında, kırsal ve kentsel alanlar arasında, ve farklı dünya bölgeleri arasındaki göçlerin etkisiyle şekillenmektedir, çünkü doğurganlık ve ölüm oranlarındaki farklılıklar nedeniyle nüfus değişimleri göçlerle de etkilenmektedir. Ekonomik fırsatların, eğitimin, kültürün ve inovasyonun merkezleri ve yoğunlaşmış alanları olan kentlerin; ücretli istihdam, ekonomik refah ve sosyal kalkınma açısından daha fazla potansiyel taşımaları kendisini kırsal alanlardan, diğer şehirlerden veya yurtdışından göç için doğal bir çekim alanı kılmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yaşayan göçmenlerin çoğu büyük kentlerde yaşamaktadır. 2008 yılında tarihte ilk kez, dünya nüfusunun yarısından fazlası (yaklaşık 3,3 milyar insan) kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır. 2015 yılında toplam

kentsel nüfus yaklaşık 3.96 milyar idi. Uluslararası göçmenlerin yaklaşık yarısı, yüksek oranda kentleşmiş, yüksek gelirli on ülkede yaşamaktadır. Edinilen en son verilere göre toplam uluslararası göçmen nüfusu 2019 yılının ortalarında 271,6 milyona ulaşmıştır. Bu sayı toplam nüfusun yüzde 3,5'ine tekabül etmektedir. İç göçün ise uluslararası göçün üç katı kadar olduğu tahmin edilmektedir[48].

İnsan hareketliliği giderek artmakta ve özellikle kentsel alanlarda yoğunlaşmaktadır. Dünya nüfusunun 2018'de kentsel alanlarda yaşayanların payının %55 olduğu tahmin edilirken, bu oranın 2030'da %60'a yükselmesi beklenmektedir. 2018 itibarıyla, Kuzey Amerika dünyanın en kentleşmiş bölgesi olarak nüfusunun %82'sini kentsel yerleşimlerde barındırmıştır. Latin Amerika ve Karayipler (%81) ile Avrupa (%74) bu sıralamayı takip etmiştir. Afrika ve Asya ise nüfuslarının sırasıyla %42'si ve %50'si kentsel alanlarda yaşamaktadır ve şu anda en düşük şehirleşme seviyelerine sahiptir. Ancak, bu bölgelerdeki kentleşme hızı diğer bölgelere göre daha hızlıdır. Öngörülere göre, 2030'a gelindiğinde, kentsel yerleşimlerin Afrika'da %47, Asya'da %56, Okyanusya'da %71, Avrupa'da %77 ve Amerika'da %80'in üzerini barındıracağı tahmin edilmektedir. 2050'ye kadar ise Afrika'nın kentsel nüfusunun üç kat artacağı ve Asya'nın kentsel nüfusunun %61 artacağı, böylece dünyanın kentsel nüfusunun çoğunun Asya (%52) ve Afrika'da (%21) yoğunlaşacağı öngörülmektedir[49].

Kentleşme sürecindeki nüfus artışı, genellikle üç ana faktöre bağlıdır:

- (i) doğal nüfus artışı,
- (ii) kırdan kente göç,
- (iii) kentsel sınırların ilerleyen genişlemesi ve yeni kent merkezlerinin oluşturulmasıdır[49].

Kentsel alanlardaki doğurganlık oranlarının kırsal alanlardan daha düşük olma eğilimi, kentleşmenin çoğu zaman göçün bir sonucu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kentsel sınırların genişletilmesi ve yeni kent merkezlerinin oluşturulması da genellikle göçle ilişkilidir[50].

Her ne kadar içinde bulunduğumuz çağda doğal nüfus artışında (doğumun ölümden daha fazla olması) belirli bir iyileşme söz konusu olsa da uluslararası göçün en az iki nedenden dolayı şehir büyümesine hâkim olacağı belirtilmektedir. Öncelikle, ekonomik kalkınmanın motorları olan kentler, küresel ölçekte hem yüksek vasıflı hem de düşük vasıflı işgücü için birbirleriyle rekabet içindedirler. Bu nedenle kentler, uluslararası

göçmenler için ulusal kapılardır. Uluslararası göçün kent büyümesi süreciyle ilişkisinin ikinci nedeni, şehirlerin uluslararası ulaşım sistemine iyi bir şekilde bağlanması ve yükseköğretim altyapısına yoğunlaşmasıdır. Daha 1990'larda dünya çapında 23 şehir bölgesinde yapılan bir analiz; nüfus değişimi sürecinde uluslararası göçün, iç göç ve nüfusun doğal artışı kadar önemli olduğunu göstermiştir[50].

Uluslararası göçmenlerin büyük bir bölümü hedef ülkelerinin kentlerine yerleşme eğilimindedir. Birçok göçmen, büyük metropol alanlarına veya "göçmen kapısı" olarak hizmet veren "küresel şehirlere" yönelirken, diğerleri özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da ağ geçidi olmayan şehirler, üniversite kasabaları, küçük kasabalar ve kırsal bölgeler gibi yerlere yerleşmektedir. Son zamanlarda yapılan bir tahmine göre, dünyadaki yabancı doğumlu nüfusun yaklaşık beşte biri büyük küresel şehirlerde yaşamaktadır. Bu küresel şehirlerin 18'inde, sakinlerin en az yüzde 20'si uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır. Dünya genelindeki metropol alanlarda, yabancı doğumlu kişilerin toplam nüfus içindeki payı, küresel ortalama olan yüzde 3.5'i büyük bir farkla aşmaktadır. Yakın zamanda yapılan bir araştırmada, 2015 yılında 22 büyükşehir bölgesinin her birinin 1 milyon veya daha fazla yabancı doğumlu sakini barındırdığı belirtilmektedir[50].

Bu nedenle küresel kent olarak tabir edilen şehirler göç-kent ilişkisini daha net ortaya koymaktadır. Bu kentler iç ve dış göçün yöneldiği birer çekim merkezleridir. Londra, New York ve Tokyo gibi küresel şehirler, uluslararası ekonomik sistemde hayati bir rol oynamaktadır. Ayrıca bulundukları ülkelerin ekonomileri için de çok önemlidirler. Uluslararası finans piyasaları ve çokuluslu şirketlerle bağlantıları nedeniyle küresel ekonomik sistemde önemli düğüm noktaları olarak kabul edilmektedirler. Şehirler, küresel ekonomi içindeki entegrasyon derecelerine göre sınıflandırılmaktadır. 2014 sıralamaları, dünyadaki en iyi 20 küresel şehrinin Avrupa (Londra, Paris, Brüksel, Madrid, Viyana, Moskova ve Berlin), Asya-Pasifik (Tokyo, Hong Kong, Pekin, Singapur, Seul, Sidney ve Şangay) ve Amerika (New York, Los Angeles, Chicago, Washington DC, Toronto ve Buenos Aires) arasında oldukça eşit bir şekilde bölündüğünü göstermektedir. Dünyadaki yabancı uyruklu nüfusun yaklaşık yüzde 19'unun buralarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Göçmenler ülkenin diğer bölgelerine kıyasla özellikle küresel şehirlerin bulunduğu yerlerde yoğunlaşma eğilimindedir. Göçlerin belirleyici olduğu kentler üzerindeki etkisi yalnızca nüfusun artması değildir. Bununla birlikte ekonomik, politik, kültürel vb. birçok olgu göç-kent etkileşiminde yeniden biçimlenmektedir[48].

İnsanlar tarihsel süreç içerisinde çeşitli sebep ve etkenlerle yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etmişlerdir. Bu göç seferberlikleri sadece insanları değil, onların değerlerini, kültürlerini, yaşam tarzlarını, siyasi durumlarını, ekonomik durumlarını, sosyal kavramlarını, hastalıklarını vb. de beraberinde getirmiştir[48].

Tarih boyunca tartışılan ve araştırılan göç kavramı, sanayileşme ile birlikte ivme kazanan küreselleşme ile birlikte süreç ve boyut olarak değişmiştir. Daha iyi koşullarda yaşamak, daha çok kazanmak, yeni yerler keşfetmek ya da zorunluluktan dolayı yer değiştirmek gibi nedenlerle göçe olan eğilim artmıştır. Bu da göçün kentleşme üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır[51].

2.2. Göçün Kentler Üzerine Etkileri

Göç ve kentler üzerine genellemeler yapmak her zaman için doğru olmayabilir. Çünkü hem göçmenler hem de kentler çok çeşitlidir. Ancak göçmenlerin kent yaşamının birçok yönünü etkilediği bir gerçektir. Göç, sosyal ve ekonomik yapıdan bağımsız bir şekilde hareket etmemektedir. Dünya Ekonomik Forumu göçün kentler üzerindeki etkisini dört ana başlık altında açıklamıştır[52].

2.2.1. Ekonomik Etkisi

Ekonomi başlığı altında, göçmenlerin kentin üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri anlaşılmaktadır. 2015 yılında, göçmenlerin dünya genelindeki gayri safi yurtiçi hasılaya katkısının 6,4 trilyon ile 6,9 trilyon dolar arasında (%9,4) olduğu belirtilmiştir. Göçmenler kentlere daha fazla fırsat ve daha iyi gelir imkanı sunarlar. Kentler, göçmenlerin beceri açığını kapatmalarına ve bazı durumlarda ucuz işgücü seçeneği sunmalarına olanak tanır. Aynı şekilde, şehirler göçmen girişimcilerin ürünlerini ve hizmetlerini pazarlamaları için geniş bir müşteri tabanı sağlamaktadır. Yapılan araştırmalar, ilk nesil göçmenlerin hükümetler için doğumlu nüfustan daha maliyetli olduğunu göstermektedir. Ancak, ikinci nesil yetişkin göçmenler, ekonomiye en güçlü katkıyı sağlayan grup arasında yer almaktadır. Bu nedenle, uzun vadede göçmenler genel olarak hükümet bütçeleri üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir[52].

2.2.2. Politik Etkisi

Politik etki, uluslararası göç birçok açıdan politikanın gündeminde yer edinen bir konudur. Göçmenlerin ülkeye giriş çıkış koşullarından vatandaşlık elde edinceye kadar birçok süreç politika alanına girmektedir. Göçmenlerin yerleştiği mekânlar olan kentlerde bulunan yöneticiler, göçmenlerin durumları ile ilgili ulusal hükümetlerin kararlarında

belirleyici olabilmektedirler. Özellikle kırdan kente göçlerde son yıllarda düzenleme yapan ülke sayısı artmaktadır[52].

2.2.3. Sosyo-Kültürel Etkisi

Sosyal etki: Bununla kastedilen büyük oranda göçmenlerin yerleşim yerleri ve bunun neden olduğu toplumsal etkidir. Göçmenler genellikle ailelerinin diğer üyelerini ve etnik veya kültürel gruplarını kentlerde bulmakta ve kendi grubu içinde yaşama eğilimi sonucunda kent içinde gruplaşmaya dayalı yerleşim bölgeleri oluşturmaktadırlar. Yerleşim yerleri; topluluk destekleri, etnik mallara ve yiyeceklere daha fazla ulaşılabilirlik, ibadet merkezleri ve diğer toplum kurumları için avantajlar sunmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin kentsel alanlarında etnik yerleşim bölgelerinin sayısı artmaktadır. Kendi yaşam tarzları, müzikleri ve diğer çabalarıyla göçmenler vardıkları şehirleri zenginleştirmede rol oynamaktadırlar. Ancak ırk, din, dil ve kültür çeşitliliği aynı zamanda ülkenin yerli sakinleri açısından güvenlik kaygısına neden olmaktadır. Yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıkla bağlantılı bir şekilde mahallelerde, işyerlerinde veya okullarda şiddet olayları çıkabilmektedir[52].

2.2.4. Kentsel Altyapı ve Hizmetlere etkisi

Kentsel altyapı ve hizmetlere etkisi: Kentsel altyapı ve hizmetler; konut, eğitim ve istihdam, sağlık, ulaşım, araçlar, istasyon ve atık, güvenlik, sosyal uyum ve entegrasyon başlıklarıyla açıklanmaktadır. Göç, hem kaynak hem de varış yerindeki kentsel altyapı ve hizmetlere yönelik talepleri etkilemektedir. Göçle birlikte konut, çocuk bakımı, elektrik üretimi, mağazalar, yollar, hastaneler, doktorlar, eğlence parkları, okullar, toplu taşıma, polis, telefonlar ve istihdamda talep değişiklikleri meydana gelir. Kentsel altyapı ve hizmetlerdeki yetersizlikler yerelde giderek baskıyı arttırır. Hızlı nüfus artışı, göçmenlerin yetersiz altyapı ile baş etmek zorunda kalmasına neden olduğundan kentsel altyapı ve yetersizlikler giderek baskıyı artırır ve kentlerde tüm insanların ihtiyaçlarının karşılanması için kentsel planlama eksikliği giderilmeye çalışılır[52].

2.3. Türkiye’de İç Göç ve Kent İlişkisi

Türkiye’de iç göç kapsamında kırdan kente ciddi oranda ilk hareketlilik; tarım alanlarında ilkel sayılabilecek araçların yerine makinaların kullanıldığı 1950’li yıllarda başlamıştır. Sonraki süreçte kırsal bölgelerin eğitim, sağlık gibi temel kamusal hizmetlerden yoksun olmaları, altyapı eksikliği ve ekonomik nedenler göçlerin devam etmesini sağlamıştır. 1980’li yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde

meydana gelen olaylar neticesinde kitlesel göçler yaşanmış ve giderek kentlerin nüfusu artmıştır. Diğer taraftan Türkiye kuruluşundan itibaren yüksek oranlarda uluslararası göç alan bir ülke olmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte mübadele adı altında Balkan ülkeleriyle başlayan göçler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da sürmüştür. 1980'lerin sonunda Bulgaristan göçü ile devam eden süreci, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla başlayan iç savaş yıllarındaki (1992- 1995) göçler takip etmiştir. 2011 yılında Arap Baharı olarak nitelendirilen gelişmeler Suriye'ye de yansımış ve neticede birçok Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli göçmenlerin ilk vardıkları ülkeler Türkiye'nin de aralarında bulunduğu komşu ülkelerdir. Hâlihazırda devam eden Suriye'deki çatışmalı ortam göçlerin devam etmesine neden olmuş ve Türkiye son zamanların en büyük mülteci akımına uğramıştır. Türkiye hem varış hem de Avrupa'ya geçişte transit ülke konumunda olması nedeniyle dünyada en fazla Suriyeli kabul eden ülkelerden biri haline gelmiştir[52].

2.3.1. Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihsel Gelişim

Tanzimat döneminde batıda meydana gelen gelişmeler Osmanlı Devletini derinden etkilemiştir. Batılılaşmanın önem kazandığı yıllarda, İstanbul'un da içerisinde bulunduğu kentlerin yaşam tarzından mimariye, sanayiden diğer birçok faktörlere kadar inovasyon süreçleri önemli bir gelişme olarak görülmektedir[28]. Bu yenilikler birçok faktörün ekonomik alanlardaki yetersizliğinden dolayı ülke yönetiminin vergi sistemlerindeki değişikliğe neden olmuştur. Tımar sistemindeki vergiler hizmet yapıldığı an değil de peşin olarak karşılanmaya başlamıştır. Bu sisteme de iltizam sistemi adı verilmektedir. Birde miri olarak bilinen topraklar devlet kontrolü ile şahıslara devredilmiştir. Merkezi iktidarın zayıflamasıyla ve toprağın özel mülkiyeti, köylünün tarım alanlarında kopuşunu hızlandırmıştır[53].

Şekil 2.1.19. 19. yüzyılda Osmanlı Devletinde yaşanan büyük göçler [53]

Köylünün topraktan kopmasıyla birlikte kentlerin işsiz insanlarla dolması Osmanlı kentinin cehresini değiştirmiştir. Osmanlıda toprak aristokrasisine bağlı olarak on altıncı yüzyıldan başlayıp on sekizinci yüzyıla kadar ve süreklilik arz eden kırlardan kentlere yapılan göç toplumların ülke yönetimi üzerindeki etkisi ile Tanzimat döneminin başlamasına zemin hazırlamıştır. Batıda meydana gelen yeniliklere Osmanlı devleti oluşan yeni koşullara ayak uydurabilmek için yenilikçi düşünceler arayışına giren devletin toplumsal değerlerinde reform çabaları içine girerek devletin yerleşme yapısında değişimlere neden olmuştur[53].

19. yüzyılda Osmanlı dış ticarete yönelmiş ve ülkenin tarımsal ve teknolojik alanlarındaki farklılaşmaları beraberinde getirmesi kentleşme için önemli bir adım olmuştur. Bu dönemde kentteki nüfus oranı %25'lere yükselmiştir. Kentlerin büyümesi ile birlikte mekânsal dağılım da değişim göstermiştir. Kentsel dağılım yeni ticaret biçimine bağlı olarak dışa bağımlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Kentler bu dışa bağımlılıkları ile ikili ilişkilerde farklı kentlere odaklanmıştır. Tanzimat fermanını yayınlamasının ardından bürokrasi yapısındaki güçlenme devletin birçok yapılanmasına neden olmuş ve Osmanlıda ikili merkez sistemine dönüşmüştür. Kentler üzerindeki değişiklik konutlaşmanın üzerinde büyük bir etki oluşturmuştur. Kent merkezindeki ulaşım rahatlığa kavuşmuştur. Bu kapsamdaki değişiklikler kent merkezindeki olgunun farkındalığını beraberinde getirmiştir. Özellikle atlı arabalar kent içi ulaşımında sık

kullanılmıştır. Özellikle liman kentlerinde ihtiyaç duyulan yeni alt yapılar, yeni oluşan ilişkiler çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu kentlerde, limanlar, rıhtımlar, sigorta şirketleri, bankalar, posta binaları iş hanları ile Osmanlı kentinde bedesten etrafındaki çarşılarda oluşan eski merkezin yanında yeni merkezler ve iş sahaları belirgin olmaya başlamıştır. Kent'te yaşanan bu değişim Osmanlı'nın toplumsal yapısında da kendini göstermiştir. 19. Yüzyılın yarısında sağlık alanındaki ilerlemeler nüfus oranındaki artışa neden olmuş ve Osmanlı Devletinin elinden çıkan topraklardaki Müslüman toplulukların da kente göç etmeleri nüfus oranında birden yükselmesine sebep olmuştur. Başka bir etkide belediyeçilik sisteminin hayata geçirilmesi ile İstanbul'dan başlanarak kent planlamasının yapılmaya başlanmasıdır. Osmanlı'da yaşanan bu kentsel gelişme cumhuriyet dönemi ile birlikte limana kıyısı bulunan kentlerde yapılaşma ve yaşam standartlarına uyumu arttırmıştır[54].

2.3.2 Türkiye'de 1927-1950 Dönemi Kentsel Gelişim ve İç Göç

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'ye kadar Türkiye'de kentleşme yavaş bir şekilde devam etmiştir. Devlet teşebbüsleri şeklinde ilk yıllarda kurulan sanayi kuruluşlarının da kentleşmeye hız kazandırmadığını görmekteyiz. Türkiye'de kentleşme, savaş döneminde Marshall yardımlarının gelmesi ve tarımda makineleşmenin oluşmasıyla birlikte hareketlenmeden bahsedebiliriz. Bu gelişmelerin çoğu toprağa bağlı köylerde yaşayan kesimin toplumsal yaşamında yeniliklere neden olmuştur. Bu döneme Türkiye için baktığımızda kentleşme toplumun değişim yapısı olarak çok partili dönemin başlamasıyla birlikte kendini hissettirmeye başlamıştır[55].

Bahsettiğimiz bu durumu istatistiklerde de görmekteyiz. Türkiye'de nüfusun %80'ine yakını, 1927'de köylerde yaşamaktaydı. Bunun en büyük nedenlerinden biri sanayileşmenin gelişmemiş olmasıydı. Buna bağlı olarak şehirdeki yaşamın zorluğu, işsizliğin fazla olması, nüfusun daha çok hayvancılık, tarım ve kırsalda olan meslekleri tercih etmek zorunda olduğu içindi. Cumhuriyetin kurulduğu yıllar ile 1950'li dönemlerinde kentleşme alanındaki yükselişi Türkiye'nin sanayileşme sürecinin teknolojik alanındaki hızla ilerleme kaydetmesine bağlayabiliriz[56].

Türkiye'de 1950 öncesine baktığımızda güçlü bir kentleşmenin olduğundan bahsedemeyiz. Örneğin 1927'de 3.305.879 (%24.2) olan kent nüfusu 1950 yılında 5.244.337(%25) oranında yükselmiştir. Bu sonuçlar kapsamındaki değişmeyi, kırsal alandan gelen göçlere bağlı olmadığında Kentin kendi iç dinamiğine bağlayabiliriz. Bu

bilgilere baktığımızda Türkiye’de bu dönemde kentleşme hareketindeki yaşanan bu değişmeyi kentlerdeki nüfusun kendi iç dinamikleri ile arttığını söyleyebiliriz[57].

Çizelge 2.1. 1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kır-Kent Nüfusu

Yıllar	Kent Nüfusu	%	Kır Nüfusu	%
1927 Yılı	3.305,879	24.20	10,342,391	75.80
1935 Yılı	3.802,642	23.50	12,355,376	76.50
1940 Yılı	4.346,249	24.40	13,474,701	75.60
1945 Yılı	4.687,102	24.90	14,103,071	75.10
1950 Yılı	5.244,337	25.00	15,702,851	75.00

Çizelge 2.2. 1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kentsel ve Toplam Nüfus Artışı

Yıllar Arası	Toplam Nüfus Artışı (Binde)	Kentsel Nüfus Artışı (Binde)
1927 ile 1935’li Yıllar Arası	21.10	17.50
1935 ile 1940’lı Yıllar Arası	19.60	26.70
1940 ile 1945’li Yıllar Arası	11.00	15.10
1945 ile 1950’li Yıllar Arası	21.70	22.50

1927 ile 1950 yılları arasında kentleşme hızının nüfus üzerindeki etkisinin doğrusal olarak yükseldiği gözlemlenmektedir. 1950’li yıllarda kentleşmenin en yüksek oranda gerçekleştiği görülmektedir. Ankara ilinin başkent olması ile birlikte bu artış yüzde altı oranında yükselişe geçmiştir. Türkiye’nin kentleşme üzerindeki değişimin etkisi ülke yönetimin politikalarının hızla geliştiğinin ve limana kıyısı olan kentlerin iç kesimde yer alan kentlere göre daha hızlı geliştiğinin göstergesidir. Limanlaşma süreci demir yolu sürecine göre daha cazip gelmiştir. Araştırmacılar 1923 yılı ile 1929 yılı arasında geçen süreci ekonomideki ilk adım olarak görmektedir. 1930 yılı ile 1939 yılı arasını ise devlet yönetiminin toplum üzerindeki etkisi olarak değerlendirmektedirler. Türkiye Cumhuriyetinin bu yapılanmasını oluşturan ekonomik unsurlarını temelini kapitalizm, devletçilik ve korumacılık politikaları oluşturmuştur[57].

1927-1950 dönemlerine baktığımızda Türkiye’de küçük çaplı sanayileşmenin hâkim olduğu ve özellikle tarımsal maddeleri işleyen küçük işletmelerin varlığından bahsedebiliriz. 1930’lu yıllar Türkiye’de küçük çaplı sanayileşmenin görüldüğü yıllardır. 1932 yılının sonuna kadar özellikle ipek fabrikalarındaki artış gözden kaçmamıştır. Bu dönemde 1930-1935 yılları arasında çıkarılan yasalarla belediye yönetimleri ve liman yasalarının tamamen revize edilmiştir. Çıkarılan bu yasalar sayesinde belediyenin görev alanları genişletilmiş kentlerin modern anlamda inşa edilmesine çalışılmıştır. Yapı yollar yasası planlı bir şekilde ve ayrıntılı bir biçim de belirlenmiştir. Bu bağlamda modern devlet toplumsal çevre ile siyasal merkez arasındaki mesafeyi daraltmaya çalışması ve

toplumsal kaynakların devleti destekleyecek bir biçimde dönüştürmeye çalışmıştır. Bu dönemde kentsel nüfusun büyük çoğunluğu büyük kanallarda baş göstermiştir. Büyük şehirler dışındaki kentler ise tarım odaklı ve devletçilik politikalarıyla sanayileşmesine çabalamıştır. Kentleşmenin etkisinin henüz yaygınlaşmadığı bu yıllarda kentlerin tarımsal etkiden sıyrılamamış sanayileşme sürecine geçiş de zorlanmıştır. Bu dönemdeki kentlerde iki merkezli bir kent dokusunun oluştuğunu görülmektedir[58].

Bu dönemin bir diğer durumu da doğurganlık oranı ve göç oranları arasındaki ilişkiye bağlayabiliriz. 1920 ile 1925’li yıllar arasında yaklaşık olarak %6 olan doğurganlık hızı 1925 ile 1930’li yılları arasında yaklaşık olarak % 7, 1930 ile 1935’li yıllar arasında yaklaşık olarak %7 ve üzerinde olması, 1935 ile 1940’lı yılları arasında tekrardan %6 oranlarına düşüş olmuş, 1940 ile 1945’li yılları arasında % 6,50 ve 1945 ile 1950’li yılları arasında %7 oranına yaklaştığı görülmektedir. Göç ile ilgili verilere baktığımızda 1927-1950 yılları arasında göç eden nüfus sayısında azda olsa arttığını görmekteyiz[53].

2.3.3 Türkiye’de 1950-1980 Yılları Arasında Kentleşme ve İç Göç

1950’lere kadar olan süreçte Türkiye’de kentleşme süreci ciddi anlamda bir ilerleme gösteremese de, 1950 yılından sonra ciddi bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Bu kentleşme durumuna baktığımızda sadece ülkeyle alakalı bir durum olmadığı hem ülkede hem de dünyada değişen siyasal konjonktüre bağlayabiliriz. İkinci Dünya savaşından sonra hem Dünya’da hem ülkemizde insan hakları, demokrasi, refah devleti ilkeleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Çok partili hayata geçişle demokrat parti iktidarında öncelikli uygulanan yönetsel taktikler kendini liberal politikalarla bırakmıştır. Dönemin en zor zamanlarında sadece iç pazara yoğunlaşan yönetimin ekonomisi bu dönemde tarım alanlarındaki makineleşmeyle birlikte dışa açılma süreci hız kazanmaya başlamıştır. Özel sektör liberalleşme sayesinde önemli hale gelmiştir. Özellikle 1950’lerin başında gıda, dokuma, tütün, seramik, 1950’lerin sonunda tarım araçları, ilaç, kimya, elektrikli aletler, makine, otomotiv gibi dayanıklı tüketim mallarının üretimi yoğunlaşmıştır. 1960 darbesinden sonra sosyal kalkınma, ekonomik plan ve planlamaları düşünce aşamasından uygulama aşamasına geçmiştir. Bu dönemde karayollarının yapımlarında hız kazanmıştır. Ticaret demiryollarına ek olanları karayollarının da geliştirilmesiyle ivme kazanmaya başlamıştır. Sanayileşmenin ivme kazanması sanayi alanında stratejiler geliştirilmesi kentler üzerinde olumlu yönde etkilenmeye başlamıştır. 1950’lerden sonra insanlar her yönüyle kentlere göç etmeye

başlamış ama buna karşılık ülkedeki büyük kentler buna ayak uyduramamış ve sonucunda kentsel uyumdan iş sahalarına, ulaşım alanlarından konutlaşma alanına değin çeşitli alanlarda düzensiz bir yapı haline dönüşmüştür [59].

1960'lı yıllarda azda olsa daha planlı bir şekilde kent merkezleri oluşturulmaya başlanmıştır. Kent merkezlerinde düzensiz bir biçimde kurulan iş yerleri bu dönemde planlamalar yapılarak daha çok sanayi kuruluşları kent merkezi dışına çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde kent merkezlerinin de denetim ve ticaret faaliyetleri yapılmaya başlamıştır. Konut sorunu ve ulaşım problemlerine yönelik sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. 1954 yılında çıkarılan yasa ile kooperatif konutlar yaygınlaşırken 1960'lı yıllarda 1 ve 2 katlı evler yıkılarak yerlerine çok katlı binaların yapımı ve yap-satıcılık hızla yaygınlaşmıştır. Ulaşım alanında ise belediye kaynaklarının yetersizliği farklı alternatifler geliştirilmeye çalışılmış ve dolmuşçuluk sistemiyle ulaşım sorunları giderilmeye çalışılmıştır[60].

Türkiye'de 60'lı ve 70'li yıllarda yapılan kamu yatırımları daha çok özel sektörün ara malları ihtiyacını gidermeye yönelik alanlarda artmaya başlamıştır. Bu alanlar çimento, demir, çelik, alüminyum, kimya, kâğıt, madencilik, petrol rafineri gibi önemli alt yapı çalışmaları da hız kazanmıştır. 1960 ile 1980 yılları arasında hükümetler çalışanların haklarını gözetmeye çalışarak sanayi gelirin milli gelir içindeki payı artırılmıştır. Bugün kentlerde ağır sanayi kuruluşları meydana çıkmıştır[58].

Türkiye'de 1950-1980 yılları arasında kentleşmenin hızlandığı bir dönemdir. Sanayileşmenin gelişmesi ile birlikte kırdan kentlere göçler artış göstermiştir. Bu kapsamdaki gelişmeler de kentlerin nüfus oranındaki yükselişin sürekliliğini sağlamıştır. 1950'li yıllarda toplam nüfusun %20'si kentlerde yaşarken 1980li yıllarda %44 civarına çıkmıştır[57].

Çizelge 2.3. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kent-Kır Nüfusunun Gelişimi ve Oranları

Yıllar	Kent Nüfusu	%	Kır Nüfusu	%
1950 Yılı	5.244,337	25.00	15.702,851	75.00
1955 Yılı	6.927,343	28.80	17.137,420	71.20
1960 Yılı	8.859,731	31.90	18.895,089	68.10
1965 Yılı	10.805,817	34.40	20.585,604	65.60
1970 Yılı	13.691,101	38.50	21.914,075	61.50
1975 Yılı	16.869,068	41.80	23.475,651	58.20
1980 Yılı	19.645,007	43.90	25.091,950	56.10

Bu dönemde kent nüfusu birçok kentte artarken bazı yerleşim yerleri de kent statüsü kazanmıştır. Ülke nüfusunun olağanüstü bir şekilde artmasını kentsel nüfusta da kendini gösterdiğini tablodan çıkarmaktayız 1950’de Türkiye’de idari anlamda kent olarak kabul edilen yerleşmelerde 5.244.337 kişi yaşarken 1980’de 19.645.007’ye yükseldiğini görmekteyiz. Kısaca baktığımızda 1927’den, 1950’ye kadar kentsel nüfus oranı %1’lik bir artış kaydederken 1980’li yıllarda %20’lik bir artış olduğunu görmekteyiz buda bize ülkedeki kentsel nüfusun artışı 1950’lerden sonra gerçekleştiğini göstermektedir[58].

Çizelge 2.4. 1950-1980 Yılları Arasında Türkiye Toplam ve Kentsel Nüfusun Yıllık Artış Hızları

Yıllar	Toplam Artışı(Binde)	Nüfus Kentsel Artışı(Binde)	Nüfus
1950 ile 1955’li Yıllar Arası	27.70	55.60	
1955 ile 1960’lı Yıllar Arası	28.50	49.20	
1960 ile 1965’li Yıllar Arası	24.60	39.70	
1965 ile 1970’li Yıllar Arası	25.20	47.30	
1970 ile 1975’li Yıllar Arası	25.00	41.70	
1975 ile 1980’li Yıllar Arası	20.60	30.50	
1980 ile 1985’li Yıllar Arası	24.80	62.60	

Kentsel nüfustaki artış oranı kentsel nüfustaki artışı da bize göstermektedir. 1927-1950 yılları arasında kentsel nüfus binde 15 ile 27 arasında yükselirken 1950 ile 1980’li yıllar arasında binde 50-55’ler seviyesinde seyretmiştir[59].

1950-1980 yılları arasındaki kentleşme hareketlerini 1927-1950 yılları arasındaki kentleşme hareketinden ayıran bir diğer husus doğal nüfus artışıdaki büyümeye değil kırdan kente göç ile ifade edebiliriz. 1950’li yıllardan sonra kentsel nüfus artış oranı toplam nüfus artış oranını geride bıraktığını görmekteyiz. Çizelge2.4’teki bilgilere baktığımızda kentsel nüfustaki artışın büyük çoğunluğunun göçlerden kaynaklandığını görmekteyiz[60].

Kırdan kente olan göç hareketinin temelinde kırdan artan nüfusun aynı oranda artmayan tarım arazisi ve tarımda makineleşmenin artmasıyla emek gücünün azalması yatmaktadır. Bu durum kırdan kente olan göçün en temel belirleyicisi olmuştur. Kent çevrelerinde gelişmekte olan sanayinin iş gücü talebini karşılayamayan kent merkezi bu talebin kırsal kesim açısından bir çekim unsuru haline getirmektedir[61].

Devletin konut ihtiyacını karşılayamadığı bu dönemde ilk göçmenler kentin kırsal alanlarında derme çatma yapılar yaparak barınma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlar.

Kent'e yeni gelen bu göçmenler gelişmekte olan sanayiye ucuz emek sağlamışlardır. Bu göçmenler çoğunluğu kamu arazisi üzerinde evlerini inşa etmişler. Buda hükümetlerin oy hesapları neticesinde göz yumulmuştur. Belediyeler burada oluşan bu oyları almak için bu bölgelere hizmet götürmüştür. Bu oluşan durumun sonucunda 1966'da "Gece konu kanunu" bu bölgelerde barınma yeri inşa eden göçmenlerin kalıcı hale gelmelerine zemin hazırlamıştır. İlk önce İstanbul'da çıkan bu gecekondulaşma 1970'lerde ülkedeki birçok kentte etkisini göstermiştir. Bu gecekonduarda yaşayan insanların kira ödememesi ve sigortalı çalışanlar dışında dolaylı vergiler hariç herhangi bir vergilendirmeye tabi olmayışları onları kalıcı hale getiren nedenlerin arasında gösterebiliriz[61].

Kırdan kente ilk göç edenler genelde geliri olmayan yoksul kesimdi. Bu kesim kente gelerek kentin avantajlarından yararlanmayı başarmıştır. Özellikle kentin merkezine göç eden ilk göçmenler şehrin tercih edilen yerlerine yakınsa değerli gayrimenkullere sahip olmuşlardır. Daha sonra kente göç edenler yani 1960 ile 1970'li yıllar arasında gelen göçmenler gelir düzeyleri birazda olsa ilk göç edenlere göre fazlaydı ve kendilerine barınacak yer bulmada fazla sıkıntı çekmemişler. Bu dönemde kentlerin genel görünümüne baktığımızda, kentlerin sanayi çevresinde konutlaştığını ve etrafında köydeki yaşam biçimlerinde kalma bahçecilik yapmaya elverişli biraz toprağı bulunan, bir veya en fazla iki katlı evlerden oluşan yapıların varlığını görmekteyiz. Bu göçmenler şehir dışında inşa ettikleri derme-çatma yapılarda kaldıkları ve mahalle ilişkilerinin fazla olduğundan köy yaşantılarını buralara taşıyarak şehre ayak uydurmada zorluklar yaşamıştır[62].

1980'lere gelindiğinde kent nüfusunun artması kentte çok katlı yapıların inşasına zemin hazırlamıştır. Kent civarında yoğunlaşan çok katlı binalar orta kesimin kent civarındaki yapılara yönelmesine sebep olmuş, buda daha önce göç eden göçmenler tarafından oluşturulan gecekondu bölgelerinin değer kazanmasının yolunu açmıştır[61].

Bu dönemde kentler plansız gelişmelerin yanında kültürel, tarihi, doğal çevre ve afet riskleri göz ardı edilerek büyümüşlerdir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük kentler bu dönüşümün simgesi olmuştur. Kırdan kente olan bu iç göç kırdaki yoksulluğun şehirlere taşınması ve biçim değiştirmesine neden olmuştur. Yoksulluğun kırdan kente göçmesinin bir diğer sonucu da kentlerde yaşanan sosyal dışlanma ve yoksulluk çevresinde gelişen toplumsal sorunlar olmuştur[63].

Türkiye’de kentlere devam eden göçün, sanayideki gelişmeler ve gecekondulaşma çalışanların toplumsal bir yapı olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Oluşan bu işçi sınıfı Türkiye’deki toplumsal değişim dinamiklerini etkileyen önemli bir unsur haline gelmiştir. 1980’li yıllara kadar ülke yönetimi sanayileşmedeki yerliliğe önem vermiş ve Pazar piyasalarının artması için ithalatçı sanayi politikalarının uygulamış. İhracatı artırmak için önemli bir girişimde bulunmamıştır. Türkiye’de sanayinin giderek artması dışa açılma gereksinimi duymuş olup bu da çalışan kesimin daha bilinçlenmesine sebep olmuştur. Bu dönemde ülkenin ekonomik sıkıntıya girmesi Türkiye’nin toplumsal katkı sürecindeki olumsuzluklara neden olmuş, grevlerin artması ile iş yapma alanlarındaki iltizam bozularak pazar piyasasındaki rekabet sanayileşme sürecindeki üreticiliği azaltmıştır. Bütün bu durumlara rağmen hükümet ekonomik krizin yaşanmasında önemli bir önlem alamamıştır. Her yıl artarak devam eden dış borç ödemeleri devletin gelir ve gider dengesi arasındaki makasın açılması, ihracatın durma noktasına gelmesi, yurt dışına gönderilen işçi sınıfının ülkeye getirmiş olduğu döviz borçlarını karşılayamaması, sıkıntıların oluşmasına neden olmuştur. Ülkede dövizin yetersiz oluşu yerli sanayinin yurt dışında teknoloji transfer edememesine neden olmuştur[58].

2.3.4 Türkiye’de 1980 -2010 Yılları Arasındaki Kentsel Gelişim ve İç Göç

1980 yılından sonra Türkiye birçok alandaki değişimi ile etkisini göstermektedir. 1960’dan beri uygulanan ithalatçı sanayileşme modelinin durmaya başlaması, müdahaleci ve planlı ekonomik politikalarından vazgeçilmesini zorunlu kılmıştır. 1980 darbesinden sonra 24 Ocak 1980 kararları uygulamaya başlanmıştır. Darbeyle birlikte ekonomide şok kararlar alınarak hemen uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde yerli paranın değerindeki düşüş yaşandığı hassas bir dönemdir. Sendikacılıkların faaliyetleri sınırlandırılarak grevlerin engellenmesi önemli bir adım olmuştur. Kamu personellerinin maaş düşüşündeki artışlar başlamış ve tarım alanlarındaki destekler kaldırılmıştır. 1980 darbesi iş gücünü ve ekonomiyi katı kurallarla disiplin altına almıştır. Darbe döneminin bitmesiyle sivil siyasetin yeniden yönetime gelmesiyle ihracatta bir patlama yaşanmıştır. 1984 yılından sonra liberalci bir politika izlemeye çalışan devlet, ihracatı artırıcı politikalar uygulamaya başlayarak sanayi sektörünün dışarıya açılmasına olanak sağlamıştır. Dönemin partileri Türkiye’de yaşanan zorluklara karşı kamu alanlarında iyileştirmeler yaparak toplum üzerindeki etkinin kırılmasına yardımcı olmuş ve bu kapsamda liberal bir politika izlemişlerdir[57].

1980’li yıllardan sonra dünyanın kapısını açtığı küreselleşmeye, Türkiye’de ekonomide uygulanmaya başlanan politikalarla küreselleşme çabaları içine girmiştir. Türkiye’de 24 Ocak kararlarıyla birlikte özelleştirme; devletin ekonomideki alanını azaltma ve devleti küçültme hamleleri ile birlikte ortaya çıkmıştır. Tekeli Türkiye’nin küreselleşmesiyle ilgili şu üç olgudan bahseder;

(1) Türkiye 1980 yılına kadar izlemiş olduğu politikalarda değişim göstererek dış ihracat alanındaki politikaların önemszenmesi,

(2) Benimsenen bu model kapsamında alt yapı ve telekomünikasyon yatırımlarının öncelemesi,

(3) Küresel ekonominin gerektirdiği yeni kurumların oluşturulmasıdır[57].

Türkiye’de ekonomik, siyasi ve sosyal koşullara bağlı olarak 1970-1980 yılları arasında yavaşlayan kentleşme hareketi 1980’den sonra artmaya başlamıştır. Ülkedeki nüfus verilerine baktığımızda 1980-1985 yılları arasında kentsel nüfusun hızla arttığını görmekteyiz. Türkiye’de kentsel nüfusun kırsal nüfustan fazla olduğu dönemdir. Bu dönemdeki kentsel nüfustaki artışın bir diğer nedeni 1981 yılından sonra İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin 3030 sayılı yasa ile “Büyükşehir” statüsünü kazanarak kentsel alan sınırlarının genişletilmesine bağlayabiliriz[56].

1985’ten sonra Türkiye’de kırsal ve kentsel nüfus arasındaki fark kent lehine değişmeye devam etti. Bu değişiklikte, kentlerin doğal nüfus artışlarından ziyade kırdan kente yaşanan göçler etkili oldu. Kentsel nüfus artış hızındaki gerileme; kentleşme dinamikleri ve kentleşmenin coğrafi boyutlarıyla ilişkilendirilebilir. Örneğin, 1980-1985 arasında Türkiye’de kentsel nüfus artış hızı binde 62.2 iken, 1985-1990 arasında binde 26.8’e ve 2009 yılında binde 14.5’e düştü. Buna rağmen, 2000’de Türkiye’nin kent nüfusu 44 milyonu aşarak toplam nüfusun %65’ini oluşturdu. 2009 yılında ise toplam nüfusun yaklaşık %76’sı il ve ilçelerde, %24’ü ise belde ve köylerde ikamet etmekteydi[59].

1950’den 1985’e kadar Türkiye’de kentsel nüfus artış hızı artarak devam ederken 1985 yılından sonra kentsel nüfus artış hızı azalmaya başlamıştır. 1985 yılından sonra Türkiye’de kentleşme, coğrafi boyut ve dinamikleri ile kendini göstermeye başlamıştır. İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana ve İzmit 1980 yılından sonra göç almaya devam ederek kentleşme modellerinde ve kentleşmenin coğrafi boyutunda önemli değişim yaşayan kentlerdi. 1985’ten sonra İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana gibi büyük kentlerin nüfusları göçlerle artmaya devam ederken bunlara yeni kentlerde eklenmeye başlanmıştır.

Bu dönemden sonra Türkiye de üç bölgede nüfusla kentleşmenin hızlandığını görmekteyiz. Bunlar, Marmara bölgesi, Akdeniz kıyıları, Doğu ve güneydoğu bölgesidir. Kentleşmedeki coğrafi olarak gördüğümüz bu farklılık üç bölgedeki kentleşmenin temel dinamiklerine bağlayabiliriz. Marmara bölgesinde kentleşmeye olanak veren en büyük faktör sanayi faaliyeti Akdeniz kıyılarında kentleşmeye olanak veren faktör turizm, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde kentleşmeye olanak veren faktör terör olaylarıdır[60].

Türkiye'deki kentleşmenin 3 model çerçevesinde geliştiğini söyleyebiliriz. Bunlardan sanayi, kentleşmede en etkili olan modeldir. Turizm ve terör nedeniyle ortaya çıkan kentleşme modelleri, sanayiye dayalı kentleşme modeline göre farklı bölgesel özellikler gösterir. Turizme bağlı kentleşme genellikle Akdeniz'in kıyı bölgelerinde sınırlı bir alanda gerçekleşirken, terör olaylarına bağlı kentleşme ise Doğu ve Güneydoğu'daki bazı kentlerde tipik bir kentleşme modeli oluşturur. Terör nedeniyle oluşan kentleşme modelinin diğer modellerden farkı, bölgedeki kentlerde biriken nüfusun ekonomik potansiyelinin düşük olması nedeniyle kalıcı olmamasıdır[55].

Türkiye'de 1980-2010 yılları arasında göç ile ilgili verilere baktığımızda ülke genelinde göç eden nüfusun toplam nüfus içindeki payının arttığını görmekteyiz. 1975-1980 yılları arasında iller arasındaki göçün yavaşladığını il içi göçlerin arttığını görmekteyiz. 1980-2000 yılları arası ise kentten kentte göçün arttığını gözlemlemekteyiz. Türkiye'de 1965-2000 yıllarına baktığımızda kentten kentte göçün yoğun olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu göç genelde Doğudan Batıya doğru olmaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden biri de Batıdaki kentlerde sanayinin gelişmesine bağlayabiliriz. Bu dönemde göç edenlerin sosyo-ekonomik niteliklerine baktığımızda ülke genelinde göç eden erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Göç edenlerin çoğu orta yaş kesiminden oluşmakta olup yaşlı ve genç nüfusun göçteki payı çok azdır. Bu da bize gösteriyor ki ülkedeki göçün büyük çoğunluğunun ekonomik nedenlerle olduğu iş bulmak umuduyla olduğunu göstermektedir[57].

Türkiye'deki bu göç konusunun bir diğer boyutu konut probleminin doğmasını neden olmasıdır. Çünkü bu göçler sonucunda göç eden insanların barınacak mekân bulma mecburiyetleri kentin fiziksel mekânındaki birçok değişime neden olmuştur. 1950'li yıllarından başlayan ve günümüzde de etkisini devam ettiren göçe paralel olarak 1980'den sonra kentler çevrelerine eklenen yeni oluşumlar sanayi bölgeleri, üniversite kampüsleri, devlet kurumları, gecekondu alanları vb. büyümeye başladılar. Türkiye'deki gecekondulaşma sorunu sosyal ve ekonomik yapıyla ilişkili kentsel bir olgu haline

gelerek yaygınlaşmıştır. Ülkede 1980'den sonra şehirleşme ve şehir merkezlerinde gittikçe artış gösteren bina yoğunluğu devam etmiştir. Ulaşım sektöründeki gelişmelerin etkisiyle orta sınıfın konut ihtiyacı artmış ve bu durum gecekondular alanlarının değer kazanmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda tek katlı bahçeli evler yıkılıp yerlerini çok katlı apartmanlar gecekondular almıştır[58].

Türkiye'deki göç olgusu, 1980'lerden itibaren nitelik değiştirmeye başlamıştır ve önceden kırdan kente olan göçün yerini küçük kentlerden büyük kentlere olan göç almıştır. Bu dönemdeki göçmenlerin öne çıkan özelliği, emek piyasasında meydana gelen dönüşüm sonucu istihdam olanaklarının azalması ve istihdamın enformel sektörlerinde yoğunlaşmasıyla toplumsal hareketliliğin artmasıdır[57].

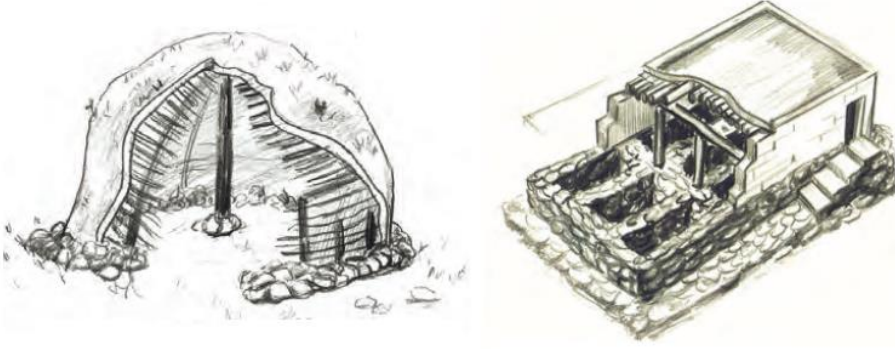

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KENTLEŞME SÜRECİNDE DİYARBAKIR VE GÖÇ

3.1. Diyarbakır Hakkında

Diyarbakır'ın eski ismi olan (AMİD) kelimesi çok eski zamanlarda hüküm sürmüş ve şehri kurmuş olan Etilerin AMAD isimli bir soyundan gelmektedir. İleri zamanlarda Arapça terim olarak AMED'e çevrilmiştir. Şehri çevreleyen volkanik siyah bazalt taşlarından yapılmış surlara istinaden AMİD ismine KARA AMİD adı verilmiştir. Araştırmacılara göre Etiler devrinde sur kuleleri XIII. Asrın başlarında inşa edildiğini gözlemlemişlerdir. Şekil 3.1.'de Diyarbakır iline ait tarihsel süreçlerde yer alan yuvarlak ve ızgara planlı kulübeler verilmiştir[61].

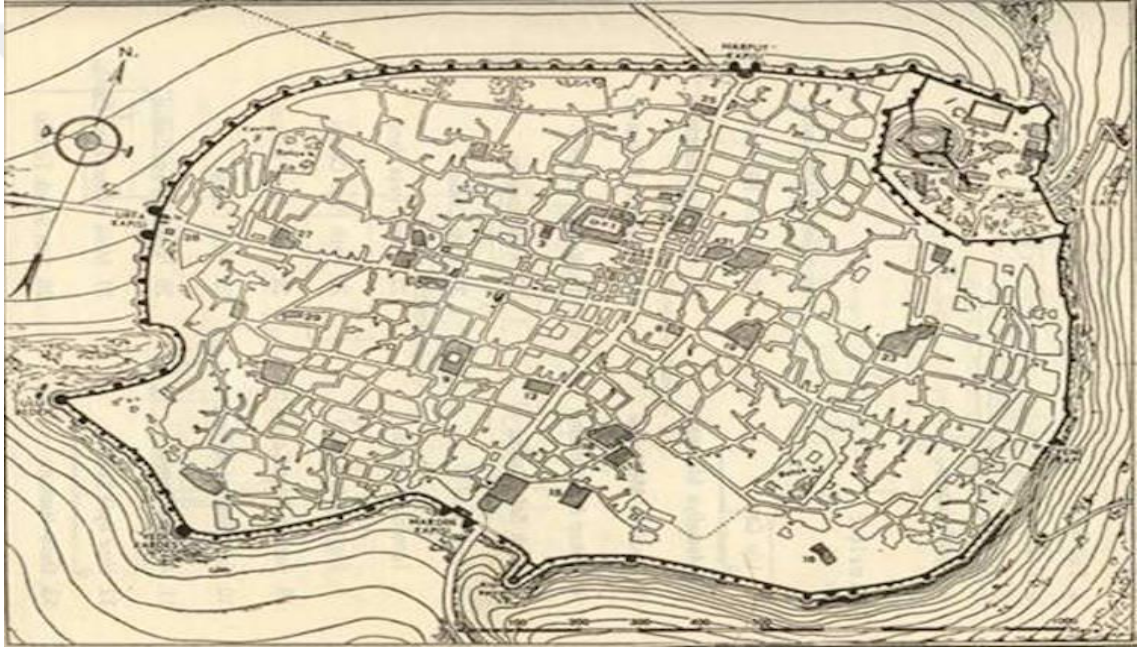
Şekil 3.1. Diyarbakır ilinde tarihsel süreçlerdeki yuvarlak ve ızgara planlı kulübeler [34]

Diyarbakır, birçok kültüre sahip değerleri içerisinde barındıran kadim kentlerin başında gelmektedir. Kentin coğrafi konumu itibarıyla Mezopotamya'dan günümüze kadar ilgi odağı olmuştur. Uygarlıkları içinde barındırmış olması, kültürel miraslarının yansısıyla göz önüne sermektedir. Araştırmacılar yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Diyarbakır'ın yerleşik hayata ilk geçildiği kent olabileceğini belirtmişlerdir. Tarihi kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda Diyarbakır iline göçlerin yoğun olarak görüldüğü ve bu göçler ile tarihi kaynakların il geneline yayıldığı gözlemlenmektedir. Bu da ilin medeniyetler şehri olarak değerlendirildiğinin bir başka ifadesi olarak düşünülmektedir[62].

Diyarbakır ilinin coğrafi konumunun göç almasındaki en büyük etkenlerin başında Dicle Nehrinin var olmasıdır. Dicle Nehri kentin yaşam standartlarını elinde tutan

önemli bir göç nedeni olarak görülmektedir. Diyarbakır kentine yapılan göçler içerisinde birçok uygarlıkları barındırmış olması ve bu uygarlıkların kendi hâkimiyetlerini ortaya koymak için yapmış olduğu mimari eserlerin günümüzde halen ayakta duruyor olması kentin birçok uygarlığa ev sahipliği yaptığıının bir başka ifadesidir. Eski çağlarda birçok ad ile anılmış olan bu kent, Dicle Nehrinin içerisinde barındıran Mezopotamya topraklarının kuzey kısmında yer almaktadır[62].

Diyarbakır kentinin ilk yerleşim yerlerinden bir diğeri ise isminin yapılmış olan surlarından aldığı Sur ilçesidir. Birçok tarihi ve dini etnikleri içerisinde barındıran bu ilçe birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olması ile araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Görünüş itibariyle Şekil 3.2.'de görüldüğü üzere kalkan balığını anımsatmaktadır[62].

Şekil 3.2.Diyarbakır ili Sur ilçesi [62]

Diyarbakır İlinin Ergani İlçesi yakınlarında yer alan Çayönü Tepesi, araştırmacıların en çok çalışma alanlarını içinde barındırdığı ve uygarlık tarihinin en eski medeniyetlere ışık tuttuğunu savunmaktadır. Milattan önceki yıllarda Çayönü, kent olma özelliğini içinde barındıran yerleşik hayata geçmiş köy hayatıyla dikkat çeken hatta teknolojinin de kullanım alanlarında olduğu yaşam tarzını benimseyen kültürü ile tarihin sayfalarında yer almaktadır. Çayönü'nün tarımsal faaliyetler ile hayvancılık yapmış olması araştırmacılar için literatür kaynağı olarak görülmektedir. Şekil 3.3.'de arkeolojik kazılarıyla ünlü Çayönü höyüğüne ait görüntü yer almaktadır [63].

Şekil 3.3. Diyarbakır ili Çayönü Höyüğü[34]

Araştırmacılara göre Diyarbakır ilinin ilk yerleşim yeri Dicle Nehri yakınlarında Fis Kayası olarak da bilinen Höyük olarak bilinmektedir. Konumu itibari ile geniş arazinin yanı sıra güvenlik açısından da önem arz eden bu bölgede kale olarak inşa edilen ilk yapıyı Hurriler uygarlığı yapmıştır. Birçok uygarlığa ev sahibi yapmasıyla birlikte milattan sonra 639 yılında İslam kenti olarak tanınmaktadır. Birçok beylikleri içerisinde barındıran Diyarbakır ili Osmanlı Döneminde de önemli bir kent olma özelliğini sağlamıştır[64].

Diyarbakır Roma İmparatorluğunun hâkim olduğu zamanlarda önemli bir ticaret kenti olmuş ve konaklama için elverişli kent özelliğini barındırmıştır. Günümüzde görülmekte olan birçok eser Roma İmparatorluğu zamanı ile Bizanslılar dönemine ait olduğu gözlemlenmektedir. Diyarbakır surları yaklaşık olarak M.Ö. 349 yıllarına kadar dayandığı yapılan araştırmalar neticesinde söylenebilir. Sasaniler döneminde yaklaşık olarak yirmi bin kişinin yaşadığı ve yapılan savaş ile Mardin Nusaybin ilçesini kuşatarak kırk binlere ulaşmıştır. M.Ö. 502 yılı içerisinde yapılan bir diğer savaş ile seksen bine yakın nüfus oranının olduğu yapılan çalışmalar neticesinde bilinmektedir. Sonuç olarak Diyarbakır ili uygarlık ve medeniyet çeşitliliği bakımından en zengin iller arasında yerini korumuştur[64].

16. yüzyılın başlarında Diyarbakır ilinin nüfusu 50.000 civarında görülmekteyken 17. yüzyılın sonrasında Osmanlı Devletine bağlanması ile 100.000'i geçmiştir. Diyarbakır ilinin bu yüzyıldan sonra önemli oranda göç vermiş olduğu ve bu göçün il genelindeki hastalıkların baş göstermiş olması ve vefat eden bireylerdeki orantısız yükselişi yaklaşık olarak %75 oranından azalma görülmüş ve toplam nüfus 22.000

civarlarında görülmüştür. Eyalet sisteminin de etkisini azaltmasıyla 12 bin civarında nüfus olduğu bilinmektedir. Diyarbakır'ın yaşam merkezi Sur içinin yerleşim yeri olarak görülse de halkın iradesiyle surların dışında ikamet edildiği görülmektedir. Diyarbakır ilindeki nüfusun artış oranı 19. yüzyılda başlamıştır. Bu da almış olduğu göç ve doğum oranının ölüm oranından yüksek olmasıyla açıklanmaktadır. Diyarbakır merkezindeki nüfus artışı kentler arasındaki göç ve köylerin boşaltılarak kent merkezine göçlerin yaşanması olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde Diyarbakır ilinin birçok nedenler ile hem göç adlığı hem de göç verdiği görülmektedir. Bu nedenlerin biraz daha diğer kentlere göre farklılıklar göstermesi Diyarbakır ilini cazip kılmaktadır. Çünkü ani ölümler ile verilen göçler ile çeşitli uygarlıkları içerisinde barındırarak aldığı göçler araştırmacıların gözdesi haline gelmiştir. Kısaca Diyarbakır ilinin kent, kentleşme ve kentlileşme alanındaki göç örnekleri birçok etkileşimi beraberinde getirebildiği il konumundadır[64].

TRC2 Bölgesi illeri arasında yer alan Diyarbakır ili Mezopotamya'nın kuzey kesiminde yer almaktadır. Komşu illeri; Muş ve Batman ilin doğusunda, Şanlıurfa batısında, Malatya ve Adıyaman batısında, Bingöl ve Elazığ kuzeyinde ve son olarak Mardin güneyinde yer almaktadır. Oldukça düz bir ovanın ortasında kurulmuş olması, aynı zamanda Irak-İran ve Suriye Ülkeleri ile bağlantıları olan transit yollar kavşağında yer almaktadır. Karasal iklimin yaşandığı Diyarbakır ili yazın havaların sıcak kışın ise kuru soğuk yaşandığı görülmektedir. Meteorolojinin verilerine göre ortalama sıcaklık en fazla 32 derece iken ortalama en düşük sıcaklık 1.7 derece olarak bilinmektedir. Yaz yağışlarının az olduğu Diyarbakır ili kuraklık bakımından tehlikeli kent niteliğindedir. İklimin sert yaşanması ve yağışların az olması yazların sert kurak olmasına yol açmıştır. Kentleşmenin yaygınlaşması ile ormanlık alanlardaki azalmalar ilin iklim şartlarına göre şekillenmektedir. Dicle Nehri kentin en önemli akarsu özelliğini taşımaktadır. Vilayeti sulayan Dicle Nehrine Ambar ve Batman çayları da karışarak beslenmesine yardım etmişler. Nehir ve kollarının sürükleyip getirdikleri kum ve millerden müteşekkil alüvyon sahada Diyarbakır ili ve civarındaki ihtiyaçlarına yetecek derecede ünlü kavun ve karpuz yetiştirilir. Civarda sulama sayesinde çeltik ekimi önemli yer tutar[65].

Diyarbakır ili göçler konusunda hareketliliği ile tarih içerisinde yerini korumaktadır. Özellikle 20. yüzyılların ortasında büyük göçler yaşanmıştır. Özellikle kırsal kesimlerden kent merkezine yoğun bir göç yaşanmıştır. Aynı şekilde Diyarbakır'ın yerlileri de göç etmişlerdir. Bu da kent içerisindeki değişimleri beraberinde getirmiştir. Yerli halkın kentten göç etmesi kırsal kesimlerden merkeze yapılan göçler kentin tarihsel

dokusundaki bozulmalara neden olmuş ve kentlileşme sürecindeki zarar görmelere neden olmuştur. Bu da kentin sanayileşme süreci bu kapsamda geride kalmıştır. Kırsal kesimden merkeze yapılan göçler neticesindeki bireylerin kentlileşme bilincini oluşturması zaman almıştır. Bu da Diyarbakır kenti üzerindeki ekonomik yıpranmalara neden olmuştur[65].

Diyarbakır ilindeki göç alma ve göç verme alanındaki tutarsızlık ili önemli derecede etkilemiştir. Göç alımını kırsal kesimlerden kente gelmiş olması, göç vermenin yerli halk üzerinden olması ilde birçok olumsuz etki oluşturmuştur. Bu etki; ilin tarihsel açıdan zenginliğini yaşadığı kültürel bilincin zayıflaması, sanayileşme alanındaki uzmanlaşmış kişilerin azalması, kentlileşme bilincinin zaafıyla oluşan sosyo-ekonomik zayıflaması ve kırsal kültürden kent kültürüne adaptasyonun zayıflaması olarak sıralanabilir[66].

20. yüzyılın başlarında Diyarbakır kentine yapılan göçlerin çarpıcı özellikleri Diyarbakır kentinin göç ettikleri kentlere göre daha güvenli olması ve göç ettikleri kentlerin ulaşımındaki en yakın ve en gelişmiş kent olma özelliğidir. Bu da Diyarbakır kentine yapılan göçlerin ya ilçelerden ya da yakın kentlerden olduğu gözlemlenmektedir. Bu araştırmalar neticesinde kültür uygarlığını içerisinde barındıran Diyarbakır kentinde kentlilik bilinci oluşumu sekteye uğramıştır[66].

Diyarbakır'ın kentleşme sürecine baktığımızda Türkiye'deki büyük kentlerle aynı gelişimi gösterdiğini söyleyebiliriz. Ancak Diyarbakır'ın diğer kentlerden farkı kentteki plansızlıkların yoğun olmasıdır. Plansızlıklar dünyadaki kentlerin hemen hemen hepsinde var olduğunu bilmekteyiz, ama buradaki plansızlıklar kentin tüm alanlarında kendini göstermektedir. Diyarbakır kentinde konut alanı yaklaşık 670 hektardır bu meskûn alan içinde yaklaşık 80.000 konut bulunmaktadır. Bu konutların yaklaşık 17000'(%22'si) Diyarbakır Surları içindeki mahallelerde geri kalan %78'i ise sur etrafında 1935'lerden sonra gelişmiş olan yaklaşık 20 mahallede bulunmaktadır[63].

Diyarbakır kenti hızlı bir şekilde göç dalgasına maruz kalarak fiziki ve sosyal olarak hazırlıksız bir biçimle karşı karşıya kalmaktadır. Dünya genelindeki gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de göç süreci henüz tamamlanmamıştır. Göç sonucunda oluşan uyum/uyumsuzluk devam ettiği için henüz kır-kent ayrımı belirleyen sınırları belli değildir. Bunun en bariz örneği kente göç eden insanlar hem sosyolojik hem de psikolojik olarak kente yaşamaya hazır olmamalarıdır. Bu ise hem kentin kentsel olarak kimlik

kazanmasını engellemekte hem de kentin fiziki olarak planlı bir hale gelmesini engellemektedir[65].

Şekil 3.4.2010 – 2022 Yılı Diyarbakır il nüfusu[65]

Şekil 3.4’de 2010 – 2022 yılları arasında Diyarbakır il nüfus dağılımı verilmiştir. Yıllara bakıldığında doğrusal oranda bir artış gözlemlenmektedir.

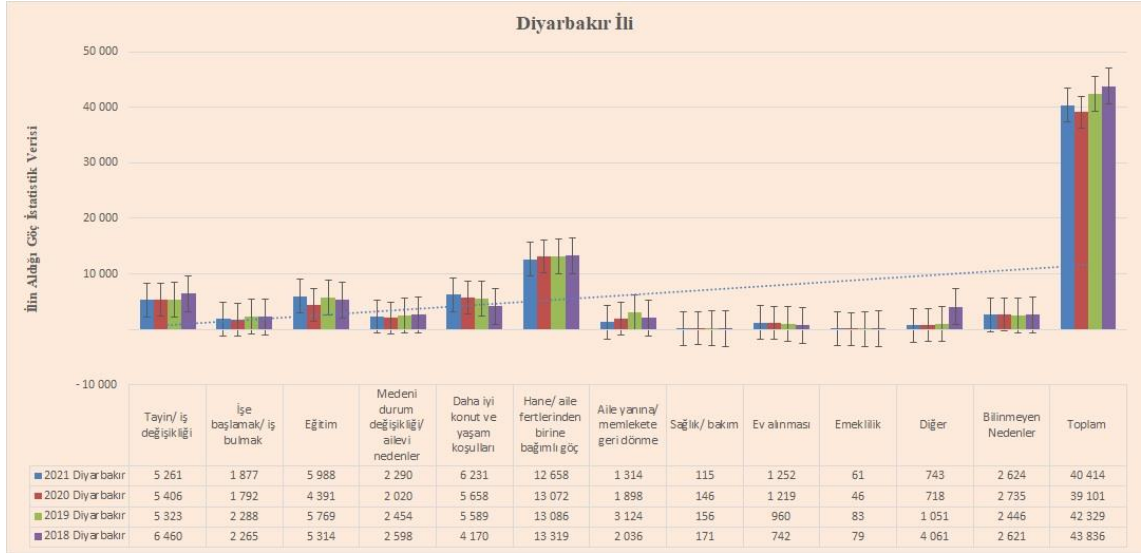
Diyarbakır’da 1990-2000 yıllarında kentin merkez nüfusu yaklaşık 200 bin artmıştır. 2000 yılındaki nüfus sayımına göre Diyarbakır’daki nüfusun yaklaşık %87’sini Diyarbakır doğumlu olmayanlar oluşturmaktaydı. Türkiye’de 1990-2000 dönemine baktığımızda nüfus artış hızı binde 18.34’ür, doğurganlık hızı ise 26.9’dan %25.3’e düşmüştür. Türkiye’de doğurganlık oranı ve toplam nüfus artış hızı düşmesine rağmen bazı kentlerdeki nüfus, doğal nüfus artışında fazla olduğunu görmekteyiz. Bu durum ise bize iç göç olgusunu net bir şekilde göstermektedir. 1927 yılında 2000 yılına kadar Diyarbakır merkez nüfusu 47.392’den 817.692’ye çıkmıştır. Dolayısıyla aynı dönemde Türkiye nüfusu 5,5 kat artarken, Diyarbakır merkez nüfusu 17 kat artmıştır. 2000 yılında Türkiye’deki kent merkez nüfusları bakımında Diyarbakır 10. büyük kenti. Diyarbakır’daki nüfus hareketi düzenli olarak bir artış veya azalış eğilimi göstermemiştir. Buradaki: nüfus artışını tamamen doğal nüfus artışına bağlayamayız. Bu da bize çeşitli toplumsal ve ekonomik nedenlerin olduğunu göstermektedir. 1990 yılı nüfus sayımına göre Diyarbakır merkez nüfusu 600.640 iken 2000 yılı nüfus sayımına göre 817.692’dir. Diyarbakır’daki göç hareketinin en belirgin bir diğer özelliği ise kent merkezinin kırdan aldığı göçten fazla göç vermesidir. Örneğin Diyarbakır il merkezini 1985-1990 yılları arasında aldığı göç 46.883 iken verdiği göç 79.695’tir. Bunun en büyük nedenleri

arasında ekonomik ve güvenlik gerekçesi bulunmaktadır. Diyarbakır’da güvenlik gerekçesiyle göç eden insanlar bölgeyle bağlarını tamamen koparmak istememelerinden dolayı genellikle çevre illere göç etmişler. Genel olarak bu iller Gaziantep, Adana, Mersin gibi büyük şehirlerdir[64].

Çizelge 3.1’de göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin 2018–2021 yılları arasında göç aldığı veriler yer almaktadır. Şekil 3.5’de ise bu verilerin dağılım grafiği hazırlanmıştır. Diyarbakır iline göçün en yüksek olduğu nedenler sırasıyla “Hane / aile fertlerinden birine bağımlı göç”, “Tayin / iş değişikliği” ve “Eğitim” olarak gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde Diyarbakır iline yapılan göçlerin sosyo-ekonomik ve eğitim alanlarındaki etkenlere bağlılığı gözlemlenmektedir.

Çizelge 3.1. 2018 - 2021 Yılları Arasında Göç Etme Nedenlerine Göre Diyarbakır İlinin Göç Aldığı İstatistik Verileri

Yıl	2021	2020	2019	2018
Tayin/ iş değişikliği	5 261	5 406	5 323	6 460
İşe başlamak/ iş bulmak	1 877	1 792	2 288	2 265
Eğitim	5 988	4 391	5 769	5 314
Medeni durum değişikliği/ ailevi nedenler	2 290	2 020	2 454	2 598
Daha iyi konut ve yaşam koşulları	6 231	5 658	5 589	4 170
Hane/ aile fertlerinden birine bağımlı göç	12 658	13 072	13 086	13 319
Aile yanına/ memlekete geri dönme	1 314	1 898	3 124	2 036
Sağlık/ bakım	115	146	156	171
Ev alınması	1 252	1 219	960	742
Emeklilik	61	46	83	79
Diğer	743	718	1 051	4 061
Bilinmeyen Nedenler	2 624	2 735	2 446	2 621
Toplam	40 414	39 101	42 329	43 836

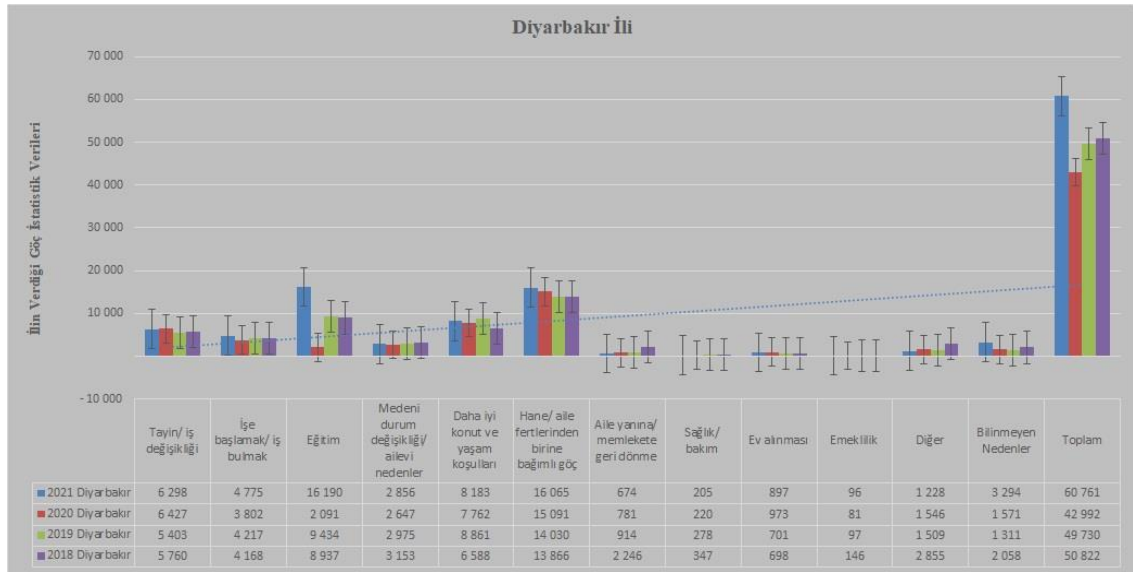

Şekil 3.5.2018 - 2021 yılları arasında göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin göç verdiği istatistik verileri[65]

Çizelge 3.2’de göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin 2018 – 2021 yılları arasında göç verdiği veriler yer almaktadır. Şekil 3.6’da ise bu verilerin dağılım grafiği hazırlanmıştır. Diyarbakır ilinin vermiş olduğu göçün en yüksek olduğu nedenler sırasıyla “Hane / aile fertlerinden birine bağımlı göç”, “Eğitim” ve “Daha iyi konut ve yaşam koşulları” olarak gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde Diyarbakır ilinden başka illere yapılan göçlerin sosyo-ekonomik ve eğitim alanlarındaki etkenlere bağlılığı gözlemlenmektedir.

Çizelge 3.2. 2018 - 2021 Yılları Arasında Göç Etme Nedenlerine Göre Diyarbakır İlinin Göç Verdiği İstatistik Verileri

Yıl	2021	2020	2019	2018
Tayin/ iş değişikliği	6 298	6 427	5 403	5 760
İşe başlamak/ iş bulmak	4 775	3 802	4 217	4 168
Eğitim	16 190	2 091	9 434	8 937
Medeni durum değişikliği/ ailevi nedenler	2 856	2 647	2 975	3 153
Daha iyi konut ve yaşam koşulları	8 183	7 762	8 861	6 588
Hane/ aile fertlerinden birine bağımlı göç	16 065	15 091	14 030	13 866
Aile yanına/ memlekete geri dönme	674	781	914	2 246
Sağlık/ bakım	205	220	278	347
Ev alınması	897	973	701	698
Emeklilik	96	81	97	146
Diğer	1 228	1 546	1 509	2 855
Bilinmeyen Nedenler	3 294	1 571	1 311	2 058
Toplam	60 761	42 992	49 730	50 822

Şekil 3.6. 2018 - 2021 yılları arasında göç etme nedenlerine göre Diyarbakır ilinin göç aldığı istatistik verileri[65]

Diyarbakır'daki göç olgusuna genel olarak baktığımızda 1990 öncesinde olan göçler ekonomik nedenlere dayanırken 1990 sonrasında olan göçler yerini güvenlik gerekçesine bırakmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre Diyarbakır'dan Mersin'e 1990-1993 yılları arasında göç edenlerin yaklaşık %73 güvenlik Gerekçesiyle göç ettiklerini beyan etmektedir. Aynı araştırmaya göre bunlar arasında geri dönmek istediklerini söyleyenlerin oranı yaklaşık %72 civarındadır[64].

Diyarbakır'da 1996 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odasının yaptığı araştırmaya göre zorunlu göç edenlerin kente göç edenler içindeki oranı %70 civarındayken geri dönmek isteyenlerin oranı %72 civarındadır. Fakat odanın 1999 yılında yaptığı araştırmada ise bu oran %60 olarak belirlenmiştir. Bu duruma baktığımızda ise kente veya başka yere göç edenlerin çoğunun kendi rızası dışında göçe mecbur bırakıldıklarını görmekteyiz. Diyarbakır'daki sosyal ve politik bir toplum yapısına sahip olmasına rağmen şehrin tamamında farklı dil, din ve etnik grupların olduğunu görmekteyiz[66].

Diyarbakır'daki zorunlu göç olgusuna baktığımızda sadece 1990'lı yıllardan ibaret olmadığını görmekteyiz. Diyarbakır'daki zorunlu göç olgusu Osmanlı imparatorluğuna kadar uzanmaktadır. Ayrıca her ne kadar bölge dışında getirilen göçmenler tarafında toplumsal yapı değiştirilmek istense' de Diyarbakır'daki toplumsal yapıyı etkilememiştir. Sadece kentin nüfus sayısının büyümesine neden olmuştur[34].

Artan nüfus oranı kırsal alanda miras yoluyla toprağın küçülmesi, makineleşmenin artmasıyla köyde işsiz kalan kesim kenti hiç tanımadan uyumu sağlayıp sağlayamayacaklarını bilmeden ve çeşitli zorlayıcı sebeplerden kente göç etmenin yollarını aramıştır. Diyarbakır ilinde 1927 yılında %24,4 olan kentleşme oranı 1950 yılına kadar aynı düzeyde devam etmiş olup bu yıldan sonra artan bir eğilim göstererek 2000 yılında kentleşme %60 olmuştur. İl genelinde aile bireylerinin sayısı yaklaşık 6,8 iken Türkiye genelinde 5,22'dir. Bu oran kırsal kesimle hemen hemen aynı düzeydedir[65].

Diyarbakır uzun yıllardan beri sosyal ve politik nedenlerle yoğun göç almakta, bu göç hem kentsel yaşamda hem de kentin dokusunda büyük sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunun temel nedenlerinin başında kırdan kente göç edenlerin kente uyum sağlayamamaları eski yaşam tarzlarını kente getirmeye çalışmalarıdır. Bu durum özellikle zorunlu göç edenlerde kendini daha fazla göstermektedir. Kısaca psikolojik ve sosyal olarak kente ayak uydurmamaları kentleşme sürecini de etkilemektedir[64].

3.2. Göçün Diyarbakır Kenti Üzerine Etkisi: Yöntem ve Bulgular

3.2.1. Yöntem

3.2.1.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmada, göçün kentler üzerindeki etkisinin Diyarbakır ili üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Literatüre dayalı olan birinci ve ikinci bölümde incelendiği üzere göçün kentler üzerindeki etkisi yoğunluklu olarak; (i) ekonomik, (ii) politik, (iii) sosyo-kültürel ve (iv) kentsel altyapı ve hizmetler olmak üzere dört boyutta tezahür etmektedir. Bu kapsamda her boyut araştırma sorunsalını ortaya çıkaracak/çıkarılması gereken alt sorulardır. Araştırma, göçün etkilerinin kentleşme açısından oldukça görünür olduğu Diyarbakır ili ile sınırlandırılmıştır. Diyarbakır bulunduğu bölgede çok göç alan ve kentleşme düzeyi yüksek olan illerin başında gelmektedir.

3.2.1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Model olarak fenomenolojik çözümleme kullanılmıştır. Farkında olduğumuz ancak derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanan bu modele özü görüntüleme yöntemi de denilmektedir[67]. Bu yöntemin en çarpıcı özelliği bilgi kaynağının özünün bozulmadan yorumlanabilmesidir[66]. Bu kapsamda göçün Diyarbakır kenti üzerindeki etkisinin

öteden beri yerleşik olan bireylerce nasıl algılandığının değerlendirilmesi için bu araştırma yöntemi kullanılmıştır.

3.2.1.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni genel olarak Diyarbakır ilinde yaşayan bireylerdir. Ancak araştırma sorunsalı ekseninde öteden beri kentte yaşayan, göçlere ve göçün kente etkilerine tanıklık eden bireylerdir. Bu nedenle araştırmada, sorunsalın gereği olarak amaçlı örnekleme yapılmıştır. Her ne kadar amaçlı örneklemede evreni temsil etme gücü azalsa da göçün etkilerinin ortaya çıkarılması amacını ortaya çıkarmaya yarayacak örneklem, amaçlı örneklemedir[66].

3.2.1.4. Veri Toplama Aracı ve Çözümleme Tekniği

Araştırmada veri toplama aracı olarak yapılandırılmış görüşme/mülakat seçilmiştir. İnsanların herhangi bir konuyu nasıl algıladıklarının öğrenilmesinin en kolay yolu onlarla görüşmektir. Araştırmada kullanılan yapılandırılmış görüşme, her katılımcıya önceden hazırlanmış olan soruların biçim ve sırası aynı olacak şekilde sorulmasıdır[68]. Görüşme yönteminin anket uygulamasına göre yoruma dayalı olması çalışmanın amacına ulaşılma hususunda daha etkili olacağı düşünülmektedir. Literatür taramalarında yapılan çalışmalar kapsamında nitel araştırma yönteminde örneklem hacmi konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Ancak yorumlana bilirlilik açısından 10-20 bireyle gerçekleştirilen görüşmenin uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte görüşmelerde esas olan bilgilerin doyuma ulaşması ve tekrara düşülmesi anında örneklem hacminin sabitlenmesidir[69].

Bu kapsamda araştırmada 13 katılımcıyla (11 erkek, 2 kadın) yapılan görüşmelerde her bir katılımcıya 6'sı demografik ve 18'i göçün Diyarbakır'da ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve yerel kamu hizmetlerine etkilerini ölçme amaçlı toplam 24 soru yöneltilmiştir (Ek 1). Sorular literatüre dayanılarak hazırlanmıştır. Görüşmeler randevu usulü ile yüz yüze gerçekleştirilmiş ve katılımcılara konu hakkında önceden bilgilendirme yapılmıştır. Gönüllülük esasına dayanan görüşmelerde yazı ile kayıt altına alınmış ve akabinde analiz edilmiştir.

Gerçekleştirilen 13 görüşme önce kodlanmış, ardından MAXQDA Analytics Pro 2022 nitel veri analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir. Kodlama nitel olan verileri betimleyebilmek için anlamlı parçalar üzerinden analiz birimlerinin oluşturulmasıdır[70].

3.2.1.5. Güvenirlik Geçerlik

Araştırmanın güvenirlik katsayısının ölçülmesine yönelik olarak MAXQDA 2022 programı kullanılarak 2 araştırmacı tarafından kodlamalar yapılmış ve kodlayıcılar arası uzlaşma değeri %84 bulunmuştur. Miles ve Huberman (1994)'a göre nitel araştırmaların güvenirliliği noktasında uzlaşma oranının %80'nin üzerinde olması gerekmektedir[71].

3.2.2. Araştırmanın Bulguları

3.2.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışma kapsamında 2'si kadın olmak üzere 13 kişi ile görüşülmüştür. Görüşme yapılan 11 kişi 45 yaşın üzerindedir. Sadece 2 kişi 40-44 yaş aralığındadır. Kentte ikamet süreleri açısından 11 katılımcının 30 yıldan fazladır kentte ikamet ettiği görülmektedir. Yalnızca bir katılımcı 15 yıldan kısa süredir kentte ikamet etmektedir. Katılımcıların çoğunun uzun süredir kentte ikamet etmesi, göçe ve kent üzerinde göç nedeni ile meydana gelen etkilere tanıklık edebilecekleri varsayımına katkı sunmaktadır.

Katılımcılar eğitim düzeyleri açısından değerlendirildiğinde 1 ilkokul, 1 ortaokul, 4 lise, 5 lisans ve 2 yüksek lisans mezunundan oluşmaktadır. Hemen hemen her meslek türünden katılımcı bulunmaktadır (öğretmen/kamu çalışanı, çiftçi, işçi, esnaf, polis, ev hanımı).

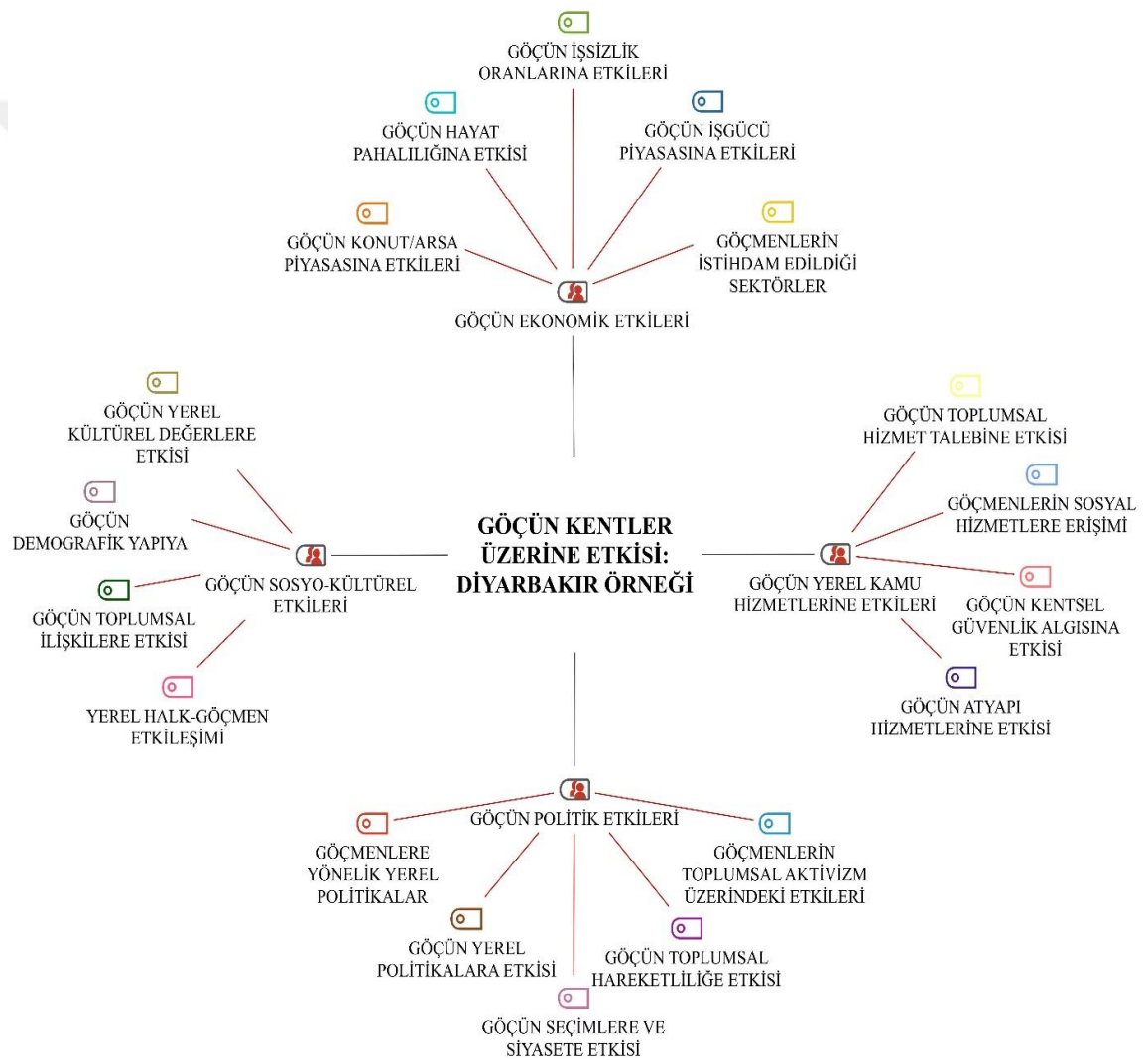
Katılımcıların farklı mahallelerden olmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler toplamda yedi mahallede gerçekleştirilmiştir. 5 Nisan Mahallesi'nde 1, Talay Tepe Mahallesi'nde 1, Diclekent Mahallesi'nde 1, Mevlâna Halit Mahallesi'nde 1, Bağcılar Mahallesi'nde 1, Kaya Pınar Mahallesi'nde 2, Peyas Mahallesi'nde 2, Huzur Evleri Mahallesi'nde 1 ve Mezopotamya Mahallesi'nde 3 kişi ile görüşülmüştür.

Çizelge 3.3.Çalışma Kapsamında Elde Edilen Demografik Veriler

Demografik Özellik	Gruplar	N (13)
Cinsiyet	Kadın Erkek	2 11
Yaş	40-44 45-49 50-54 55-59 60-64 65-69	2 4 0 3 3 1
İkamet Süresi	0-14 Yıl 15-29 Yıl 30-44 Yıl 45-59 Yıl 60-74 Yıl	1 1 6 2 3
Eğitim Düzeyi	İlkokul Ortaokul Lise Lisans Yüksek Lisans	1 1 4 5 2
Meslek	Öğretmen Çiftçi İşçi Esnaf Polis Ev Hanımı	5 1 1 4 1 1
Yaşanılan Mahalle	5 Nisan Mh. Talay Tepe Mh. Diclekent Mh. Mevlâna Halit Mh. Bağcılar Mh. Kaya Pınar Mh. Peyas Mh. Huzur Evleri Mh. Mezopotamya Mh.	1 1 1 1 1 2 2 1 3

3.2.2.2. Çalışma Kapsamında Oluşturulan Temalar ve Kodlar

Araştırma kapsamında katılımcıların verdikleri cevaplar MAXQDA 2022 programına aktarılmış ve 4 tema (göçün ekonomik etkileri, göçün politik etkileri, göçün sosyo-kültürel etkileri, göçün yerel kamu hizmetlerine etkileri) altında 18 kod ve 112 alt kod oluşturulmuştur. Yaş, cinsiyeti ikamet süresi gibi demografik veriler de dahil olmak üzere toplam 339 kodlama yapılmıştır. Oluşturulan bu tema-kod-alt kodlar içerik ve betimsel analize tabi tutularak etkin bir anlatım sağlanması için görselleştirilmiştir.

Şekil 3.7. Çalışma Kapsamında Oluşturulan Temalar ve Kodlar (Kod Birlikte Oluşum Modeli)

3.5.2.3. Göçün Diyarbakır Kenti Üzerine Etkileri

Göçün Diyarbakır kenti üzerine etkileri önceden oluşturulan görüşme metnine verilen cevaplara istinaden oluşturulan kodlar aracılığı ile altı başlıkta çözümlenmeye çalışılmıştır.

3.2.2.3.1. Göçün Ekonomik Etkileri

Göçün ekonomik etkileri için beş temel kod oluşturulmuştur. Göçmenlerin istihdam edildiği sektörler için 4, göçün işgücü piyasasına etkileri için 10, göçün işsizlik oranlarına etkileri için 4, göçün hayat pahalılığına etkileri için 6, göçün konut/arsa piyasasına etkileri için ise 18 alt kod oluşturulmuştur. Kodlamaların yer aldığı aşağıdaki Şekil 3.9’da en çok kullanılan ifadeler yer almaktadır. Tarım, sanayi, hizmet ve enformel sektörlerde çalışan göçmenlerin en fazla işsizlik oranında artışa neden oldukları düşünülmektedir. Bu durum hem “işgücü piyasalarına etkileri” hem de “işsizlik oranlarına etkileri” başlıklarında açıkça görülmektedir.

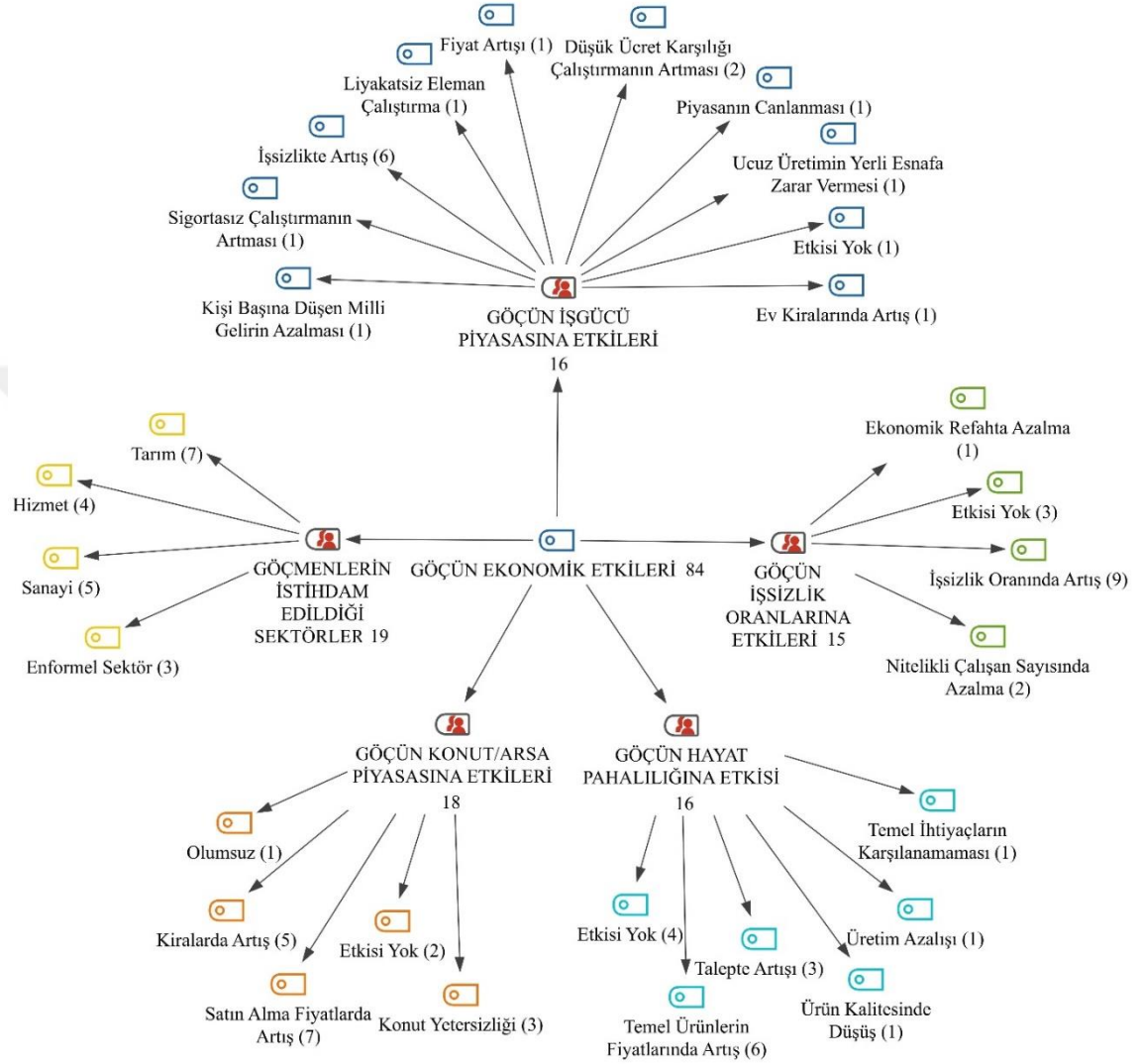
Ayrıca katılımcıların ikamet sürelerine göre göçün işsizlik üzerine etkileri konusunda görüşlerini gösteren karşılaştırmalı modelde daha açık bir şekilde görülmektedir. Şekil 3.8’de tüm ikamet sürelerindeki katılımcıların en az yarısı göçün ekonomik etkileri konusunda işsizlik oranında artış olduğunu vurgulamıştır. Göçün işsizlik oranına etkisinin olmadığını düşünenler az da olsa bulunmakla birlikte ekonomik refah ve nitelikli çalışan sayısında azalmanın olduğunu vurgulayanlar da vardır.

	0-14 Yıl	15-29 Yıl	30-44 Yıl	45-59 Yıl	60-74 Yıl	Toplam
▼ GÖÇÜN EKONOMİK ETKİLERİ						
▼ GÖÇÜN İŞSİZLİK ORANLARINA ETKİ						
○ Nitelikli Çalışan Sayısında Azalm	1	1				2
○ İşsizlik Oranında Artış	1	1	3	2	2	9
○ Ekonomik Refahta Azalma			1			1
○ Etkisi Yok			2		1	3
Σ TOPLAM	2	2	6	2	3	15
# N= Belgeler/Konuşmacılar	1 (7,7%)	1 (7,7%)	6 (46,2%)	2 (15,4%)	3 (23,1%)	13 (100,0%)

Şekil 3.8. Katılımcıların İkamet Sürelerine Göre Göçün İşsizlik Üzerine Etkisi Konusunda Görüşlerini Gösteren Karşılaştırma Modeli

Ayrıca göçün ekonomik olarak satın alma fiyatlarında, kiralarda ve temel ürünlerin fiyatlarında artışa neden oldukları en çok vurgulanan konular arasındadır.

Göçün her kod için etkisinin olmadığını düşünen çok az kişi vardır. Genel olarak bakıldığında olumsuz bir düşünce söz konusudur (Şekil 3.9.).

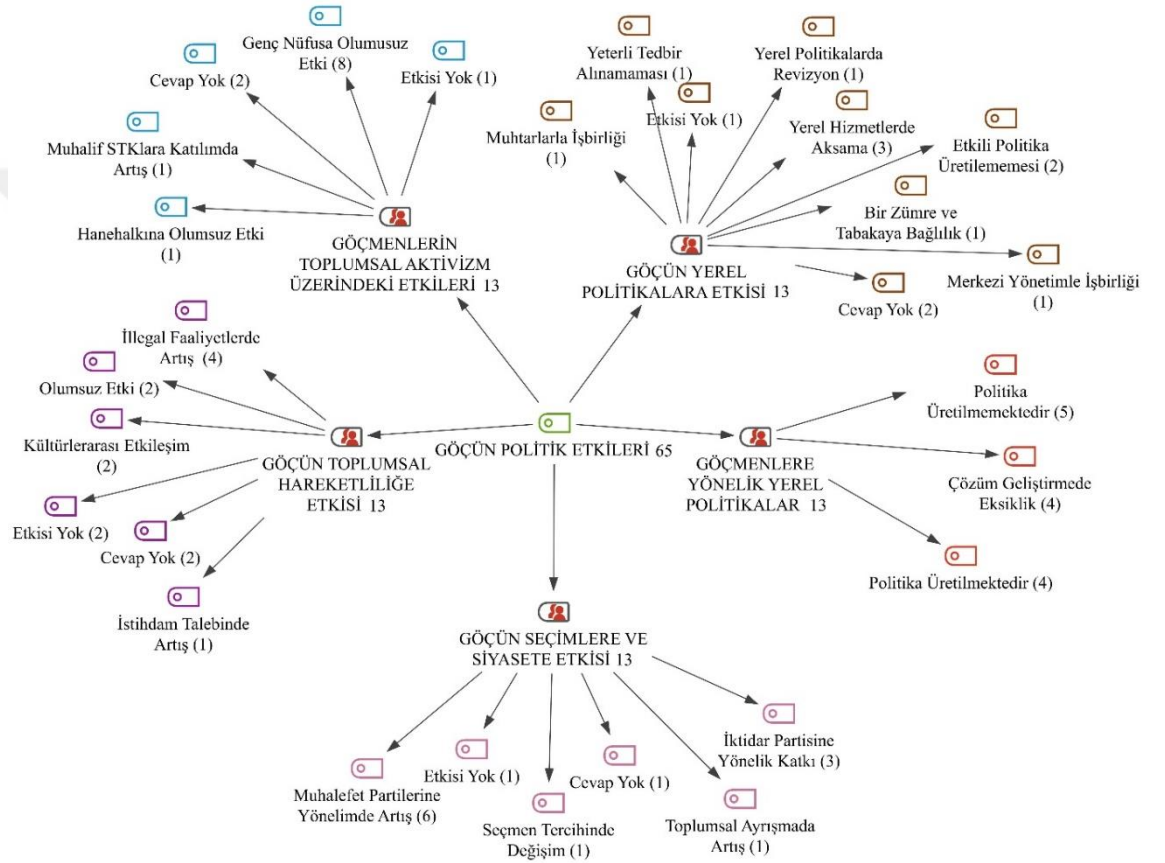
Şekil 3.9. Diyarbakır’da Göçün Ekonomik Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.2.2.3.2. Göçün Politik Etkileri

Göçün politik etkileri kapsamında; “göçün toplumsal hareketliliğe etkileri”, “göçmenlerin toplumsal aktivizme etkileri”, “göçün yerel politikalara etkileri”, göçmenlere yönelik yerel politikalar” ve “göçün seçimler ve siyasete” etkisi olmak üzere beş kodlama yapılmıştır. Genel olarak “göçmenlere yönelik politika üretilmemesi” ifadesinin katılımcılar tarafından en fazla vurgulanan ifade olduğu görülmektedir. Bu

ifadeyi destekleyecek nitelikteki yerel hizmetlerde aksamaların olması, çözüm geliştirmede eksiklik, etkili politika üretilmemesi ifadeler de bu hususu desteklemektedir.

Göçmenlerin toplumsal aktivizm üzerindeki etkileri altında “göçün genç nüfus üzerinde olumsuz etkisinin olduğu” ifadesi en fazla vurgulanan ifade olmuştur. Bunu göçün siyasete etkisi altında yer alan “muhalfeft partilerine yönelimde artış” ifadesi takip etmektedir. Göçmenler ve politik etki arasındaki ilişkinin katılımcılar tarafından genel olarak olumsuz değerlendirildiği görülmektedir.

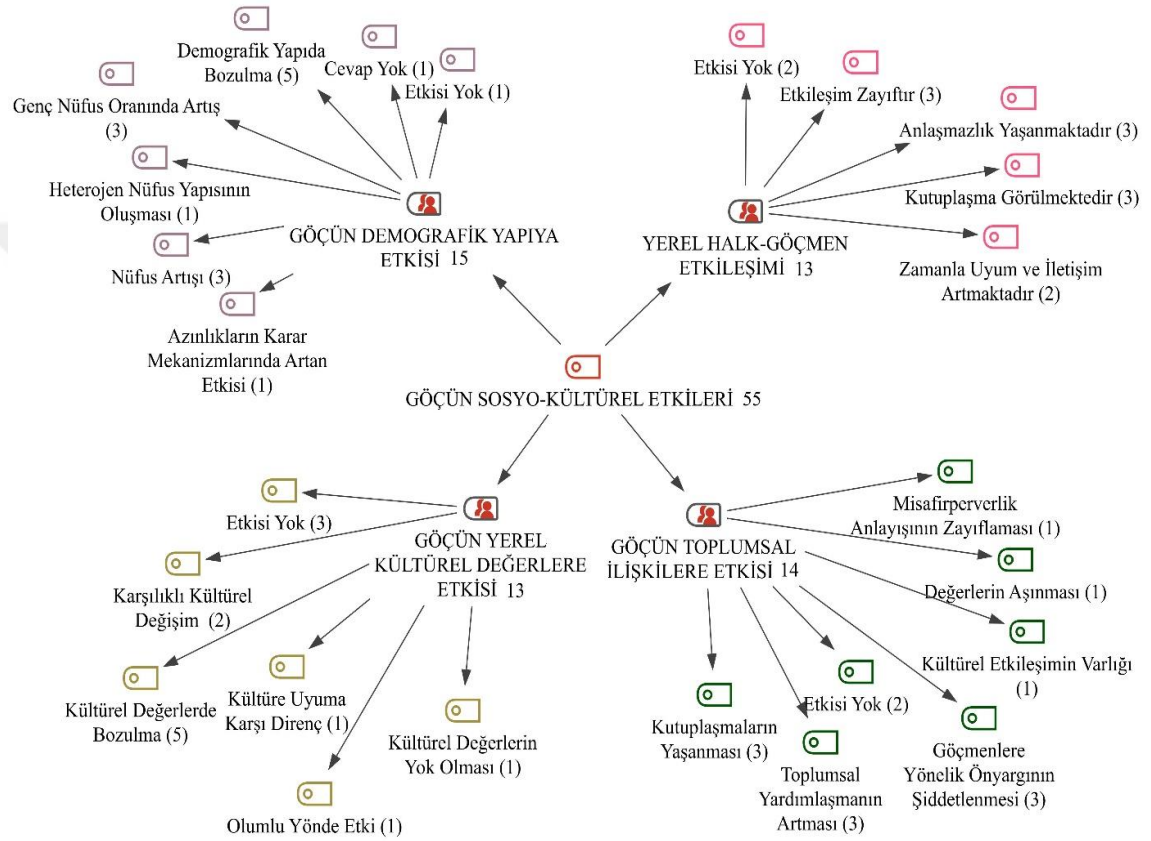

Şekil 3.10. Diyarbakır’da Göçün Politik Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.2.2.3.3. Göçün Sosyo-Kültürel Etkileri

Göçün sosyo-kültürel etkileri kapsamında toplam 25 alt koddan oluşan dört kod oluşturulmuştur. Bunlar; göçün demografik yapıya etkileri, yerel halk göçmen etkileşimi, göçün yerel kültürel değerlere etkisi, göçün toplumsal ilişkilere etkisidir. Sosyo-kültüre etki de hem olumsuz hem de olumlu sayılabilecek ifadeler vardır. Katılımcılar açısından

göçün demografik yapıyı bozması ve kültürel değerlerde bozulmalara neden olması en sık vurgulanan ifadeler olmuştur. Göçmenler ile etkileşimin zayıf olduğu, anlaşmazlıkların yaşandığı, göçmenlere yönelik önyargıların arttığı, kutuplaşmanın yaşandığı ifadeleri, sosyo-kültürel açıdan diğer olumsuz düşüncenin göstergeleridir. Bununla birlikte toplumsal yardımlaşmanın arttığını, zamanla uyum ve iletişimin arttığını ve karşılıklı kültürel değişimin yaşandığını belirten olumsuz ifadeler de vardır (Şekil 3.11.)

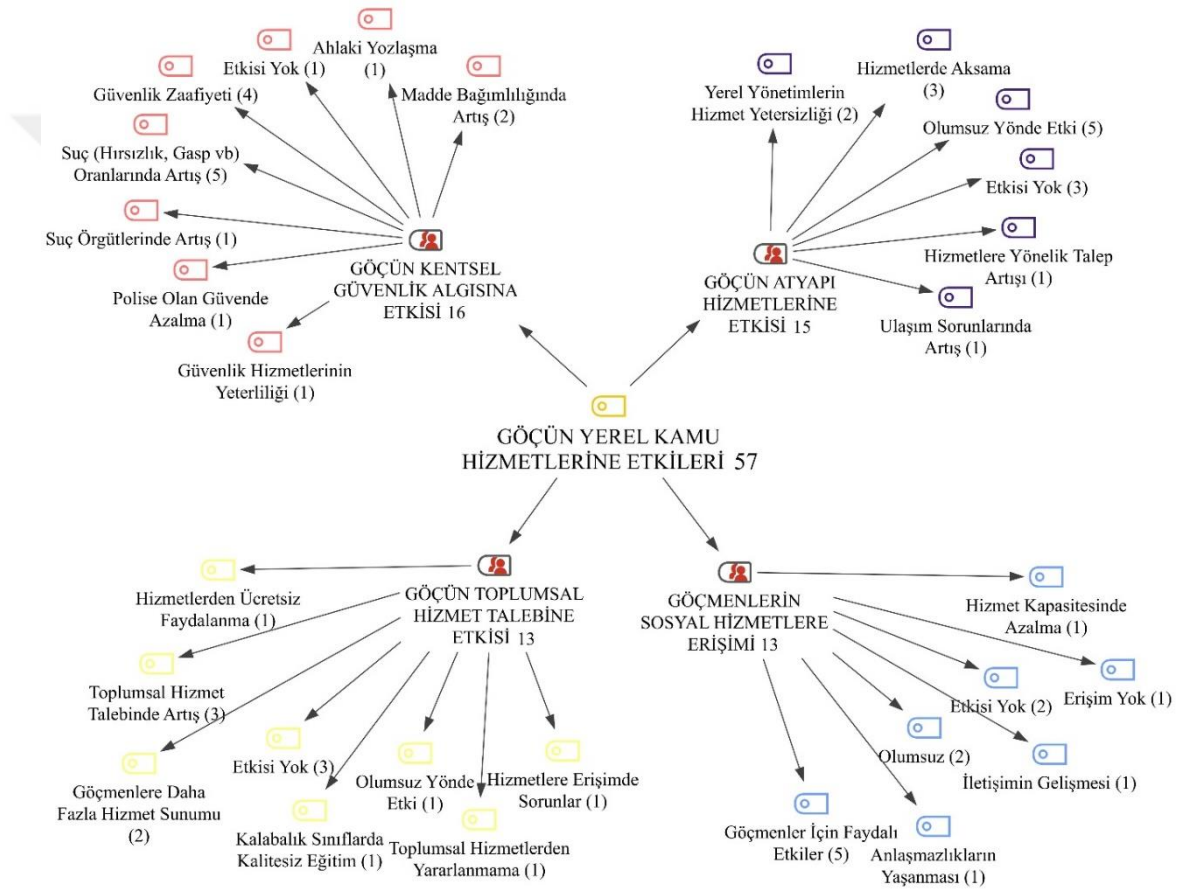
Şekil 3.11. Diyarbakır’da Göçün Sosyo-Kültürel Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.2.2.3.4. Göçün Yerel Kamu Hizmetlerine Etkileri

Göçün yerel kamu hizmetleri kapsamında 29 alt koddan oluşan 4 temel kod belirlenmiştir. Bunlar; göçün kentsel güvenlik algısına etkisi, göçün altyapı hizmetlerine etkisi, göçün toplumsal hizmet talebine etkisi ve göçün sosyal hizmetlere erişimidir. Göçün altyapı hizmetlerine etkisi kapsamında “olumsuz yönde etki ettiğini”, kentsel güvenlik algısına etkisi kapsamında “suç oranlarında artış” olduğunu ve sosyal hizmetlere

erişim kapsamında göçmenler için “faydalı/olumlu” etkileri olduğunu belirten ifadeler en sık vurgulanan ifadeler olmuştur.

Güvenlik zafiyeti ve hizmetlerde aksama ifadeleri de sıklıkla tekrarlanan ifadeler arasındadır. Bununla birlikte toplumsal hizmet talebinde artış ve göçmenlere daha fazla hizmet sunumu gibi olumlu ifadelerde görece fazla kullanılmıştır. Ayrıca göçün anılan dört temel kod kapsamında etkisinin olmadığını belirten ifadeler diğer boyutlarla kıyaslandığında daha fazladır. Genel olarak değerlendirildiğinde ise olumsuz ifadelerin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.12.).

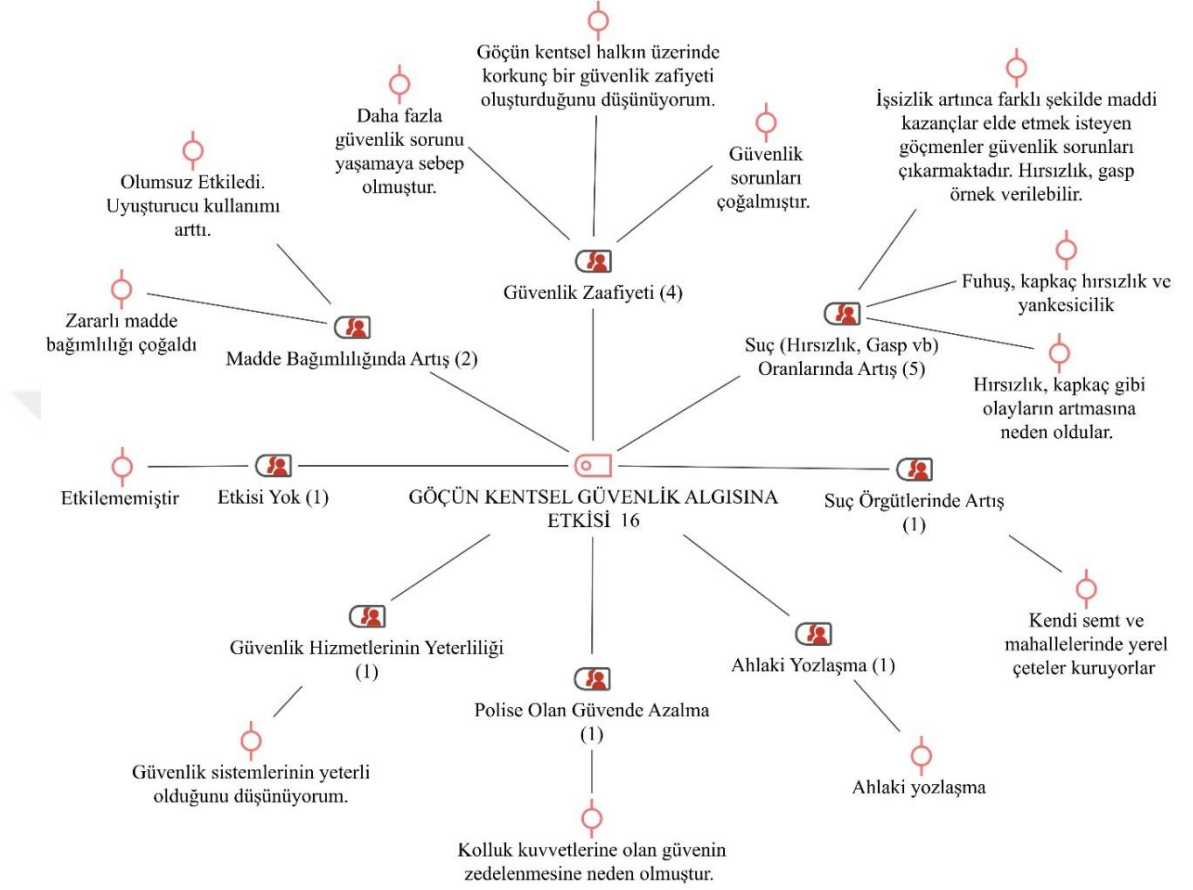

Şekil 3.12. Diyarbakır’da Göçün Yerel Kamu Hizmetlerine Etkilerini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.2.2.3.5. Göçün Kentsel Güvenlik Algısına Etkileri

Göçle birlikte katılımcılar açısından kentsel güvenlik algısında olumsuzlukların arttığı anlaşılmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere güvenlik zafiyetinin arttığı, işsizlikle birlikte gasp ve hırsızlık gibi suçların çoğaldığı, madde bağımlılığında artışın yaşandığı,

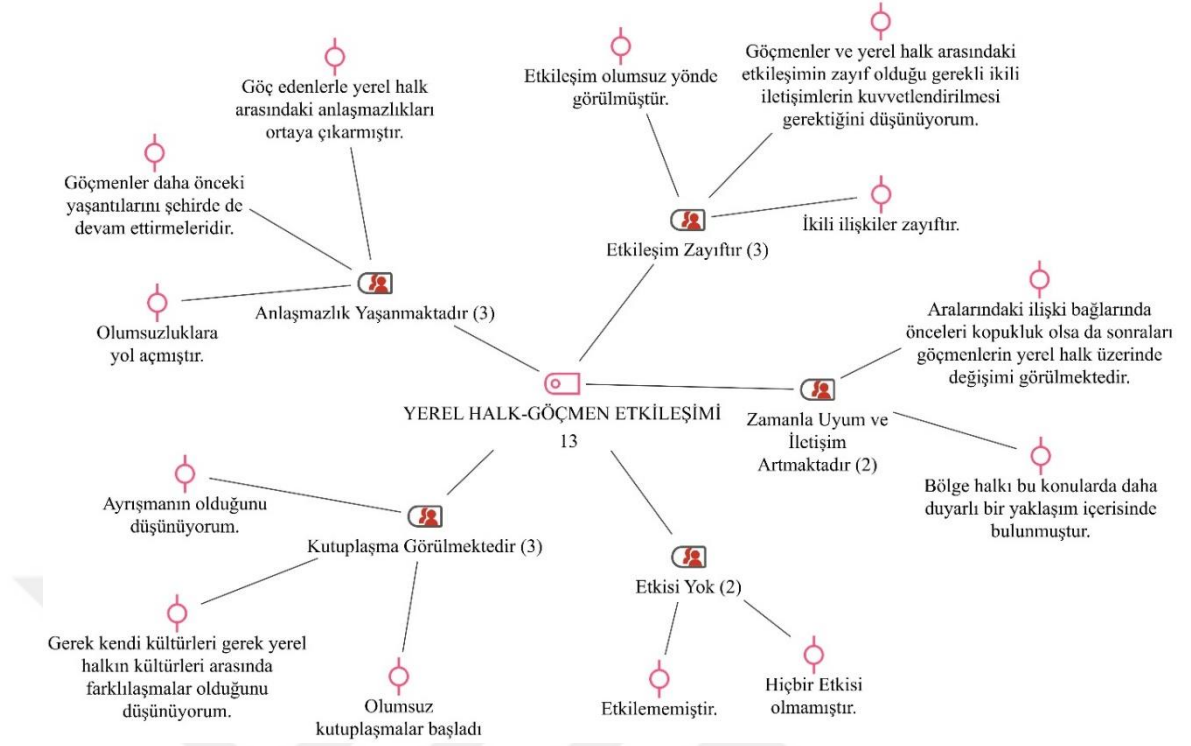
ahlaki yozlaşmanın arttığı ve suç örgütlerinin çoğaldığı ifade edilmiştir. Buna karşın güvenlik hizmetlerinin yeterli olmadığı ve kolluk kuvvetlerine olan güvende azalmanın olduğu vurgulanan ifadeler arasında olmuştur (Şekil 3.13.).

Şekil 3.13. Diyarbakır’da Göçün Kentsel Güvenlik Algısına Etkisini Gösteren Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

3.2.2.3.6. Yerel Halk ve Göçmen Etkileşimi

Yerel halk ile göçmenler arasındaki etkileşimde herhangi bir ilişki kurmayanlar ile aralarındaki uyum ve iletişimin zamanla arttığını savunanların sayısı oldukça azdır. Buna karşın özellikle göçmenlerin daha önceki yaşamlarını şehre getirmelerinden ve kültürel çatışmalardan kaynaklı olarak anlaşmazlıkların yaşandığını, kutuplaşmanın olduğunu, etkileşimin zayıf olduğunu ve nihayetinde etkileşimin olumsuz olduğunu vurgulayan ifadeler daha fazladır. Tüm olumsuzluklara rağmen göçmenler ile yerel halk arasındaki ilişkinin kuvvetlenmesi gerektiğini, yerel halkın daha duyarlı olunması gerektiğini belirten ve aralarındaki ilişki bağlamında iyileşmelerin yaşandığını belirten görüşler de bulunmaktadır.

Şekil 3.14. Katılımcılara Göre Diyarbakır'da Yerel Halk ile Göçmenler Arasındaki Etkileşim Düzeyini Gösteren Kod-Alt Kod Bölümler Modeli

3.2.3. Temaların Genel Değerlendirmesi ve Kod Bulutu Modeli

Katılımcıların verdikleri cevaplarda hangi temalara daha çok değindiklerini gösteren kod matris tarayıcısı modeli (Şekil 3.14.) incelendiğinde “göçün ekonomik etkilerinin daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bunu politik etki, sosyo-kültürel etki ve yerel kamu hizmetlerine etkileri izlemektedir. Bu durum katılımcıların diğer temalara göre özellikle göçün ekonomik etkileri konusunda daha fazla farkındalık geliştirdikleri ve bu etkilerden daha fazla bahsettiklerini göstermektedir.

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13
> GÖÇÜN YEREL KAMU HİZMETLERİNE ETKİLERİ	5	5	4	5	4	4	4	4	5	4	4	4	5
> GÖÇÜN SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİ	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
> GÖÇÜN POLİTİK ETKİLERİ	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
> GÖÇÜN EKONOMİK ETKİLERİ	7	6	5	10	5	6	7	7	9	5	4	5	8

Şekil 3.15. Araştırmada Katılımcıların Cevaplarında Değindikleri İfadelerden Frekans Büyüklüğüne Göre Oluşturulan Kod Bulutu Modeli

SONUÇ

Kent kavramı, toplumsal bütünlüğün belirlendiği çeşitlilikleri içerisinde barındıran etkin bir terim olarak tanımlanmaktadır. Kentleşme kavramı, kent kavramına göre benzer ifadeleri içermiş olsa da, kavram olarak kentlerin oluşumu, gelişimi ve çoğalmasıyla meydana gelen faaliyetlerdeki nüfusun değişmesi ve artması süreci olarak yorumlanır. Kentlileşme ise kentin sosyal hayat standartları gereğince oluşan yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde toplumların kendi kentlerini kurma istekleri zaman dilimlerine ve seçmiş oldukları bölgelere göre farklılıklar göstermesi kentleşme ve kentlileşme sürecindeki çeşitliliği meydana getirmiştir.

Göçün de dinamikleri arasında yer aldığı kentleşme sürecinin ekonomik, politik, sosyo-kültürel çerçevede olumlu ve olumsuz yönleri bulunmaktadır. Çalışmanın konusu olan Diyarbakır ili tarihi geçmişi ile göç tarihinde sınavlardan geçmiş bir il konumundadır. Diyarbakır ilinin geçmiş tarihlerde çok önemli göç hareketliliğine ev sahipliği yapmış olması konuyu önemli kılmaktadır. Diyarbakır ili coğrafi konumundan kaynaklı olarak iç ve dış göçler konusunda cazip bir il konumundadır. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre Diyarbakır ilinin aldığı göç ile vermiş olduğu göç arasında fark ve göç büyüklüğü yüksektir.

Bu çalışma göçün kentler üzerindeki etkilerini Diyarbakır üzerinden çözümlemeye çalışmaktadır. Çalışmada kent, kentleşme, kentlileşme, göç kavramları ile birlikte Diyarbakır ilinin göç tarihi ele alınmış ve göçün kent üzerine etkileri elde edilen bulgular üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi, model olarak fenomenolojik çözümleme kullanılmıştır.

Diyarbakır ilinde yaşayan 13 bireye, göçün kentler üzerindeki etkisi; ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve kentsel altyapı ve hizmetler olmak üzere dört boyutta hazırlanan yapılandırılmış mülakat soruları sorulmuştur. Gerçekleştirilen 13 görüşme önce kodlanmış, ardından MAXQDA Analytics Pro 2022 nitel veri analizi programı kullanılarak çözümlenmiştir.

Göçün kent ekonomisine etkisi bağlamında katılımcıların genel olarak olumsuz düşünce içerisinde oldukları görülmüştür. Özellikle nitelikli çalışan sayısında azalma, işsizlik oranında artış, ekonomik refahta azalma ifadelerin sıklıkla tekrar edilmiştir. Göçün ekonomik açıdan etkisinin az olduğu belirtilmiş, talep artışı ve piyasanın canlanması gibi ifadeler çok az kullanılmıştır.

Politik etkiler bağlamında göçün siyasal partilerde yönelim farkı oluşturduğu sıklıkla vurgulanan ifadelerden olmuştur. Kùltùrlerarası etkileşim, STK'lara katılım gibi görece olumlu ifadeler az kullanılırken göçmenlere yönelik politika eksiklikleri, illegal faaliyetlerde artış ve genç nüfusu olumsuz etkilemesi daha fazla vurgulanmıştır.

Sosyo-kùltürel açıdan göçün demografik yapıyı olumsuz etkilediği neredeyse genel kanıdır. Ayrıca kùltürel değèrlere etkisi, toplumsal ilişkilere yansımaları ve yerel halk-göçmen ilişkisi genellikle olumsuz değèrlendirilmiştir. Buna karşın az da olsa kùltürel etkileşimin ve yardımlaşmanın arttığı vurgusu yapılmıştır.

Yerel kamu hizmetleri açısından güvenlik temelindeki algı neredeyse tamamen olumsuzdur. Katılımcılar bu konuda zafiyetlerin olduğunu ve suçların arttığını savunmaktadır. Toplumsal hizmet talebinde bir artışın olduğu belirtilse de altyapı hizmetlerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir. Ancak sosyal hizmetlere erişim konusunda olumlu bir tutum söz konusudur.

Yerel halk ile göçmenler arasındaki etkileşimde anlaşmazlıkların ve kutuplaşmanın zayıf olduğu ifadesi, zamanla uyum ve iletişimin artacağı ifadesine nazaran daha fazladır.

Genel olarak değèrlendirildiğinde katılımcılar göçün kent üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu düşünmektedir. İşsizlik, kira ve fiyatlarda artış, güvenlik zafiyeti, yeterli politikaların üretilmemesi, kùltürel değèrlerde ve demografik yapıda bozulma konuları temel olumsuzluk alanlarıdır.

KAYNAKLAR

- [1] M. T. Sağlam, “Kentleşme sürecinde sosyo-kültürel ve dini değişme: Bursa Belenören köylüleri örneği,” Doktora tezi, Sosyal Bil. Ens., Bursa Uludağ Üniv., Bursa, Türkiye, 2022.
- [2] M. Kılıçarslan, “Kente Göçle Gelenlerde Kentlilik Bilinci: Kaynartepe Mahallesi Örneği,” Yüksek Lisans tezi, Sosyal Bil. Ens., İnönü Üniv., Malatya, Türkiye, 2018.
- [3] A. Güven, “Kent, kentleşme ve kentsel yönetim ihtiyacı,” *J. of Intl. Man*, vol. 4, no. 1, pp. 21-30, Dec. 2016.
- [4] M. Bayhan, “Kentleşme Sürecinde Kentlilik Bilinci; Diyarbakır Örneği,” Doktora tezi, Sosyal Bil. Ens., Bingöl Üniv., Bingöl, Türkiye, 2017.
- [5] E. Ç. Zengin, “Kent ve Kentleşme Sarmalında Türkiye,” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Derg.*, cilt. 20, sayı. 1, ss. 84-103, 2018, doi:10.21180/kuiibf.2018136759.
- [6] C. Sevgi, *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*. Uzman Yayıncılık, 1988.
- [7] B. Tolan, *Büyük Kent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*. İtia Yayınevi, 1997.
- [8] D. Beyazlı, “Kent planlamada birey, kent, kentlilik ve kentlilik bilinci,” Doktora tezi, Fen Bil. Ens., Karadeniz Teknik Üniv., Trabzon, Türkiye, 2005.
- [9] G. Serter, “Şikago okulu kent kuramı: kentsel ekolojik kuram,” *Planlama Derg.*, cilt. 23, sayı. 2, ss. 67-76, 2013, doi: 10.5505/planlama.2013.98608.
- [10] İ. Tekeli, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*. İş Bankası Kültür Yayınevi, 1998.
- [11] N. Naiboğlu, “Kentleşmenin Kökeni Mezopotamya’da İlk Kentler,” *MSGSU Sosyal Bil. Derg.*, cilt. 3, sayı. 20, ss. 211-224, 2019.
- [12] S. N. Türkmen, and S. S. Tekkanat, “Tarih Boyunca Kent Formlarının Biçimlenişi Üzerine Bir İnceleme,” *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilim. Fak. Derg.*, cilt. 10, sayı. 4, ss. 107-124, 2018.
- [13] İ. Tekeli, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması*. Tarih Vakfı Yayınevi, 1999.
- [14] M. Kubilay, “Kentleşme ve kentleşmenin kentsel yaşama etkisi (Sultanbeyli Örneği),” Doktora tezi, Lisansüstü Eğt. Ens., Maltepe Üniv., İstanbul, Türkiye, 2022.

- [15] R. Keleş, *100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu*. Cem Yayıncılık, 2019.
- [16] Y. Sencer, *Türkiye’de Kentleşme*. Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 1979.
- [17] İ. Tekeli, *Modernite Alışırken Kent Planlaması*. İmge Yayınevi, 2001.
- [18] M. Kıray, “Gecekondu: Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşememe,” *Ankara Üniv. SBF J.*, vol. 27, no. 3, Mar. 1972, doi: 10.1501/SBFder_0000001108.
- [19] R. A. Aslanoğlu, *Kent Kimlik ve Küreselleşme*. Asa Yayınları, 1998.
- [20] M. B. Kıray, *Toplumsal Yapı Analizleri İçin Bir Çerçeve*. Bağlam Yayıncılık, 1982.
- [21] R. Ünal, and M. Gedik, “Türkiye’de Göç Yönetimi ve Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme,” *Toplumsal Politika Derg.*, cilt. 3, sayı. 1, ss. 52-70, 2022.
- [22] E. S. Muharrem, and A. Hamza, “Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri,” *Sosyal Siyaset Konferanslar Derg.*, sayı. 48, 2004.
- [23] H. Turut, and E. M. Özgür, “Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet,” *Coğrafi Bilimler Derg.*, cilt. 16, sayı. 1, ss. 153-180, 2018, doi:10.1501/Cogbil_0000000196.
- [24] A. Sezer, and C. Şanlı, “Coğrafya Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında Göç Olgusu,” *Marmara Coğrafya Derg.*, sayı. 36, ss. 16-25, 2017, doi:10.14781/mcd.329051.
- [25] K. Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. Gerçek Yayınevi, 1990.
- [26] R. Erkan, and M. Bağlı, “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği,” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Derg.*, cilt. 22, sayı. 1, ss. 105-124, 2005.
- [27] A. Suna, and S. Cereci, “Göç Kuramları Bağlamında Göç Etmezliğin Anatomisi,” *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sos. Bilim. Ens. Derg.*, cilt. 19, sayı. 49, ss. 195-208, 2022.
- [28] E. G. Ravenstein, (1885). “The Laws of Migration,” *Journal of the Statistical Society of London*, vol. 48, no. 2, pp. 167-235, 1885.
- [29] W. A. Lewis, “Economic Development with Unlimited Supply of Labour,” *The Manchester School*, vol. 22, no. 2, pp. 139-191, 1954.
- [30] E. Lee, "A Theory of Migration." *Demography* 3(1): 47-57. vol. 3, no. 1, pp. 47-57, 1966.

- [31] W. Petersen, "A General Typology Of Migration," *American Sociological Review*, vol. 23, no. 3, pp. 256-266, 1958.
- [32] I. Wallerstein, "The Modern World-System I Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century," *Academic Press*, 1974.
- [33] M. Kindler, V. Ratcheva, and M. Piechowska, "Social Networks, Social Capital And Migrant Integration At Local Level. European Literature Review". In *Iris Working Paper Series*, no. 6, 2015.
- [34] A. S. Stouffer, "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance," *American Sociological Review*, vol. 5, no. 5, pp. 845-867, 1940.
- [35] A. L. Sjaastad, "The Costs And Returns Of Human Migration," *Journal Of Political Economy*, vol. 70, no. 5, pp. 80-93, 1962.
- [36] R. J. Harris, and M. P. Todaro, "Migration, Unemployment And Development: A Two-Sector Analysis," *The American Economic Review*, vol. 60, no. 1, pp. 126-142, 1970.
- [37] L. A. Mabogunje, "Systems Approach To A Theory Of Rural- Urban Migration," *Geographical Analysis*, vol. 2, no. 1, pp. 1-18, 1970.
- [38] M. J. Piore, "Birds Of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies," *Cambridge University Press*, 1979.
- [39] J. Wolpert, "Behavioral Aspects Of The Decision To Migrate," *Papers In Regional Science*, vol. 15, no. 1, pp. 159-169, 1965.
- [40] O. Stark, and R. E. B. Lucas, "Migration, Remittances, and the Family," *Economic Development and Cultural Change*, vol. 36, no. 3, pp. 465-481, 1988.
- [41] Y. Sayın, A. Usanmaz, and F. Aslangiri, "Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği," *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, cilt. 18, sayı. 31, ss. 1-12, 2016.
- [42] İ. E. Akyıldız, "Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi," *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt. 35, sayı. 2, ss. 127-176, 2016.
- [43] Ö. Ede, "Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme," *İş ve Hayat Dergisi*, cilt. 2, sayı. 4, ss. 183-215, 2017.
- [44] Y. Koçak, and E. Terzi, (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri," *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt. 3, sayı. 3, ss. 37-58, 2012.

- [45] A. Sezer, and C. Şanlı, "Coğrafya Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında Göç Olgusu," *Marmara Coğrafya Dergisi*, cilt. 1, sayı. 36, ss. 16-25, 2017.
- [46] A. Yıldırım, "Kentleşme ve kentleşme sürecinde göçün suç olgusu üzerindeki etkileri," Yüksek lisans tezi, Sos. Bil. Ens., Ankara Üniv., Ankara, Türkiye, 2004.
- [47] L. K. Gurieva, and A. V. Dzhioev, "Economic theories of labor migration," *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol. 6, no. 6, pp. 89-101, 2015.
- [48] V. Kumpikaite, and I. Zickute, (2012). "Synergy of migration theories: theoretical insights," *Inžinerinė ekonomika*, vol. 23, no. 4, pp. 387-394, 2012, doi: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.23.4.1240>.
- [49] J. Z. Hagen (2008). "Why do people migrate? A review of the theoretical literature," *A Review of the Theoretical Literature*, Jan 2008.
- [50] A. Akgül, A. Kaptı, and Ö. O. Demir, "Göç ve kamu politikaları: Suriye krizi üzerine bir analiz", *A Journal of Policy and Strategy*, vol. 1, no. 2, pp. 1-2, 2015.
- [51] H. Özdemir, "Kent ve göç: Malatya örneği," Yüksek lisans tezi, Sos. Bil. Ens., İnönü Üniv., Malatya, Türkiye, 2008.
- [52] V. Yılmaz, and Y. Atmaca, *Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi*. Ekin Yayıncılık, 2020.
- [53] A. Deniz, and Y. Yıldırım, "Göçün Başka Bir Boyutu: Kronik Hastalıklar," *Arşiv Kaynak Tarama Derg.*, cilt. 27, sayı. 3, ss. 261-273, 2018, doi:10.17827/aktd.356378.
- [54] "Bilgi Al." <https://www.bilgial.com/xix-yuzyilda-osmanli-devleti-ve-buyuk-gucler/> (Erişim Nisan 21, 2023).
- [55] İ. Sezal, *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*. Birlik Yayınları, 1981.
- [56] E. Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. Ötüken Yayıncılık, 1990.
- [57] E. Cengiz, and N. Eskiurt, "Kentleşme ve Göçün Suç Üzerindeki Etkileri: Taşı Toprağı Altın Şehir Filmi Örneği," *Kent Akademisi*, cilt. 16, sayı. 1, ss. 662-675, 2023, doi: 10.35674/kent.1162960
- [58] "Türkiye İstatistik Kurumu - TÜİK." <https://data.tuik.gov.tr/> (Erişim Nisan 30, 2023).
- [59] Z. Güneli, "Kaybolmakta olan, tarih, kültür ve mimari miraslar kenti kale-kent, Diyarbakır," 2001.

- [60] A. Kayan, “Kentsel Dönüşüm ve Diyarbakır Sur Örneği,” *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Derg.*, cilt. 15, sayı. 3, ss. 758-782, 2019, doi:10.17130/ijmeb.2019355049.
- [61] A. Özcan, “Diyarbakır’da yoğun nüfuslanmaya bağlı kentleşme sorunları,” 2003.
- [62] E. Okumuş, “Sokak Çocukları’nın Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Derg.*, cilt. 9, sayı. 4, ss. 9-37, 2009.
- [63] Z. Karatekin, “Diyarbakır ili-kentleşme ve göç,” 2001
- [64] R. Ayfer, “Göçün kentleşme üzerindeki etkisi: Kütahya il örneği,” Yüksek Lisans tezi, Sosyal Bil. Ens., Kütahya Dumlupınar Üniv., Kütahya, Türkiye, 2017.
- [65] A. Yıldırım, “Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri,” Yüksek Lisans tezi, Sosyal Bil. Ens., Ankara Üniv., Ankara, Türkiye, 2004.
- [66] C. Şan, “Bilgi Teknolojilerinde Yetkinlik Bazlı Mülakat Uygulaması,” Yüksek Lisans tezi, Sosyal Bil. Ens., İstanbul Okan Üniv., İstanbul, Türkiye, 2019.
- [67] A. Şimşek, “Araştırma Modelleri”, içinde Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, A. Şimşek, Ed. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018, ss. 80-107.
- [68] J. Balaban Salı, “Verilerin Toplanması”, içinde Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, A. Şimşek, Ed. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018, ss. 134-161.
- [69] A. Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *BEÜ SBE Derg.*, vol. 7, no. 1, 231-274, 2018.
- [70] Y. Akbulut, “Veri Çözümleme Tekniği”, içinde Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, A. Şimşek, Ed. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018, ss. 162-195.
- [71] M. B. Miles, A. M. Huberman, *Qualitative Data Analysis: A Sourcebook of New Methods*. Thousans Oaks: Sage, 1994.

EKLER

EK – 1 GÖRÜŞME FORMU

Görüşme formuna adınızı ve soyadınızı yazmayınız.

Yanıtlarınızı, sorunun altında bırakılan boşluğa yazarak belirtiniz.

Görüşme sorularını yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

Çalışma ile ilgili herhangi bir sorunuz olduğunda aşağıdaki kişi ile iletişim kurabilirsiniz:

Doç. Dr. Veysel ERAT

Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

E- Mail: verat@beu.edu.tr

Çalışmaya katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu X ile işaretleyiniz ve devam ediniz.

☐

Kabul ediyorum

GÖÇÜN KENTLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

DEMOGRAFİK BİLGİLERE İLİŞKİN SORULAR

Yaş:

Cinsiyet:

Diyarbakır ilinde ikamet süresi:

Eğitim düzeyi:

Mesleği:

Mahallesi:

EKONOMİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN SORULAR

E1) Göçün; Diyarbakır'daki işgücü piyasası üzerindeki etkileri nelerdir?

E2) İşsizlik oranlarına nasıl bir etkisi olmuştur?

E3) Göçmenler, Diyarbakır'daki hangi sektörlerde (tarım, sanayi, turizm, hizmet sektörü) istihdam edilmektedir?

E4) Göçün hayat pahalılığına (yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçların fiyatlarına) nasıl bir etkisi olmuştur?

E5) Göç, Diyarbakır'daki konut, dükkân ve arsa piyasasını nasıl etkilemiştir?

POLİTİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN SORULAR

P1) Göç, Diyarbakır'daki yerel politikaları nasıl etkilemiştir?

P2) Yerel yönetimler göçmenler özelinde politika üretiyor mu?

P3) Göç, Diyarbakır'daki seçim sonuçlarına ve siyasi güç dengelerine nasıl bir etkide bulunmuştur?

P4) Göç, Diyarbakır'daki toplumsal hareketlilik ve sivil toplum faaliyetlerini nasıl etkiledi?

P5) Göçmenlerin toplumsal aktivizm ve örgütlenme üzerindeki etkileri nelerdir?

SOSYO-KÜLTÜREL ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN SORULAR

S1) Göçün, Diyarbakır'daki (inanç, gelenek, dil, giyim tarzı vb.) yerel kültürel değerlere nasıl bir etkisi olmuştur?

S2) Göç, Diyarbakır'daki demografik yapıyı nasıl etkiledi?

S3) Göç, Diyarbakır'daki toplumsal ilişkileri nasıl etkiledi?

S4) Göçmenler ve yerel halk arasındaki etkileşimler nasıl şekillendi?

YEREL KAMU HİZMETLERİNE YÖNELİK ETKİLERİN ÖLÇÜLMESİNE İLİŞKİN SORULAR

Y1) Göç, Diyarbakır'da ulaşım, su, kanalizasyon, elektrik, doğalgaz gibi temel altyapı hizmetlerini nasıl etkiledi?

Y2) Göç, Diyarbakır'da toplumsal hizmetlere olan talebi nasıl etkiledi?

Y3) Göçmenlerin sosyal hizmetlere, kreşlere, gençlik merkezlerine ve benzeri hizmetlere erişimi nasıl etkilendi?

Y4) Göç, Diyarbakır'da kentsel güvenlik ve halkın güvenlik algısı üzerinde nasıl bir etki yapmıştır?

EK – 2 ETİK KURUL KARARI

Evrak Tarih ve Sayısı 03.07.2023-E.97072

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik İlkeleri ve Etik Kurulu

Sayı :E-84771431-050.01.04
Konu :Enk Kurulu Kararı (2023-07)

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 15.06.2023 tarihli 94505 sayılı dilekçeniz.

İlgide kayıtlı dilekçeniz gereği, "Göçün Kentler Üzerindeki Etkisi: Diyarbakır Örneği" adlı çalışmalarının Üniversitemiz Etik İlkeleri ve Etik Kurulunun sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Doç. Dr. Serhat TEK
Başkan Yardımcısı

Dağıtım:
Sayın Doç. Dr. Veysel ERAT
Sayın Erdinç YORULMAZ

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.